

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИКО-ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра анатомії людини, оперативної хірургії
та топографічної анатомії

АНАТОМІЧНІ ТЕРМІНИ ТА ЇХ ПОХОДЖЕННЯ

ДОВІДНИК ДЛЯ СТУДЕНТІВ І ВИКЛАДАЧІВ
МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ IV РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ

Запоріжжя
2025

УДК 611(075.8)
А 64

*Довідник рекомендований до видання Центральною методичною радою
Запорізького державного медико-фармацевтичного університету
(протокол №4 від «24» квітня 2025 р.)*

Укладачі:

А. О. Світлицький, А. В. Чернявський, М. С. Щербаков, Т. М. Матвейшина.

Рецензенти:

О. В. Ганчева – зав. кафедри патологічної фізіології з курсом нормальної фізіології д-р мед. наук, професор;

Д. А. Москвітін – зав. кафедри іноземних мов ЗДМФУ, канд. філ. наук, доцент.

Відповідальні редактори: А. О. Світлицький, Т. М. Матвейшина.

Консультант: Т. В. Тімієвська, старший викладач кафедри іноземних мов ЗДМФУ.

А64   **Анатомічні терміни та їх походження** : довідник /
А. О. Світлицький, А. В. Чернявський, М. С. Щербаков,
Т. М. Матвейшина. – Запоріжжя : [ЗДМФУ], 2025. – 172 с.

Видання присвячено походженню назв в анатомії людини, їх систематизації та зв'язку з оточуючим світом.

Для студентів і викладачів медичних закладів вищої освіти IV рівня акредитації.

УДК 611(075.8)

©Запорізький   державний   медико-фармацевтичний
університет, 2025

Зміст

ВСТУП.....	6
Про видання.....	7
Загальні уявлення про анатомічну термінологію та класифікацію анатомічних термінів.....	11
Загальноприйняті латинські скорочення.....	14
Скорочення українські.....	15
РОЗДІЛ I. Анатомічні назви, що відображають античні уявлення про навколишній світ та його будову.....	16
1.1. Нежива природа.....	17
1.1.1. Терміни космологічного походження.....	17
1.1.2. Терміни метеорологічного походження.....	18
1.1.3. Терміни геологічного походження.....	19
1.1.4. Терміни гідрологічного походження.....	21
1.2. Жива природа. Терміни ботанічного походження.....	24
1.2.1. Терміни рослинного походження загального характеру.....	24
1.2.2. Назви окремих рослин.....	26
1.2.3. Назви рослин, що пішли від назв органів та частин тіла людини.....	31
1.3. Жива природа. Терміни тваринного походження.....	32
1.3.1. Назви, пов'язані з частинами тіла тварини.....	32
1.3.2. Назви, пов'язані з назвами окремих тварин.....	34
1.3.3. Назви тварин, що походять від назв органів та структур організму людини.....	39
РОЗДІЛ II. Терміни, що пов'язані з побутом та діяльністю людини.....	40
2.1. Терміни, походження яких пов'язане з посудом та їжею.....	41
2.1.1. Посуд.....	41
2.1.2. Назви посуду, які пішли від назв частин тіла людини.....	43
2.1.3. Їжа.....	43

2.2.Терміни, походження яких пов'язане з одягом та прикрасами.....	45
2.2.1. Загальні елементи одягу.....	45
2.2.2. Окремі елементи гардеробу.....	46
2.2.3. Аксесуари та прикраси.....	47
2.3.Терміни, походження яких пов'язане з меблями, іграшками та музичними інструментами.....	49
2.3.1. Іграшки.....	49
2.3.2. Меблі.....	50
2.3.3. Музичні інструменти.....	51
2.4.Терміни, походження яких пов'язане із побутовими знаряддями та приладами.....	52
2.4.1. Човни.....	52
2.4.2. Предмети, що пов'язані зі свійськими тваринами та сільським господарством.....	54
2.4.3. Прилади та інструменти.....	57
2.4.4. Шиття та в'язання.....	59
2.5.Терміни, пов'язані з житлом людини.....	59
2.5.1. Прилегла територія.....	59
2.5.2. Водяні споруди.....	61
2.5.3. Будівлі та їх частини.....	62
2.5.4. Оселя.....	64
2.6.Терміни, пов'язані з діяльністю людини.....	67
2.6.1. Заняття та види діяльності людини.....	67
2.6.2. Діяльність загальна.....	69
2.6.3. Діяльність професійна.....	71
2.7.Терміни, що пов'язані з військовою справою людини.....	75
РОЗДІЛ. III. Терміни, що пов'язані з геометричними фігурами та кольорами.....	80
3.1.Геометричні фігури.....	81

3.2. Терміни, пов'язані з назвами кольорів.....	84
РОЗДІЛ IV. Епоніми.....	87
РОЗДІЛ V. Терміни, пов'язані з міфічними або біблійними персонажами	117
5.1. Терміни, пов'язані з грецькою міфологією.....	118
5.2. Терміни, пов'язані з римською міфологією.....	125
5.3. Терміни, пов'язані з єгипетською міфологією.....	126
5.4. Терміни біблейського походження.....	126
Розділ VI. Терміни, що походять від назв частин тіла або структур людини.....	128
Розділ VII. Несистемні терміни, терміни невизначеного походження та анахронізми.....	131
7.1. Несистемні терміни, терміни невизначеного походження.....	132
7.2. Анахронізми.....	142
Іменний покажчик термінів.....	145
Література.....	167

М.А. Волошин (21 травня 1955 – 23 липня 2017) заслужений діяч науки і техніки України, академік міжнародної академії інтегративної антропології, перший віце-президент наукового Товариства анатомів, гістологів, ембріологів та топографоанатомів України, завідувач кафедри анатомії людини, топографічної анатомії та оперативної хірургії, доктор медичних наук, професор. (з сайту <https://uk.wikipedia.org/wiki/М.А.Волошин>)

Присвячено нашому вчителю, заслуженому діячу науки і техніки України, академіку міжнародної академії інтегративної антропології, першому віце-президенту наукового Товариства анатомів, гістологів, ембріологів та топографоанатомів України, професору, доктору медичних наук Миколі Анатолійовичу Волошину, який відкрив для нас дивовіжний світ анатомії людини.

Запропоноване читачу видання є продовженням багаторічної сумісної праці з вивчення походження назв анатомічних утворень, яка була започаткована д. мед. н. професором завідувачем кафедри анатомії людини, оперативної хірургії та топографічної анатомії М. А. Волошиним і проводилась разом з викладачами кафедри іноземних мов ЗДМФУ. У даній роботі зроблена спроба систематизувати анатомічні назви структур з урахуванням їх

історичного походження, зв'язком з об'єктами навколишнього світу, життям або діяльністю людини.

При створенні цього довідника за основу була взята Анатомічна Термінологія, що була затверджена Міжнародним Федеральним комітетом (San

Paulo, 1997), а також використовувалися анатомічні номенклатури попередніх переглядів. Українські еквіваленти термінів приведені за книгою «Міжнародна анатомічна номенклатура» під редакцією проф. І. І. Бобрика і проф. В. Г. Ковешнікова (Київ, 2001).

За час існування кафедри анатомії людини ЗМІ, а згодом кафедри анатомії людини, оперативної хірургії та топографічної анатомії ЗДМФУ, викладачами кафедри було накопичено значну кількість матеріалів, щодо походження анатомічних назв. В наведеному виданні систематизовані накопичені матеріали і зроблена класифікація основних джерел походження термінів та в легкій, доступній для студентів формі, описані анатомічні та деякі медичні терміни.

За період навчання в медичному ВНЗ студент-медик повинен вивчити величезну кількість анатомічних і медичних термінів. Тільки анатомічних термінів за курс анатомії людини студент вивчає декілька тисяч, а враховуючи те, що більшість, як анатомічних так і медичних термінів мають або грецьке або латинське походження, це стає істотною проблемою. Особливо з урахуванням того, що латину студенти починають вивчати паралельно з анатомією людини. Для полегшення вивчення термінів студентами та засвоєння анатомічної та медичної термінології в даному виданні зроблена спроба ознайомити студентів з етимологією¹ деяких анатомічних та медичних термінів.

Основною проблемою, з якою ми стикнулися при написанні довідника, було те, що немає достовірних відомостей щодо походження деяких виразів, що також ми намагалися вказати.

Також треба зазначити, що для деяких термінів в різних мовах значення може не збігатися (наприклад: термін завитка в українській мові не зовсім відповідає латинському терміну cochlea, що дослівно перекладається як равлик).

---

¹ Етимологія (від грец. ἔτιμον «правда», «істина» і грец. -λόγος - «слово, наука») – розділ лінгвістики, порівняльно-історичного мовознавства, який вивчає походження слів мови; сукупність методик дослідження, спрямованих на з'ясування походження слова, а також сам результат цього з'ясування.

У виданні представлені НЕ ВСІ анатомічні і медичні терміни, а тільки ті, що найбільш часто зустрічаються в курсі вивчення анатомії людини студентами I-II курсів медичних факультетів ВНЗ нашої країни. Те саме стосується також епонімів (насправді повний список епонімів в анатомії складає більш ніж 2500 термінів) – в довіднику представлені біографії вчених, які, на думку авторів, зробили вагомий внесок у розвиток анатомічної науки, або назви структур, що найбільш часто використовуються в анатомії або медицині (наприклад, гайморова пазуха чи дугласова кишеня).

Довідник складається з VII розділів відповідно до етимологічної класифікації. В кожному розділі наведені латинські або грецькі назви предметів, природних явищ і т.п., від яких походять анатомічні терміни. На кожену назву наведено один або декілька прикладів анатомічних термінів. Всього в довіднику описано походження біля 500 анатомічних термінів. Для полегшення пошуку в кінці довідника наведено алфавітний покажчик як українських так і латинських термінів.

Оформлення видання:

Книга ілюстрована кольоровими малюнками та світлинами:

I. Малюнки на обкладинці: – анатомічні малюнки Леонардо Да Винчі взято з сайту <https://history.znaj.ua>, «ONOMATOLOGIA ANATOMICA» – https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/5/5e/Josef_Hyrtl_Handbuch_der_topographischen_Anatomie.jpg/170px-Josef_Hyrtl_Handbuch_der_topographischen_Anatomie.jpg, «Йозеф Гіртль» – https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/fe/Joseph_Hyrtl.jpg/1200px-Joseph_Hyrtl.jpg

II. Титульні сторінки розділів оформлені гравюрами:

1. Вступ – анатомічні малюнки Леонардо Да Винчі з сайту <https://history.znaj.ua/>

2. **Розділи видання, іменний покажчик термінів, література** – анатомічні малюнки Леонардо Да Вінчі з сайту <https://cameralabs.org/>

III. Портрети вчених-анатомів у розділі «Назви-епоніми» (взято з інтернет ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/>).

IV. Малюнки в тексті – з інтернет ресурсів (джерела наведені).

Треба зауважити, що всі матеріали, представлені в збірнику, не мають комерційного характеру та використовуються тільки з навчальною метою. Всі наведені у збірці малюнки та схеми були взяті з ресурсів інтернету, де вони були у вільному доступі та їх використання не було обмежене авторськими правами. У запозичених ілюстративних матеріалах вказане джерело.

ПРИМІТКА

Окрім суто анатомічних, у виданні наведені деякі медичні терміни (назви хвороб або аномалій розвитку), які мають зв'язок з анатомічною наукою. Такі терміни в тексті позначені знаком: – Кадуцей – у греків та римлян жезл оповісників волі богів, атрибут Гермеса (Меркурія), який володів здатністю примиряти. З XIX століття зображення слугує у низці країн, наприклад у США, символом медицини. В окультизмі вважається символом ключа, що відкриває межу між темрявою й світлом, добром і злом, життям і смертю (саме із цим значенням, ймовірно, пов'язане використання як символу медицини, малюнок з сайту

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/da/Caduceus_yellow.png/220px-Caduceus_yellow.png).

ЗАГАЛЬНІ УЯВЛЕННЯ ПРО АНАТОМІЧНУ ТЕРМІНОЛОГІЮ ТА КЛАСИФІКАЦІЮ АНАТОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ

Термінологія (від пізньолатинського *terminus* – термін і грецького *λογος* – слово, наука) – система спеціального словникового запасу певної наукової дисципліни.

Розвиток термінології відбувається паралельно з розвитком науки, оскільки кожне нове поняття має бути зафіксоване точним словом – терміном. Кожний термін має свою логіко-семантичну та морфологічну структуру і визначає поняття та його місце в системі інших понять.

Анатомічна термінологія (номенклатура) – це уніфікований перелік анатомічних термінів, затверджених Міжнародною асоціацією анатомів. Анатомічна термінологія складається переважно з термінів латинського та частково грецького походження (Кривецький В.В., Попелюк М.В., 2017).

Мовні особливості походження термінів. Встановлено, що найдавнішою мовою походження більшості термінів в анатомічному лексиконі, яку можна простежити, була грецька мова. Частина грецьких термінів, майже без змін, збереглась в термінології. З розвитком Римської імперії та впровадженням класичної латини в науку, зокрема в анатомію, грецькі терміни були перекладені латиною. З розвитком науки, термінологія отримала велику кількість власне латинських термінів. Треба відмітити, що саме в античні часи були закладені основи офіційної анатомічної номенклатури. Крім того, досить велику кількість складають грецькі терміни, які були латинизовані.

В часи Раннього середньовіччя анатомічна номенклатура поповнилась певною кількістю термінів арабською мовою та навіть івритом. У пізньому середньовіччі в анатомічну номенклатуру додалися неологізми та неолатинізми, які

виникли при перекладі античних манускриптів. Додалися деякі терміни з інших мов, наприклад староанглійської, німецької, італійської та французької. При аналізі анатомічної термінології, британські вчені встановили, що терміни класичною латиною складають приблизно 62% від загальної кількості. Від класичної грецької мови походить 24%, староанглійської – 7%, посткласичної латини – у 3%, інших мов – у 4% (Tom D. Turmezei, 2012), тому більшість термінів, які розглядаються у наведеному посібнику належать до термінів латинського походження, або латинізованих грецьких термінів.

Таким чином, за походженням терміни можна поділити на наступні основні групи (**лінгвістична класифікація**):

1. Грецькі терміни (в незміненому вигляді дублюють деякі латинські назви).
2. Латинські терміни (класична латина).
3. Латинізовані грецькі, арабські терміни.
4. Неологізми, неолатинізми.
5. Латинізовані староанглійські, італійські, німецькі та інші терміни.

З урахуванням походження анатомічних термінів можна запропонувати наступну класифікацію:

Етимологічна (ономастична) класифікація анатомічних термінів
(Світлицький А.О., Чернявський А.В., 2024 рік)

I. Анатомічні назви, що відображають античні уявлення про навколишній світ та його будову.

1. Терміни, походження яких пов'язане з об'єктами неживого світу.
  - 1.1 Космологічні терміни.
  - 1.2 Метеорологічні терміни.
  - 1.3 Геологічні терміни.
  - 1.4 Гідрологічні терміни.
2. Терміни ботанічного походження.
3. Терміни анімалістичного походження.

II. Терміни, що пов'язані з побутом та діяльністю людини.

1. Терміни, походження яких пов'язане з посудом.
2. Терміни, походження яких пов'язане з одягом та прикрасами.
3. Терміни, походження яких пов'язане з меблями та іграшками.
4. Терміни, походження яких пов'язане із побутовими знаряддями та приладами.
5. Терміни, пов'язані з частинами житла людини
6. Терміни, пов'язані з побутовою діяльністю людини.
7. Терміни, пов'язані з військовою діяльністю людини.

III. Терміни, пов'язані з геометричними фігурами.

IV. Епоніми.

V. Терміни, пов'язані з міфічними або Біблійними персонажами.

- 5.1 Терміни, пов'язані з грецькою міфологією.
- 5.2 Терміни, пов'язані з римською міфологією.
- 5.3 Терміни, пов'язані з єгипетською міфологією.
- 5.4 Терміни біблейського походження.

VI. Терміни, що походять від назв частин людини.

VII. Несистемні терміни, терміни невизначеного походження та анахронізми.

Треба зазначити, що цілий ряд термінів зник з сучасної Анатомічної Термінології, тож вони наведені тільки у історичному аспекті. Сюди можна віднести епоніми та анахронізми, які раніше широко використовувалися як у медицині, так і в анатомії, а зараз повністю виключені з офіційної номенклатури. Крім того, уваги потребує те, що деякі назви мають декілька версій походження, які ми намагалися вказати.

ЗАГАЛЬНОПРИЙНЯТІ ЛАТИНСЬКІ СКОРОЧЕННЯ

- a. – aa.** (arteria – arteriae) – артерія – артерії
- v. – vv.** (vena – venae) – вена – вени
- n. – nn.** (nervus – nervi) – нерв – нерви
- lig. – ligg.** (ligamentum – ligamenta) – зв'язка – зв'язки
- m. – mm.** (musculus – musculi) – м'яз – м'язи
- proc. – procc.** (processus – processus) – відросток – відростки
- r. – rr.** (ramus – rami) – гілка – гілки
- art. – artt.** (articulatio) – суглоб – суглоби
- ncl. – ncll.** (nucleus – nuclei) – ядро – ядра
- gl.** (glandula) – залоза
- ggl.** (ganglion) – вузел
- pl.** (plexus) – сплетення
- ant.** (anterior) – передній
- post.** (posterior) – задній
- int.** (internus) – внутрішній
- ext.** (externus) – зовнішній
- med.** (medialis) – присередній
- lat.** (lateralis) – бічний
- sup.** (superior) – верхній
- inf.** (inferior) – нижній
- prof.** (profundus) – глибокий
- supf.** (superficialis) – поверхневий
- dr.** (dexter) – правий
- sin.** (sinister) – лівий

СКОРОЧЕННЯ УКРАЇНСЬКІ

анахр. – анахронізм

грецк. – грецька (мова)

дав-грец. – давньогрецька (мова)

лат. – латинська (мова)

праіндоєвр. – праіндоєвропейський (корінь)

прасл. – праслав'янська (мова)

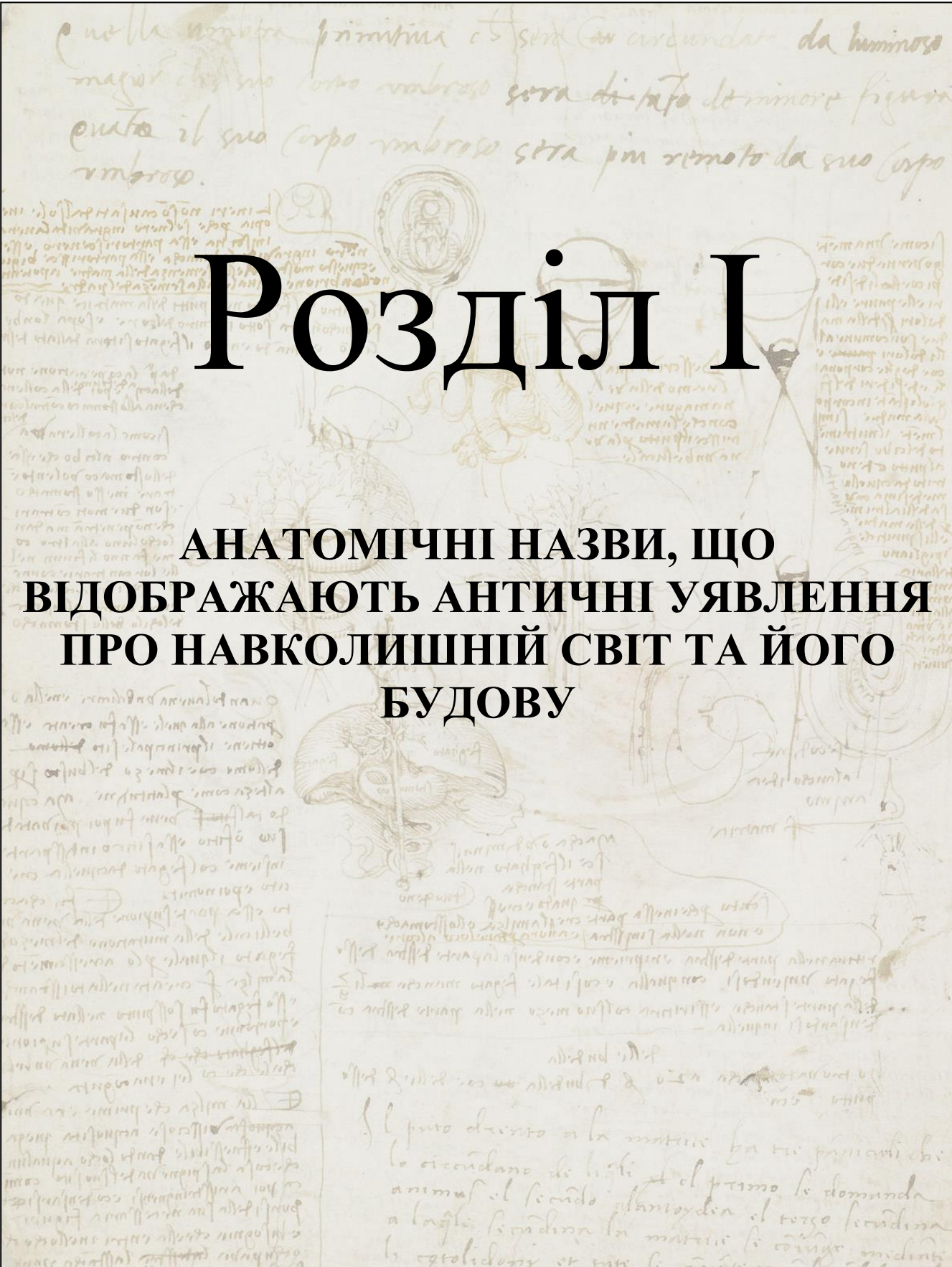
франц. – французька (мова)

іт. – італійська (мова)

нід. – нідерландська

англ. – англійська

ісп. – іспанська

Розділ І

АНАТОМІЧНІ НАЗВИ, ЩО ВІДОБРАЖАЮТЬ АНТИЧНІ УЯВЛЕННЯ ПРО НАВКОЛИШНІЙ СВІТ ТА ЙОГО БУДОВУ

Враховуючи те, що значна частина термінів була запропонована ще за часів Давньої Греції та Рима, а у ті часи основними методами дослідження були описовий і порівняльний, велика кількість термінів, що були введені в анатомію того часу, пов'язані з об'єктами світу, що оточував людину. Це стосується як предметів або явищ неживого світу, таких як сонце, зірки, вітер, моря, озера, річки, гірські хребти, каміння, так і живих створінь (рослин або тварин). До останніх можна віднести не тільки диких рослин та тварин, а також і свійських, які супроводжували людини майже всі часи її існування.

1.1. НЕЖИВА ПРИРОДА

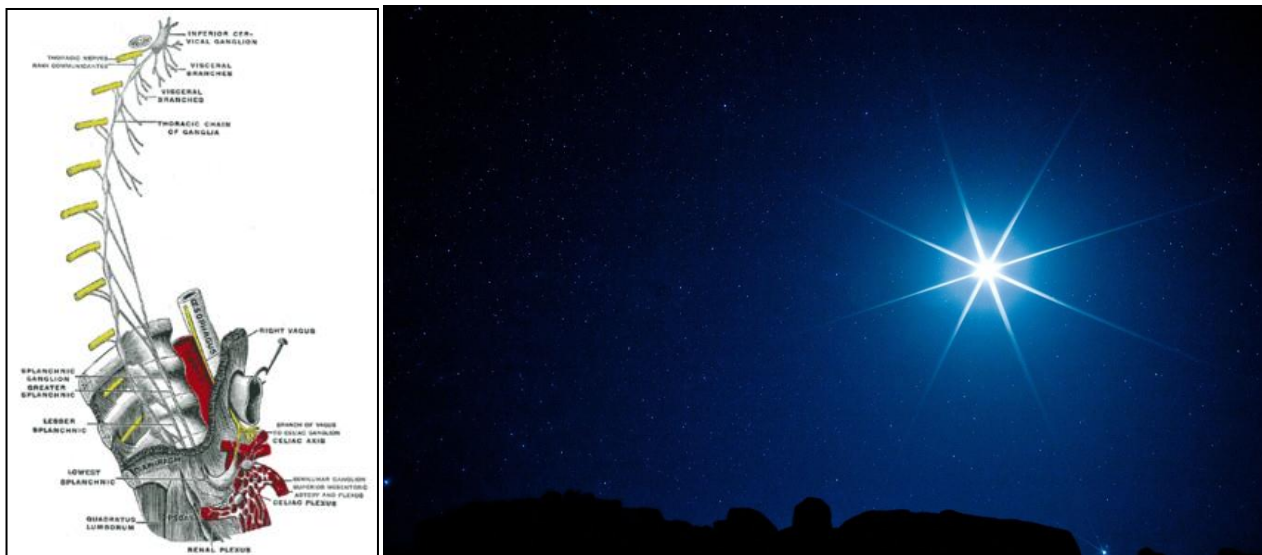
1.1.1. ТЕРМІНИ КОСМОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ

- **Зірка** (лат. *stella*, грец. *astrá*). *Шийно-грудний вузол* або *зірчастий вузол* (лат. *ganglion stellatum*, *ganglion asterion*, від лат. *asterion* – «зірчастий») – це симпатичний вузол, утворений злиттям нижнього шийного ганглія та першого грудного (верхньогрудного симпатичного) вузла, який присутній у 80% людей. Іноді в це злиття включаються другий і третій грудні вузли.

- **Місяць** (лат. *luna*). *Півмісяцева кістка* (лат. *os lunatum*, від лат. *luna* – «місяць») – одна з кісток зап'ястка. Від назви місяця але грецькою мовою, походить і термін *меніск* (лат. *meniscus* від дав-грец. *μηνίσκος* (*mēnískos*)- «півмісяць»), з *μήνη* (*mēnē*) – «місяць».

- **Промінь** (лат. *radius*). *Променева кістка* (лат. *radius*, від лат. *radius* – «промінь») – довга пряма трубчаста кістка передпліччя. Названа так за те, що схожа на промінь.

- **Світло** (лат. *lumen*). *Просвіт органу* (лат. *lumen*, від лат. *lumen* – «світло, вікно», від застаріл. – «*lucmen*») – просвіт кишки, судини або протоки.

Рисунок.1 Зірчастий вузол симпатичного стовбуру і зірка (джерело: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/7/7a/Gray845.png/375px-Gray845.png>, https://static.espresso.tv/uploads/photobank/220000_221000/220064_dyvensvit.org_new_960x380_0.jpg)

- **Світло** (лат. *lux*). *Прозорий шар* (лат. *stratum lucidum*, від лат. *lux* – «світло») – це тонкий прозорий шар мертвих клітин шкіри в епідермісі, названий так за його напівпрозорий вигляд під мікроскопом.

- **Сонце** (лат. *solis*). *Сонячне сплетення* (лат. *plexus coeliacus, solaris*, від лат. *solaris* – «сонячний») – це скупчення нервових вузлів, що знаходиться у верхній частині черевної порожнини. Назва походить від лат. *solis* – «сонце», тому що від цього сплетення нерви розходяться в різних напрямках подібно до променів сонця.

1.1.2. ТЕРМІНИ МЕТЕОРОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ

- **Веселка** (лат. *iris*). *Райдужна оболонка, райдужка або іріс* (лат. *iris*, від лат. *iris* – «веселка») – тонка рухома діафрагма ока у хребетних тварин з отвором (зіницею) в центрі; розташована за рогівкою, між передньою і задньою камерами ока, попереду кришталика.

- **Вихор** (лат. *vortex*). *Завиток серця* (лат. *vertex cordis*, від лат. *vortex; verte* – «вихор») – частина поверхневих волокон міокарду шлуночків на верхівці серця,

що петлеподібно згинаються. Названа vertex, verticis, що латиною означає «вир води, вітру або полум'я, вихрова маса». З назвою вихор (vortex) також пов'язана назва вен ока – *завиткові вени* (vena vorticosa). Завиткові вени закінчуються основними стовбурами, які залишають око через косі склеральні канали позаду екватора з боків вертикального меридіана (їх ще називають вени Рюїша).

- **Повітря, вітер (грец. πνεῦμα).** *Легені* (гр. πνευμο, від грец. πνεῦμα- «повітря, вітер», від грец. πνέω – «дихаю, дмухаю») – орган дихальної системи.
- **Повітря (лат. aer).** *Артерія* (лат. arteria, від лат. aer – повітря, tereo – утримую) – тип кровоносних судин.

1.1.3. ТЕРМІНИ ГЕОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ

- **Бездня (можливо) (грец. χάος).** *Зів* (лат. faux – і латинське і слов'янське слово сягають загального індоєвропейського кореня. Точно невідомо, але його пов'язують з грец. χάος (cháos, «бездня, прірва») – частина травної трубки між ротовою порожниною та глоткою.
- **Верхівка (лат. culmen).** *Верхівка черв'яка мозочка* (лат. culmen, від лат. culmen – «верхівка гори») – верхня частина черв'яка.
- **Гірський хребет (лат. jugum).** *Коміркові випини* (лат. juga alveolaria, від лат. jugum – «гірський хребет») – вирости напроти зубних комірок верхньої та нижньої щелеп. Походить від дієслова jungere (зв'язувать, зв'язувати дві точки в лінію), звідси утворюється слово jugularis – яремний, шийний.
- **Гора (лат. mons).** *Лобкове підвищення* (лат. mons pubis, від лат. mons – «гора») – підвищення, яке утворюється у жінок в нижній частині передньої черевної стінки.
- **Долина, діл (лат. valles).** *Долинка мозочку* (лат. valecula cerebelli, від лат. valles – «діл») – заглибина на нижній поверхні мозочку.
- **Западина (лат. cavitas).** *Суглобова западина* (лат. cavitas glenoidale, від лат. cavitas – «западина») – суглобова поверхня лопатки.

- **Каміння (лат. *petra, lithos*).** *Кам'яниста частина скроневої кістки* (лат. *pars petrosa*, від лат. – 1. *lapis; silex; saxum; petra; calculus*; 2. *lithos* – «каміння») – частина скроневої кістки. *Отоліти* (від грец. οὖς, (нар. п. ὠτός) – «вухо» і λίθος – «камінь») або статоліти (від грец. στατός – «нерухливий») – тверді утворення, розташовані на поверхні клітин, що сприймають різні механічні подразнення; частина органу рівноваги у деяких безхребетних, всіх хребетних тварин та людини.
- **Мис (лат. *promontorium*).** *Мис* (лат. *promontorium* – «мис, передгір'я») – найбільш виступаюча точка основи крижової кістки.
- **Пагорб (лат. *tuber*).** *Сідничий горб* (лат. *tuber ischiadicum*, від лат. *tuber* – «пагорб, шишка») – виріст сідничої кістки
- **Печера (лат. *antrum*).** *Печера соскоподібного відростка* (лат. *antrum mastoideum*, від лат. *antrum* – «печера, грот, дупло») – порожнина соскоподібного відростка.
- **Печера (лат. *caverna*).** *Печеристий синус* (лат. *sinus cavernosus*, від лат. *caverna* – «печера») – утворення твердої мозкової оболони.
- **Печера (лат. *cavum*).** *Носова порожнина* (лат. *cavum nasi*, від дат. *cavum* – «печера») – комплексне утворення кісток лицевого черепа.
- **Полюс (лат. *polus*).** *Верхній полюс нирки* (лат. *polus renalis superior*, від лат. *polus* – «верхівка, полюс») – верхівка нирки.
- **Рідкий бруд (лат. *saliva*).** *Слинна залоза* (лат. *glandula salivaria*, від лат. *saliva*, що сягає кореня *saliv-, загальне значення якого, відображене і в інших індоєвропейських мовах – «рідкий бруд») – ротові залози.
- **Тріщина (можливо) (лат. *rima*).** *Ротова щілина²* (лат. *rima oris*, від лат. *rima* – «тріщина») – ротовий отвір, отвір присінка рота.

² Один з варіантів походження назви. Про іншій варіант походження назви в наступних розділах.

- **Ущелина (грец. φάραγξ).** *Глотка* (гр. pharynx є грецизмом, в оригіналі – φάρυγξ (фаруис). У свою чергу, грецьке слово спочатку звучало як φάρυξ (фарус), а потім у своїй вимові прирівнялося до спорідненого φάραγξ (фараіс) («ущелина») – частина травної трубки.

1.1.4. ТЕРМІНИ ГІДРОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ

- **Вода (лат. aqua).** *Водяниста волога камер ока* (лат. humor aquosus, від лат. aqua – «вода») — прозора желеподібна рідина, що заповнює передню і задню камери ока. За своїм складом вона схожа на плазму крові, але має менший вміст білка.

- **Водоспад (грец. катарράκτης).** *Катаракта* (лат. cataracta від дав.-грец. катарράκτης — «водоспад, бризки водоспаду») — патологічний стан, пов'язаний з помутнінням кришталика ока, який викликає різні ступені розладу зору аж до повної його втрати. Помутніння кришталика обумовлено денатурацією білка, що входить до його складу.

- **Джерело (лат. fions).** *Тім'ячко* (лат. fonticulus, від італійск. fontanella, зменшувальне від fions — джерело) – перетинчастий проміжок між кістками черепа у новонародженого. Термін італійських хірургів XIII ст., які при хворобах носової порожнини та очей робили припікання розпеченим залізом у місці з'єднання вінцевого та стрілоподібного швів, викликаючи виділення рідини, яку вони вважали шкідливим виділенням мозку.

- **Дно (лат. fundus).** *Дно шлунка* (лат. fundus ventriculi, від лат. fundus – «дно») – частина шлунка.

- **Затока (франц. lacune).** *Судинна затока* (лат. lacuna vasorum – походить від франц. lacune «перепустка; проміжок; розрив», далі з лат. lacuna «поглиблення, западина», далі з lacus «озеро; яма») – частина простору між пахвинною зв'язкою кістками тазу.

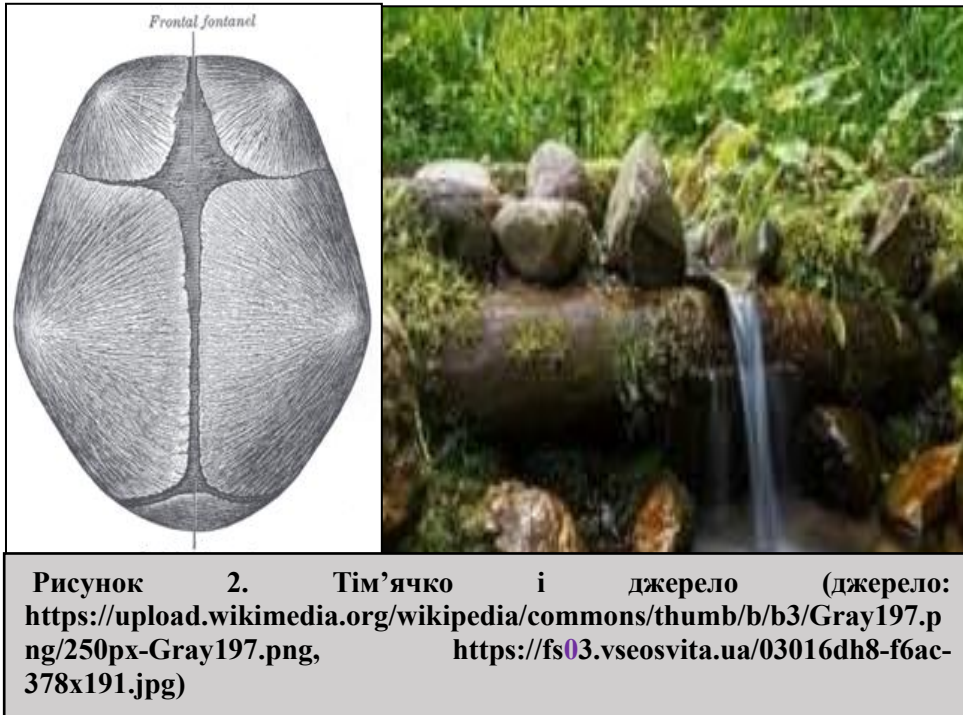

Рисунок 2. Тім'ячко і джерело (джерело: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/b3/Gray197.png/250px-Gray197.png>, <https://fs03.vseosvita.ua/03016dh8-f6ac-378x191.jpg>)

- **Зворотня течія (лат. reflux).** *Гастроезофагеальний рефлюкс* (лат. reflux gastroesophagealis, від лат. reflux – «зворотня течія») – переміщення хімуса зі шлунку до стравоходу.
- **Крапля води (грец. hydatis).** *Гідатиди Моргань*³ (грец. hydatides, від грец. hydatis – «крапля води») – рудиментарні утворення яєчка та над'яєчка (вони ж – привісок яєчка та привісок над'яєчка).
- **Озеро, ставок (лат. lacus).** *Сльозове озеро* (лат. lacus lacrimalis, від лат. lacus – «озеро, ставок») – являє собою невелику чашоподібну щілиноподібну порожнину між слизовими кон'юнктиви склери та нижньої повіки (при закритих повіках також між верхньою повікою) у внутрішньому (медіальному) куті очної щілини, розташовуючись навколо слезового м'яся.
- **Річка, струмок (лат. rivus).** *Сльозовий струмок* (лат. rivus lacrimalis, від лат. rivus – «річка, струмок») – не є структурним постійним тканинним утворенням, утворюється функціонально у вигляді невеликого каналця між

³ про Д.Б. Моргань – далі в наступних розділах.

скошеним заднім краєм нижньої повіки і передньою поверхнею очного яблука. При змиканні повік, у тому числі при кліпанні, є вузькою щілиною або трубочкою. Тягнеться вздовж краю повік від зовнішнього до внутрішнього краю ока. (Насправді *rivus* – це річка, струмок латиною буде *rivulus*).

- **Течія (від лат. *flumen*).** *Волосяні потоки* (лат. *flumina pilorum*, від лат. *flumen* – «течія») – напрямок росту волосся.

1.2. ЖИВА ПРИРОДА. ТЕРМІНИ БОТАНІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ

В цьому підрозділі наведено дані про:

- 1) терміни, що використовуються в анатомії, які отримали походження від назв або частин рослини (загальні):
  - a) корінь (лат. *radix* сходить до праїндоевр. *wrad* – «корінь»);
  - b) стовбур (лат. *truncus* – «стовбур дерева без гілок, пень»);
  - c) гілка (лат. *ramus* – «гілка, сук»);
- 2) назви, що пов'язані з назвами конкретних видів рослин (предметні);
- 3) назви деяких рослин, що пов'язані з назвами органів людини.

1.2.1. ТЕРМІНИ РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ ЗАГАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

- **Гілка (лат. *ramus*).** *Передня гілка спинномозкового нерва* (лат. *ramus anterior nervus spinalis*) – одна з гілок спинномозкового нерва.
- **Горіх (лат. *nux*).** *Задне ядро (блукаючого нерва)* (лат. *nucleus dorsalis nervs vagi*, від лат. *nux* – «горіх») – скупчення тіл нервових клітин, що виконують певну функцію.
- **Дерево (лат. *dendron*).** *Дендрит* (лат. *dendritum*, від лат. *dendron* – «дерево») – виріст цитоплазми нервової клітини, що деревоподібно розгалужується.
- **Дерево (лат. *arbor*).** *Дерево життя* (лат. *arbor vitae*, від лат. *arbor* – «дерево життя» (мозочка)) – характерний малюнок білої речовини мозочка. Універсальним засобом, що подовжує життя, вважався бальзам, що виготовляється з туї, яку тому нарікли *arbor vitae*.
- **Зернятко (лат. *granulatio*).** *Павутинні грануляції* (лат. *granulationes arachnoideae*, від лат. *granulatio*, «зернистість») — малі виступи, які утворює павутинна мозкова оболонка (яка являє собою другий шар мозкових оболонок) в середині більш міцної та зовнішньої розташованої твердої мозкової оболони.
- **Кора (лат. *cortex*).** *Кіркова речовина нирки* (лат. *cortex renalis*, від лат. *cortex* – «кора») складається з ниркових тілець, проксимальних і дистальних звивистих

канальців нефронів. На розтині кіркової речовини видно чергування світліших і темніших ділянок, які розташовані радіально.

- **Корінь (лат. radix).** *Корінь (або корінець)* (лат. radix – походить від праїндоевр. wrad – «корінь»). Прикладом є корінь легені, зуба, языка або корінці спинномозкових нервів. Передній корінець (лат. radix anterior, від лат. radix – «коріння») виходить з передньої поверхні medulla spinalis у вигляді ряду корінців або ниток (fila radicularia), які зливаються, утворюючи два пучки поблизу міжхребцевого отвору.

- **Листки (лат. folia).** *Листки мозочка* (лат. folia cerebelli, від лат. folia – «лист») – численні довгі вузькі складки кори мозочка, розділені щілинами та підкріплені білими пластинками; вони об'єднані в різні підрозділи мозочка.

- **Лушпина (лат. putamen).** *Лушпина* (лат. putamen) – це кругла парна велика ділянка сірої речовини, що локалізована в глибині кінцевого мозку.

- **М'якоть (лат. pulpa).** *Пульпа зуба* (лат. pulpa dentis, від лат. pulpa – «м'якоть») – сполучна тканина, що заповнює порожнину зуба.

- **Насіння (лат. semen).** *Сім'яний горбок* (лат. colliculus semenalis, від лат. semen, seminarius – «насіння») – підвищення на стінці чоловічої уретри.

- **Рослинність (лат. vegetatio).** *Вегетативна (автономна) нервова система* (лат. systema nervosum vegetatum, від лат. vegetatio – «рослинність») частина периферичної нервової системи, що забезпечує іннервацію внутрішніх органів та ендокринних залоз.

- **Стебло (лат. petiolus).** *Надгортанне стебло* (лат. petiolus epiglottidis, від лат. petiolus – «стеблина») – довгий, вузький відросток і з'єднаний щито-надгортанною зв'язкою з кутом, утвореним двома пластинками щитоподібного хряща, трохи нижче верхньої вирізки щитоподібної залози.

- **Стовбур (лат. truncus).** *Стовбур мозолистого тіла* (лат. truncus corporis callosi, від лат. truncus – стовбур) – частина мозолистого тіла мозку. Плечо-головний стовбур (лат. truncus brachiocephalicus або плечо-головна артерія) — це

артерія в середостінні, що несе артеріальну кров до верхньої правої кінцівки, а також голови та шиї.

1.2.2. НАЗВИ ОКРЕМИХ РОСЛИН

- **Виноград (лат. uva).** *Увея* (лат. juvĕa, від лат. uva – «виноград»), також називається увеальним шаром, увеальним покриттям, увеальним трактом, судинною оболонкою або судинним шаром — це пігментований середній шар ока із трьох концентричних шарів, які утворюються між внутрішньою оболонкою (сітківкою) та зовнішнім фіброзним шаром, що складається зі склери та рогівки.

- **Виноградина (гр. ūva).** *Язичок* (іменник uvula, зменшувальне від гр. ūva – «виноградина»). З виноградом (σταφύλη) порівнював цей орган ще Аристотель, маючи при цьому на увазі запалений язичок. У зменшувальній формі це слово почало вживатися в анатомії тільки в Новий час.

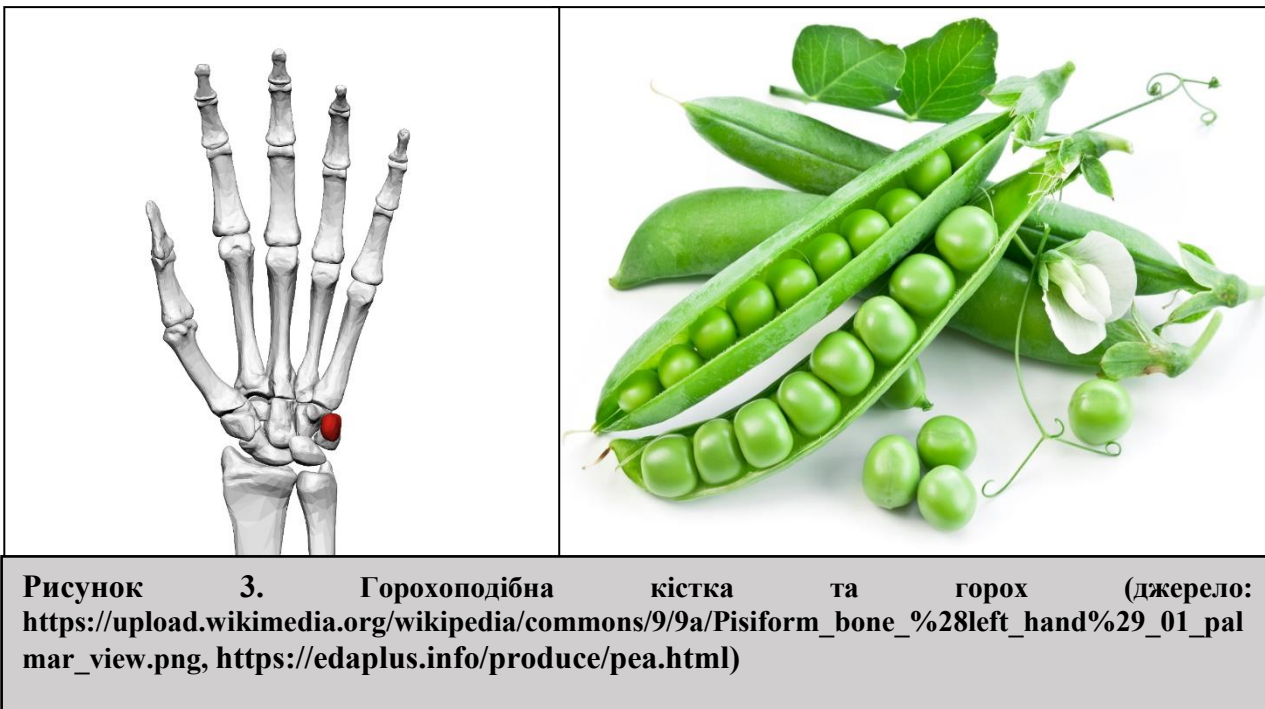

- **Гіпсостафілія** (лат. hypsystaphilia, від лат. hypsi – «вгору, вгорі» + staphyle – «виноградне гроно, набряклий піднебінний язичок») – аномалія розвитку: високе вузьке піднебіння.

- **Горох (лат. pisum).** *Горохоподібна кістка* (лат. os pisiforme, від лат. pisum – «горох») – кістка проксимального ряду зап'ястка.

- **Гриб (лат. fungus).** *Грибоподібні сосочки язика* (лат. papilla fungiformis, від лат. fungus – «гриб») є булавоподібними виступами на язиці, зазвичай червоного кольору. Вони знаходяться на кінчику язика, розкидані серед ниткоподібних сосочків, але в основному присутні на кінчику та з боків язика.

- **Гроно (лат. *acinus*).** *Легенева часточка* (лат. *acinus pulmonis*, лат. *acinus* – «гроно, ягода») – морфофункціональна одиниця легені.

- **Груша (лат. *pirum*).** *Грушоподібний отвір* (лат. *apertura piriformis*, від. лат. *pirum* – «груша») – вхідний отвір носової порожнини. Грушоподібний м'яз (лат. *musculus piriformis*, від. лат. *pirum* – «груша») – внутрішній м'яз тазу.
- **Губка (гр. *σπογγος*).** *Губчасте тіло* (гр. *corpus spongiosum*, від гр. *σπογγος* (*spongos*) – губка, гриб) – частина чоловічого (жіночого) статевого органу.

- **Жолудь (або каштан) (грец. *βαλανος* (в'ялянос)).** В латинській формі – *balanus*. Грецька назва використовується в медицині для назви запалення головки статевого члена – *balanitis* (в медицині). *Баланіт* – запалення головки статевого члена, яке може носити гостру або хронічну форму. Якщо запальний процес зачіпає і внутрішні тканини шкірочки, то хворобу називають баланопоститом. Баланіт – досить поширене захворювання статевих органів чоловіків. Розвивається він як самостійно, так і на тлі ускладнень різних інфекційних венеричних (сифіліс, герпес, гонорея) або неінфекційних хвороб (цукровий діабет, псоріаз).

- **Жолудь (лат. gland).** *Залоза* (іменник glandula, є зменшувальною формою слова glans (glandis), що означає «жолудь»). В анатомії головка статевого члена (клітора) (glans penis (clitoridis), скорочене від glandis, від. лат. glans – «жолудь, каштан») – це розширена структура на дистальному кінці статевого члена (клітора у жінок), яка є найбільш чутливою ерогенною зоною.

- **Квасолина (лат. faba).** *Фабелла* (лат. fabella, від лат. faba – «квасолина») – сесамоподібна кістка.

- **Кунжут (араб. sesam).** *Сесамоподібні кістки* (лат. ossa sesamoidea, від араб. sesam, sumsum – «кунжут») – кістки, що розташовані в товщі сухожилків і зазвичай лежать на поверхні інших кісток. Сесамоподібні кістки відзначаються у ділянках, де сухожилки перекидаються через суглоби (наприклад, в області зап'ястка, колінного суглоба, стопи). Вони забезпечують захист сухожилків і утримують сухожилля на деякій відстані від центру суглоба, збільшуючи плече сили. Названі так, тому що мають вигляд східний з насінням кунжуту (сезаму).

- **Лоза, вусик (лат. rampinus).** *Лозоподібне сплетення* (лат. plexus rampiniformis, від лат. rampinus – «виноградна лоза») утворюється поверхневими і глибокими паренхімними венами яєчка, венами над'яєчка та його головки, а також венами сім'явиносної протоки.

- **Льон (лат. linum).** *Лінія* (лат. linea, від лат. linum – «льон, лляна нитка») (наприклад, linea intertrochanterica) – тонкий кістковий виступ.

- **Мигдаль (грец. amygdale).** *Мигдалик* (лат. amygda, від грец. amygdale – «мигдаль». Латиною має ще іншу назву – tonsilla) – запалений піднебінний мигдалик схожий на плід мигдального горіха за розмірами, формою та заглибленнями на поверхні лушпини.

- **Олива (лат. oliva).** *Оливи* (лат. oliva), сформовані переважно ядрами оливи (лат. nucleus olivaris inferior), що передають мозочку сенсорну інформацію про стан розтягу від м'язів та суглобів.

- **Очерет (грец. kálamos).** *Calamus scriptorius* (від грец. kálamos, «очерет»), що перекладається як «письмове перо» – нижня частина нижнього трикутника четвертого шлуночка. Герофіл описав шлуночки мозку і ромбоподібний мозок, rhombencephalon, також він першим описав структуру calamus scriptorius (Герофіл мав на увазі самий кінець тростинки, anaglyphe kalamou, тобто її зріз). Це заглиблення в IV шлуночку мозку нагадало анатому жолоб писальної палички. Він вважав, що в цьому місці знаходиться людська душа.

- **Очерет (лат. canna).** *Сонний канал* (лат. canalis caroticus, від лат. canna – «очерет») – в анатомії канал скроневої кістки.

- **Пальма (лат. palma).** *Пальмоподібні складки* (лат. plicae palmatae, від лат. palma – «долоня, пальма») – складки слизової оболонки шийки матки.

- **Просо (лат. trīticeus).** *Сесамоподібні зернуваті хрящі* (лат. cartilago triticea, від лат. trīticeus – пшеничне зерно, просо) – знаходяться в товщі бічної щито-під'язикової зв'язки (лат. ligamentum thyrohyoideum laterale), яка проходить від верхніх рогів щитоподібного хряща до задніх кінців великих рогів під'язикової кістки.

- **Сосна (лат. pinea).** *Шишкоподібна залоза* (лат. glandula pinealis, від лат. pinus – «сосна (лат. pinea), «соснова шишка») – невелике утворення, розташоване у хребетних під покривом або в глибині мозку.

- **Сочевиця (лат. lens).** *Кришта́лик* (лат. lens, від лат. lens – «соcheвиця») — складова ока, двоопукла лінза із змінною фокусною відстанню. Названий так за те, що схожий з насінням сочевиці.

- **Цибулина (лат. bulbus).** *Цибулина аорти* (лат. bulbus aortae, від лат. bulbus – «цибуля, цибулина», походить від гр. βολβός «цибуля, цибулина», разом з βολβίνη «вид білої цибулі») – розширена проксимальна частина аорти. В свою чегу, слово «bulbus» – цибулина, грецького походження, споріднене з латинським – bulla («бульбашка») і бере свій початок від праіндоевропейського кореня *bew- («набухлий»). Інше використання терміна bulbus – *цибулина мозку* (анахронізм)

(лат. *bulbus cerebri*), або також *folliculus pili* – волосяний мішечок, який також називають волосяною цибулиною.

- **Чебрець (лат. *thymos*).** *Тимус* (лат. *thymus*, від лат. *thymos* – «тим'ян, чабрець») – належить до центральних залоз імунного захисту, кровотворення. Назва виникла завдяки деякій схожості форми цієї залози у тварин з квітками чебрецю (*thymos*). Ця подібність була помічена, коли під час принесення тварин у жертву їх спалювали, посипаючи чебрецем. Є інше пояснення від гр. *thymos* – дух, серце, почуття.

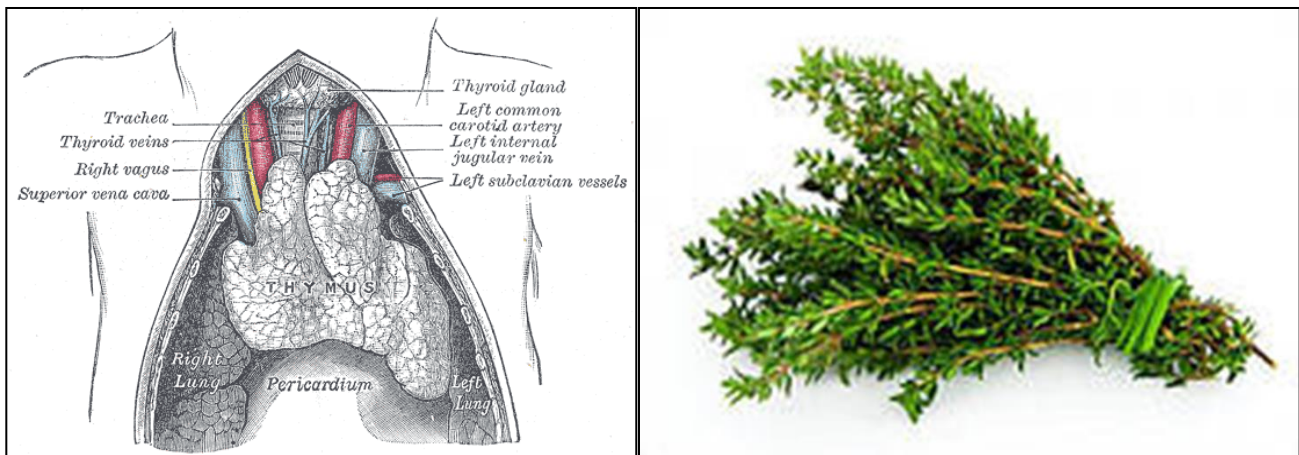

Рисунок 4. Тимус і гілочки чебреця
(джерело: https://images.prom.ua/1703909381_w200_h200_25-naturalnoe-efirnoe.jpg)

- **Шовковиця (лат. *morum*).** *Морула* (лат. *morula*, від лат. *morum* — «ягода шовковиці») — найбільш рання стадія розвитку зародка багатоклітинних тварин, що виникає внаслідок дроблення яйцеклітини, передуює бластулі.

1.2.3. НАЗВИ РОСЛИН, ЩО ПІШЛИ ВІД НАЗВ ОРГАНІВ ТА ЧАСТИН ТІЛА ЛЮДИНИ

- **Долоня (лат. palma).** Пальма – назва рослини походить від латинської назви долоні (palma), гілки якої схожі з пальцями долоні.
- **Палець (лат. digitus).** Наперсник, наперстянка (лат. digitális) — рід трав'янистих рослин, що належить до родини подорожникових (лат. plantaginaceae).
- **Підошва (лат. planta).** Рослини (лат. plantae від лат. planta – «підошва») – отримали свою назву від латинської назви підошви – в давні часи люди, коли саджали рослину, утоптували землю навколо саме підошвами. В свою чергу підошва походить від слова planum – площа.
- **Піхва (ісп. vainilla).** Слово "ваніль" походить від іспанського "vainilla" яке, у свою чергу, є зменшувальною формою іспанського варіанта латинського слова «вагіна» і відображає форму насіннєвої капсули рослини.
- **Селезінка (грец. splen).** Селезінник (лат. asplenium – від лат. spleen – «селезінка») – рослина з роду папоротей. Від назви рослини походить термін «пов'язка» (бинт, бандаж) (лат. splenius, від лат. asplenium – «селезінник»). В свою чергу від терміну splenius походять такі терміни, як ремінний м'яз голови (лат. m. splenius capitis) та валик мозолистого тіла (лат. splenium corporis callosi), який схожий на скручений бинт.
- **Яєчко (грец. orchis).** Слово «орхідея» походить від грецького «orchis», що в перекладі означає «яєчко» людини або іншого ссавця. Це пов'язано з тим, що корінь деяких видів орхідей своєю формою нагадує тестикули.
- **Яєчко (ісп. aguacate).** Слово «авокадо» походить від іспанського «aguacate». Іспанці ж запозичили це слово з мови науатль, якою «ahuakati» означало яєчко.

1.3. ЖИВА ПРИРОДА. ТЕРМІНИ ТВАРИННОГО ПОХОДЖЕННЯ

1.3.1 НАЗВИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ЧАСТИНАМИ ТІЛА ТВАРИНИ

- **Гніздо** (лат. **nidus**). *Мигдаликова ямка* (лат. *nidus tonsilaris* (анахронізм*), від лат. *nidus* – «гніздо») – заглибина між дужками піднебіння.
- **Дзьоб** (лат. **beccus**). *Щока* (лат. *bucca*, від лат. *beccus* – «дзьоб») – стінка ротової порожнини. Латинський термін має кельтське походження.
- **Зябра** (грец. **branchus**). *Зяброві дуги* (щелепна, під'язична) (грец. *arcus branchiales* від грец. *branchiales* – «зябровий») – закладки з яких розвиваються органи.
- **Кіль, дзьоб** (лат. **rostrum**). *Клиноподібний дзьоб* (лат. *rostrum sphenoidale*, від лат. *rostrum* – «кіль, дзьоб птаха, морда тварини, рило, хобот») – плоский кістковий виступ, за формою нагадує дзьоб птаха.
- **Крило** (грец. **pteryx**). *Крилоподібний відросток* (лат. *processus pterygoideus*, від грец. *pteryx* – «крило») – відросток клиноподібної кістки.
- **Крило** (лат. **axilla**). *Крило* (лат. *ala*, від лат. *axilla* скорочено *ala* – «крило птаха, яке рухається») – плоский кістковий виступ, за формою нагадує крило птаха.
- **Луска** (лат. **squama**). *Лобова луска* (лат. *squama frontalis*, від лат. *squama* – «луска») – тонка кісткова пластинка. Наприклад, *s. frontalis* – луска лобової кістки; *s. occipitalis* – луска потиличної кістки; *s. temporalis* – луска скроневої кістки.
- **Мушля** (лат. **concha**). *Носова раковина* (лат. *concha nasalis*, від лат. *concha* – «мушля») – кістковий виріст на бічній стінці носової порожнини.
- **Панцир** (грец. **thorax**).⁴ *Грудна клітина* (грец. *thorax θώραξ (thōrāx)* – «панцир») – кісткове утворення з груднини та ребер.

---

⁴ Один зі знайдених варіантів походження терміну.

- **Перетинка (лат. membrana).** Барабанна перетинка (лат. membrana tympanica, від лат. membrana – «перетинка») – сполучнотканинна перетинка між середнім та зовнішнім вухом.

- **Перо (лат. penna).** Двоперистий м'яз (лат. m. bipennatus, від лат. penna – «перо») – м'яз, у якого прикріплення м'язової тканини відбувається з обох боків від сухожилка.

- **Пташина шпора (грец. calcar).** Острогова борозна (лат. sulcus calcarinus, від грец. calcar – «шпора», «відросток, що нагадує шпору» – особливе положення пальця у птахів) – борозна на медіальній поверхні потиличної частки півкуль мозку.

- **Ріг (лат. cornu).** Крижовий ріг (лат. cornu sacralis, від лат. cornu – «ріг») – довгий, вигнутий виступ крижової кістки. Рогівка (лат. cornea, від лат. cornu – «ріг») – передня прозора частина фіброзної оболонки ока.

- **Слиз (лат. pituita).** Гіпофіз (лат. glandula pituitaria, від лат. pituita – «слиз, мокрота») – залоза внутрішньої секреції. Термін «glandula pituitaria» (перекладався «який виділяє або містить слиз»), використовували для позначення невеликих залоз під головним мозком, тому що вважали, що вони виділяють «слиз мозку».

- **Хвіст (лат. cauda).** Хвіст (лат. cauda, від лат. cauda – «хвіст») – сухожилок, за допомогою якого м'яз кріпиться до кістки.

- **Хвіст (лат. pēnis).** Статевий член (прутень) (лат. penis) – «чоловічий статевий орган». Походить від французької pénis або прямо від лат. pēnis «пеніс» – «хвіст». Але де Ваан пише, що «значення pēnītus [«обставлений хвостом»], а також загальні семантичні міркування припускають, що значення «хвіст» є оригінальним, а «пеніс» метафорично походить від нього».

- **Хутро (лат. villus).** Кишкові ворсинки (лат. villae intestinalis, від лат. villus – «хутро, вовна») – пальцеподібні відростки слизової оболонки тонкої кишки.

- **Чубчик (лат. crista).** Клубовий гребінь (лат. crista iliaca, від лат. crista – «чубчик або гребінь у птахів») – виріст клубової кістки.

- **Шкаралупа (лат. lobos).** *Частка* (лат. lobus, від лат. lobos – «шкаралупа») – частина паренхіматозного органу.
- **Шкіра (грец. meninx).** *Лептоменінгс* (лат. leptomeninx, від грец. meninx – «шкіра», можливо від праіндоевр. кореня *mems- «м'ясо») – комплекс павутинної та м'якої оболон.
- **Яйце (лат. ovum).** *Яєчник* (лат. ovarium, від лат. ovum – «яйце») – статева залоза самки: парний орган у якому відбувається розвиток та дозрівання яйцеклітини.

1.3.2 НАЗВИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НАЗВАМИ ОКРЕМИХ ТВАРИН

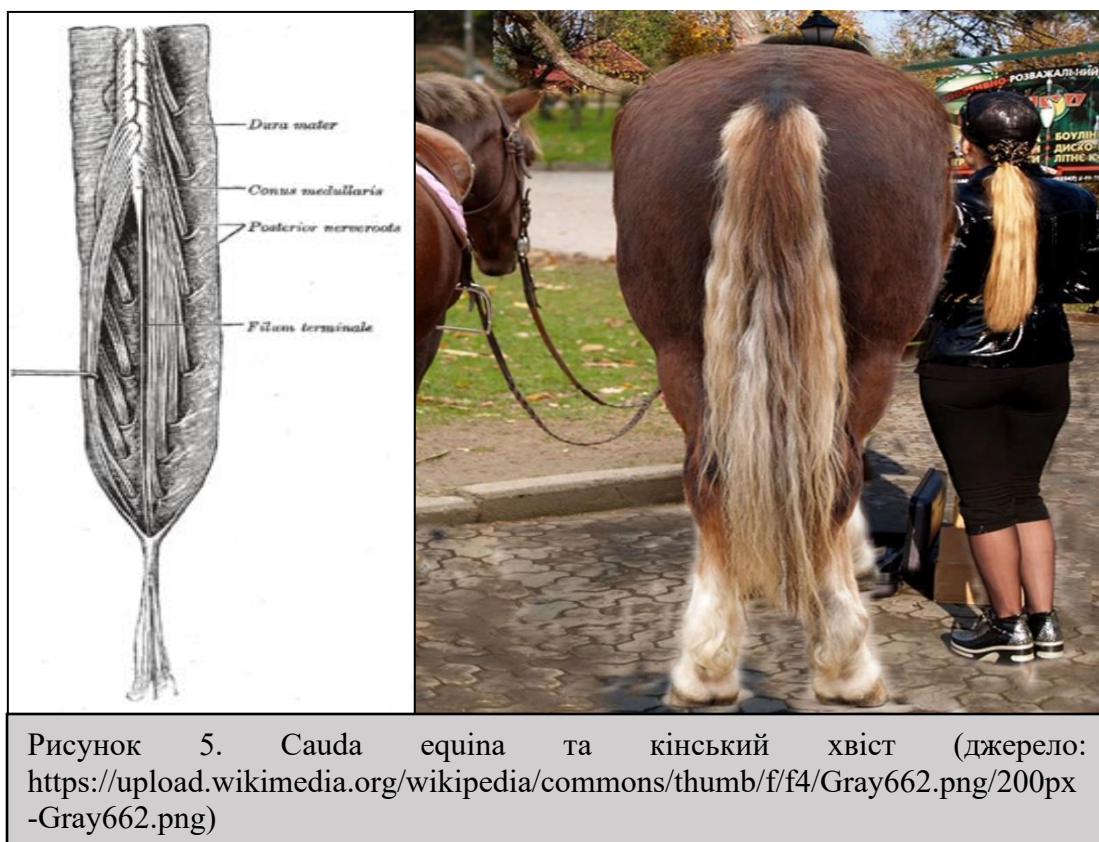
- **Ворон (лат. corax).** *Дзьобоподібний відросток* (pr. coracoideus – коракоїдний, дзьобоподібний від лат. corax – «ворон») – відросток лопатки.
- **Гребінець (лат. pecten).** *Гребенясті м'язи* (лат. musculi pectinati, від лат. pecten – «гребінь») – м'язи в передсердях серця.
- **Гусак (лат. anser).** *Велика гусяча лапка (нервова)* (pes anserinus – «що відноситься до гусака або нагадує гусака», від лат. anser – «гусак») – утворена м'язовими гілками лицевого нерву.

- **Заєць (лат. lepus).** *Заяча губа* (лат. labium leporinum, від лат. lepus – заєць) – вроджене розщеплення верхньої губи.
- **Зозуля (грец. κόκκυξ).** *Куприк* (лат. cossus), *куприкова кістка* (лат. os cossugis) – кістка в людини, яка зростається з верхівкою крижової кістки. Куприк утворений 1–5 (частіше 4) зрослими рудиментарними хребцями. Зростання відбувається у віці 12—25 років. Латинська назва соссух походить від грец. κόκκυξ — «зозуля»; у працях Герофіла так називався кінець хребтового стовпа. Назва пояснюється схожістю кісток куприка та дзьоба птаха. У XVI ст. Андреас Везалій писав (використавши латинську кальку os cuculi): os cuculi, a similitudine rostri cuculi avis («зозулина кістка показує схожість із дзьобом зозулі»). Французький анатом XVI—XVII століть Жан Ріолан Молодший проте дає назві своє, доволі

дотепне пояснення: quia crepitus, qui per sedimentum exeunt, ad is os allisi, cuculi vocis similitudinem effingunt («тому що звук виходу газів з ануса, при зіткненні їх з цією кісткою, показує схожість зі звуками зозулі»). Друга етимологічна версія уявляється малообґрунтованою.

- **Камбала (лат. soleus).** Камбалоподібний м'яз (лат. musculus soleus) — частина триголового м'яза гомілки, широкий плоский товстий м'яз гомілки, що залягає глибше від литкового м'яза.

- **Кінь (лат. equus).** Кінський хвіст (лат. cauda equina, від лат. equus — «кінь») — пучок куприкових, крижових і поперекових спинномозкових корінців, мабуть, завдяки зовнішній схожості хвоста і даної анатомічної структури. Час появи терміна в анатомії — ймовірно 1889 рік (коли вперше було описано захворювання спинномозкових корінців).

- **Козел (грец. tragos).** Протикозелок вушної раковини (грец. antitrāgus — «лежачий проти козелка», грец. tragos — «козел») — виступ вушної раковини.

- **Козел (лат. hircus).** *Волосся у вусі та пахвах* (лат. hirci, від лат. hircus – «козел») – волоссяний покрив зовнішнього слухового проходу та пахової ямки.
- **Миша (лат. musculus).** *М'яз* (лат. musculus, буквально – «миша, мишеня») — скупчення м'язової тканини організму різної структурованості в окремі пучки чи шари стінок органів та судин. В більшості вищих тварин виконують як опорно-рухову, так і регуляторну функцію тонусу судин та органів. Давньогрецькі вчені дали м'язу назву mys, тому що деякі довгі м'язи (наприклад, двоголовий м'яз плеча) при скороченні здалися їм схожими на тремтячу мишу зі згорбленою спинкою.
- **Оса (грец. sfika).** *Клиноподібна кістка* (лат. os sphenoidale, від грец. σφήνα (sfina) – «clin») – кістка основи черепа. А ось зовні вона дуже схожа на осу, що летить, тому Монро, Вальтер, Лодер, Лебер, Генле і називали її «осоподібною», «осовидною», os sphecoideum (грец. σφήκα (sfika) – «оса»).
- **Півень (лат. gallus).** *Півнячий гребінь* (лат. crista gali, від лат. gallus – «півень») – виріст на дірчастій пластинці решітчастої кістки.
- **Порося (грец. hys, hyos).** *Під'язикова кістка* (лат. os hyoideum, від грец. hys, hyos – «порося» + oides «схоже») – назва «hyoideum» пояснюється тим, що греки побачили в цій кістці схожість із літерою V або зі свинячим п'ятачком, свинячим рилом тощо.⁵
- **Равлик (грец. kochlos).** *Завитка* (гр. cochlea, від грец. kochlos – «равлик») – передня частина слухового лабіринту.

⁵ За іншою версією названий так за схожість з літерою іпсилон грец. ύψιλον, дав.-грец. ὤψιλον.

Рисунок 6. Під'язикова кістка і порося (джерело: <https://bazarmedia.info/2018/03/29/skil-ki-koshtue-porosya/>)

- **Сережки півня (можливо) (лат. palea).**⁶ *Піднебіння* (лат. palatum – походить від plhato- («плоский»), від цього ж кореня, можливо, походить planum («площина»). За іншою версією, це слово пов'язане з латинським palea – те, що ми називаємо сережками у півня, і має спільний корінь зі значенням «ганчірка, лушпиння».

- **Собака (лат. canina).** *Іклова ямка* (лат. fossa canina, від лат. canina – «собака») – заглиблення на передній поверхні верхньої щелепи під очною ямкою. Інший термін, якій відомий всім студентам і також пов'язаний з «собакою» – Канікули (або вакації) – період, вільний від навчання чи основної діяльності. Канікулою (лат. canicula, букв. – «собачка») стародавні римляни називали Сіріус – найяскравішу зорю в сузір'ї Великого Пса. В найспекотніші дні літа (з середини липня до кінця серпня) схід Сіріуса можна спостерігати безпосередньо перед світанком південніше від екліптики. В Давній Греції ці дні називали «собачою спекою» (κυνόκαυμα), в поезії Гомера, Алкея та Гесіода з ними пов'язуються мотиви безсилля та нещастя. Природно, що в цей період робили перерву в роботах і заняттях.

⁶ Один зі знайдених варіантів походження терміну.

Рисунок 7. Іклова ямка і собака (джерело: https://studfile.net/html/2706/709/html_Vh8oxihBNU.um1n/htmlconvd-fiTq8f2x1.jpg, https://cdn1.img.armeniasputnik.am/img/07e5/09/07/28921539_0:0:1600:901_1920x0_80_0_0_d617edca4c23a8989b40c3524a1b0cfc.jpg)

- **Черв'як (лат. lumbricus).** Червоподібні м'язи (лат. mm. lumbricales, від лат. lumbricus – «кишковий черв'як», «земляний черв'як») – м'язи долонної поверхні кисті.
- **Черв'як (лат. vermis).** Черв'як мозочка (лат. vermis cerebelli, від лат. vermis – «черв'як») – керує позою, тонусом, підтримуючими рухами і рівновагою тіла. Червоподібний відросток (ап'єндикс) (лат. appendix vermiformis – «червоподібний придаток»), червоподібний відросток – вторинний лімфоїдний орган, що розташований на куполі сліпої кишки людини та деяких хребетних тварин.
- **Ягня (лат. amnos).** Внутрішня оболонка плода (лат. amnion, від лат. amnos – «ягня»), що охоплює навколоплідні води – оболонка плоду людини.
- **Ящірка (лат. lacerta).** Апоневроз двоголового м'яза плеча (Пирогова) (лат. aponeurosis musculi bicipitis brachii, анахр. – lacertus fibrosus, від лат. lacerta – «ящірка») – тонка поверхнева частина сухожилка двоголового м'яза плеча називалася lacertus fibrosus. Своїм рухом цей м'яз грекам нагадував мишу (див. musculus), а римлянам – ящірку.

1.3.3 НАЗВИ ТВАРИН, ЩО ПОХОДЯТЬ ВІД НАЗВ ОРГАНІВ ТА СТРУКТУР ОРГАНІЗМУ ЛЮДИНИ

- **Підошва (лат. solus).** *Камбала* (офіційна лат. назва *Pleuronectes platessa*, анахронізм – solus) назвали так тому, що її форма схожа на нижню частину людської стопи. Підошва стопи насправді походить від латинського *solum*, що означає «низ». Хоча ви можете подумати, що підошва ноги названа на честь риби, насправді це навпаки.

- **Фаланга (сальпуга) (лат. solifugae)** — ряд (або підклас) тварин класу павукоподібні. Хижі, здебільшого великі членистоногі (5-7 см). У ткалі Арахни, за майстерність та зухвалість перетвореної Афіною на павука, був брат Фаланг. По одній з версій вони кохали один одного. За зв'язок зі своєю сестрою він також був перетворений могутньою богинею в інше павукоподібне – сольпугу чи фалангу. Дві педипальпи фаланги настільки гіпертрофовані, що зовні не відрізняються від ніг. Таким чином, на відміну від восьминогих павуків, у фаланги ніг як би десять – по п'ять з кожного боку, тобто за кількістю пальців на кожній руці людини.

Розділ II

ТЕРМІНИ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З ПОБУТОМ ТА ДІЯЛЬНІСТЮ ЛЮДИНИ

2.1. ТЕРМІНИ, ПОХОДЖЕННЯ ЯКИХ ПОВ'ЯЗАНЕ З ПОСУДОМ ТА ЇЖЕЮ

2.1.1. ПОСУД

- **Глиняний посуд (лат. testa).** *Голівка плечової кістки* (лат. caput humeri від лат. caput – «голівка, голова») – розширена частина проксимального епіфізу кістки, приймає участь у будові плечового суглоба. Колишня назва голови testa – «testa etiam caput dicitur, quia sensus in eo originem capiunt», тобто. «Testa називається і caput, бо в ній беруть (capiunt) початок почуття». Римляни словом testa позначали будь-який обпалений глиняний посуд (від torreo «палити»). Наприклад, c. femoris – голівка стегнової кістки.

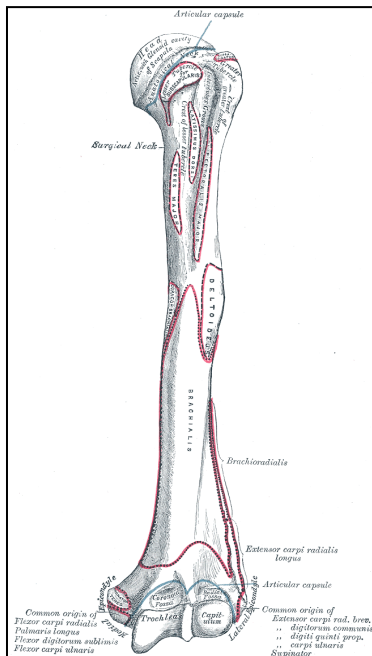

Рисунок 8. Голівка плечової кістки та глиняний посуд (джерело: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/ad/Gray207.png>, https://ye.ua/images/news/_U_muzeyi_starozhitnostey_nezabarom_z_yavitsya_raritetniy_glinyany_posud_chasiv_Tripillya_1_2018_01_17_08_50_15.jpg)

- **Кошик (лат. tarsos).** *Заплесно* (лат. tarsus, від лат. tarsos – «плаский кошик») – частина стопи людини.

- **Кухоль (лат. *arytaenos*).** *Черпакуватий хрящ* (лат. *cartilago arytaenoidea*, від лат. *arytina* – «судина») – парний хрящ гортані гіалінового типу, що має форму тригранної піраміди.
- **Посуд для оцта, оцетниця (лат. *acetum*).** *Кульшова западина* (лат. *acetabulum*, від лат. *acetum* – «оцет», так називали судину для оцту і маленьку чашечку для лову кульки, що кидається під час гри) – суглобова западина кульшової кістки.
- **Решето (грец. *ethmos*).** *Решітчаста кістка* (лат. *os ethmoidale*, від грец. *ethmos* – «сито, решето») – кістка мозкового черепа.
- **Решето (лат. *cribrium*).** *Продірявлена (решітчаста) фасція* (лат. *fascia cribrosa* (PNA, BNA; *lamina cribriformis fossae ovalis*, JNA від лат. *cribriformis*, *cribrium* – «сито, решето») – ділянка поверхневої пластинки f. *lata*
- **Скло (грец. *hyalos*).** *Гіаліновий хрящ* (лат. *cartilago hyaloidea*, від грец. *hyalos* – «скло») – міцний і пружний хрящ, склоподібний через вміст в ньому гомогенної основної речовини, багатой на протеоглікани.
- **Скло (лат. *vitrem*).** *Склисте тіло* (лат. *corpus vitreum*, від лат. *vitrem* – «склянка, скло») – частина оптичної системи ока.
- **Судина (лат. *ampulla*).** *Печінково-підшлункова ампула* (лат. *ampulla hepatopancreatica*, від лат. *ampulla* – «колбоподібна судина, ампула») – розширена частина жовчних шляхів. Латиною так називалася посудина з глини або скла з вузькою шийкою і міхуроподібноздутим дном.
- **Судина (лат. *vas*).** *Лімфатична судина* (лат. *vas lymphaticum*, від лат. *vas* – «судина») – частина судинної системи людини.
- **Таз (лат. *pelvis*).** *Таз* (лат. *pelvis* – «таз, лоханка») – кістки поясу нижньої кінцівки, зрощені з крижовою кісткою.
- **Чаша (лат. *patena*).** *Наколінок* (лат. *patella*, від лат. *patena* – «миска, невелика чаша для жертвоприношення») – сесамоподібна кістка. Слово походить від грец. *patera* (*patena*), звідки походить українська назва «пательня».

- **Чаша, кубок (грец. *κοτυληδών*).** *Чашоподібний суглоб* (або горіхоподібний суглоб) (лат. *articulatio cotylica*, від лат. *cotylica* – «чашка», від грец. *κοτυληδών* — «котила», «котел», «кубок», «чаша») – кульшовий суглоб за формою нагадує чашу.

- **Чашка (лат. *calyx*).** *Ниркова чашечка* (лат. *calyx renalis*, від лат. *calyx* – «глибока чаша, кубок, келих, чашка») – частина вивідного апарату нирки.

- **Черпак (лат. *haustum*).** *Гаустри ободової кишки* (лат. *haustra coli*, від лат. *haustum* – «черпак», «пристосування для черпання води»; «колодязне колесо») – випинання товстої кишки.

2.1.2. НАЗВИ ПОСУДУ, ЯКІ ПІШЛИ ВІД НАЗВ ЧАСТИН ТІЛА ЛЮДИНИ

- **Мастос (грец. *μαστός*).** *Glandula mammaria* (лат. *mamma*, грец. *μαστός* (*mastos*) – «жіночі груди» — давньогрецька посудина, що використовувалась для пиття вина. Формою мастос схожий на жіночі груди (звідси і назва грец. *μαστός*), тобто не має плаского дна.

2.1.3. ЇЖА

- **Пиріг (грец. *πλακός*).** *Плацента, послід* (лат. *placenta*, від грец. *πλακός* – «пиріг», «коржик») – орган за допомогою якого плід кріпиться до стінки матки. Як анатомічний термін уперше застосоване італійським анатомом XVI ст. Р. Коломбо.

- **Сало (лат. *sebum*).** *Сальні залози* (лат. *glandulae sebacea*, від лат. *sebum* – «сало») – залози шкіри.

- **Ковбаса (грец. *ἀλλαντοειδής*).** *Аллантаїс* (лат. *allantois*, від грец. *ἀλλαντοειδής* (*allantoeidēs*) – «ковбасоподібний») – ембріональний орган дихання вищих хребетних тварин; зародкова оболонка, що розвивається з вентральної стінки задньої кишки ембріона.

- **М'ясо (лат. caro).** *Під'язикове м'ясце* (лат. caruncula sublingualis, від лат. caro – «м'ясо») – місце виходу протоки під'язикової залози.

- **М'ясо (грец. κρέας).** *Підшлункова залоза* (лат. pancreas.) Між українським «підшлункова залоза» та латинським «pancreas» немає нічого спільного. Українська назва походить від положення органу (коли анатом препарує, тіло трупа знаходиться в положенні на спині. Згідно з цим, підшлуноква залоза дійсно знаходиться під шлунком). Латинське «панкреас» трансформувалося від грецьких παντος (пантос) – все і приставка «пан-» складова частина складних слів, що означає «що охоплює все загалом» плюс грец. κρέας (креас) – м'ясо, тобто що складається з м'яса, весь м'ясний. Так охрестив підшлункову залозу Гален (129/131-217 роки), а латиною галеновское назву перевів вже Баугін, як «totum carnosum», весь м'ясний, причому терміном «caro» позначали не тільки м'ясо, а й залозисту речовину. Функція підшлункової залози була ще невідома і деякі лікарі називали її «безіменним органом», а своїм блідо-рожевим кольором вона нагадувала вимочене м'ясо.

2.2. ТЕРМІНИ, ПОХОДЖЕННЯ ЯКИХ ПОВ'ЯЗАНЕ З ОДЯГОМ ТА ПРИКРАСАМИ

2.2.1. ЗАГАЛЬНІ ЕЛЕМЕНТИ ОДЯГУ

- **Кишеня** (лат. *recessus*). *Кишеня* (лат. *recessus*, від лат. *recessus* – «захований», «глибокий», «кишеня») – заглиблення, незамкнута порожнина між органами, структурами.
- **Клубок** (лат. *glomeris*). *Судинний клубочок ниркового тільця* (лат. *glomerulus corpusculi renalis*, від лат. *glomus* (похідне від лат. *glomeris*) означає «куля пражі» або «куляста маса») – частина ниркового тільця.
- **Нитка** (лат. *filum*). *Нюхові нитки* (лат. *filia olfactoria*, лат. *filum* – «нитка») – нюхові нерви, що йдуть від рецепторних клітин.
- **Облямівка** (грец. *ora*). *Зубчастий край* (лат. *ora serrata*, від грец. *ora* – «край, облямівка») – перехідна частина сітківки.
- **Тканина** (лат. *tela*). *Підслизова основа* (лат. *tela submucosa*, від лат. *tela* – «тканина») – основа слизової оболонки стінки трубчастого органу.
- **Торочка** (лат. *fimbria*). *Торочки маткової труби* (лат. *fimbria* – «торочка») – пальцеподібні вирости маткової труби.
- **Стрічка** (лат. *lemniscatus*). *Бічна петля (стрічка)* (лат. *lemniscus medialis*, від лат. *lemniscatus* – «прикрашений стрічками», далі з *lemniscus* «лемніск, декоративна стрічка», далі з ін. λημνίσκος «лемніск, вовняна стрічка», від прив. Λήμνος «Лімнос» (назва острова в Егейському морі), далі, ймовірно, з фінікійського) — чутливі волокна, що йдуть від ядер завитки.
- **Стрічка** (лат. *tenia*). *Чепцева стрічка* (лат. *tenia omentalis*, від лат. *tenia* – «стрічка») – повздожній шар м'язової оболонки товстої кишки.

2.2.2. ОКРЕМІ ЕЛЕМЕНТИ ГАРДЕРОБУ

- **Перев'яз (черезплічник) (лат. ligament).** *Зв'язка* (лат. ligamentum, від лат. ligament – «перев'яз, черезплічник», «узи», «пути») – з'єднання кісток за допомогою сполучної тканини.
- **Плащ (лат. palla).** *Плащ* (лат. pallium, від лат. palla – «накидка, плащ») – сіра речовина кори головного мозку. Слово походить від palla (давньоримське жіноче вбрання у вигляді прямокутного шматка тканини, що фіксувалося шпилькою) або pellis («шкура тварини»). Витоки обох слів сходять до праіндоєвр. кореня *pel-, що означає «вкривати, обмотувати» (до речі, до цього ж кореня, ймовірно, сходить слово pulvinar – див. вище).
- **Пояс (грец. zone).** *Колова зона* (гр. zona, від грец. zone – «пояс», «ділянка») – колова зв'язка кульшового суглоба.

Рисунок 9. Мітральний клапан та мітра християнського священника (джерело: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/5/50/Gray495.png/250px-Gray495.png>, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bb/Mijter_Bisschop.jpg)

- **Туніка (лат. tunica).** *Слизова оболонка* (лат. tunica mucosa, лат. tunica – «оболонка, покрив») – тканинний шар, що вистилає внутрішню поверхню органу, точніше – один з шарів стінки кровоносної судини або іншої трубчастої структури.

- **Тюрбан, шапка (грец. мітра).** *Мітральний клапан* (лат. *valvula mitralis*, від грец. мітра — «пов'язка на голову», «тюрбан») — двостулковий клапан серця.

- **Хустка (лат. pannus).** *Підшкірна клітковина* (лат. *panniculus adiposus*, від лат. *pannus* — «хустка») — частина загального покриву людини.

2.2.3. АКСЕСУАРИ ТА ПРИКРАСИ

- **Брошка (гр. peroneus).** *Малогомілковий м'яз* (грец. *m. peroneus*, від грец. *peroneus* — «язик брошки») — м'яз латеральної групи гомілки.

- **Вінець (лат. corona).** *Коронка зуба* (лат. *corona dentis*, від лат. *corona* — «корона», «вінець, покладений государями та государинями при вінчанні на царство») — частина зуба над поверхньою ясен.

- **Гребінець (лат. pecten).** *Гребінь лобкової кістки* (лат. *pecten ossis pubis*, від лат. *pectin* — «гребінь» або «граблі») — виріст лобкової кістки.

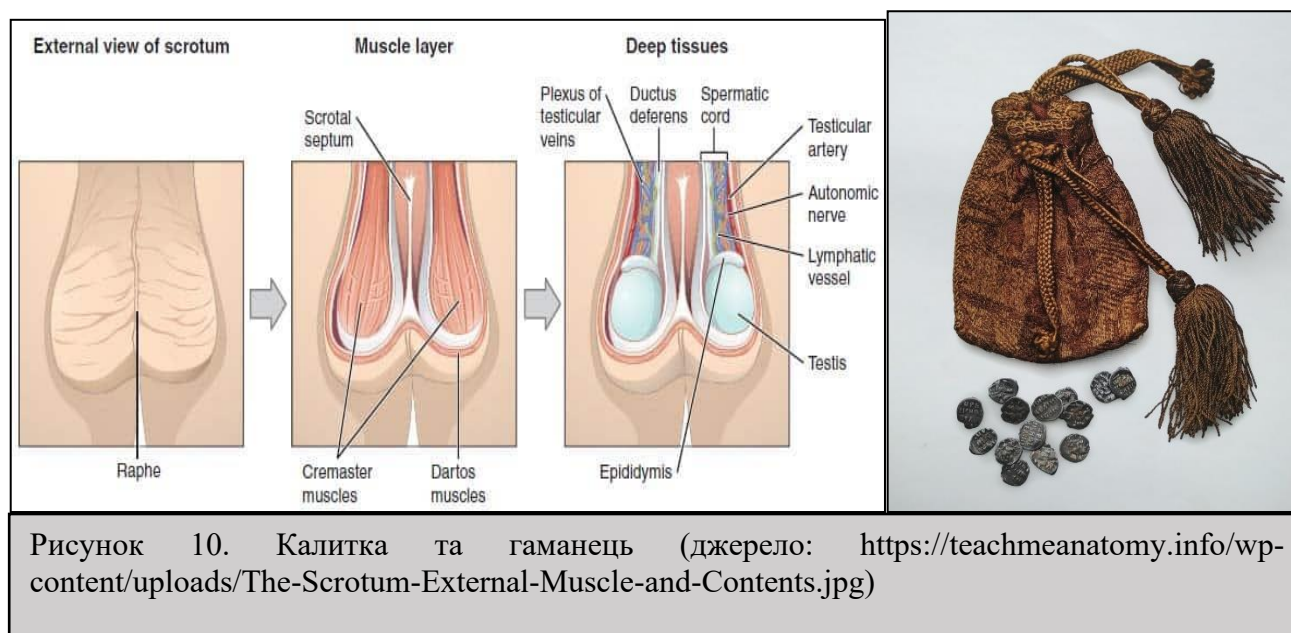
- **Заколка, застібка (лат. fibula).** *Малогомілкова кістка* (лат. *fibula* від лат. *fibula* — «скоба», «застібка») — бічна кістка гомілки.

- **Кільце, каблучка (грец. крікос).** *Перснєподібний хрящ* (лат. *cartilago cricoidea*, від грец. крікос, *anillo* — «кільце», «ланка», «зв'язок») — хрящ гортані. Українська назва має трошки інше походження (перстень п'ястень, прасл. *ръґстьнь, від *ръґсть — «палець»), також каблúчка (від прасл. *ka + *ob + *lǫkti — «обкручене», «обгорнуте») — кільце з дорогого металу (золота, срібла та ін.), часто оздоблене каменем, що його носять на пальці як прикрасу).

- **Кільце, обручка (лат. anulus).** *Фіброзне кільце* (лат. *anulus fibrosus*, від лат. *anulus* — «кільце, обручка») — зовнішня частина міжхребцевого диску.

- **Корона (лат. corona).** *Серце* (лат. *cor*, від лат. *corona* — «корона»). Зовні система коронарних судин нагадує корону, що вдягає серце. Цей етимологічний зв'язок підтверджується другою назвою коронарних судин — вінцеві — від «вінець», що є синонімом до слова «корона».

- **Мішечок, гаманець (лат. scrotum).** *Калитка* (лат. scrotum, від лат. scrotum, з праіндоєвр. *skreu – «гаманець, маленька сумка») – випинання передньої черевної стінки в якому знаходяться чоловічі статеві залози. Раніше, в давні часи, гаманці робили з обробленої калитки свійських тварин, наприклад, козлів. Калитка українською мовою – «торбинка для тютюну, кисет». Як зауважує Й. Гіртль, скоріш за все слово scrotum походить від слова scortum – «шкіра», в якому відбулась заміна літер. Це підтверджує назва професії «кушнір» (слов'ян. «скорняк») – людина яка обробляє шкіру.

- **Мішок (лат. follis).** *Волосяний фолікул* (лат. folliculus, від лат. follis – «мішок») – орган, що знаходиться в дермальному шарі шкіри ссавця і складається з 20 різних типів клітин з різними функціями.
- **Мішок (лат. saccus).** *Сльозовий мішок* (лат. saccus lacrimalis, від лат. saccus – «мішок») – частина слъзових шляхів.
- **Мішок, бурдюк (лат. uter).** *Матка* (лат. uterus, від лат. uter – «мішок, здерта шкіра, з якої римляни готували бурдюки для зберігання віна та олії»). Гіртль зауважував, що скоріш за все античні вчені мали на увазі дворогу матку тварин) – орган жіночої статеві системи.
- **Сумка (лат. bursa).** *Чепцева сумка* (лат. bursa omentalis, від лат. bursa – «сумка») – замкнута порожнина між органами або структурами.

2.3. ТЕРМІНИ, ПОХОДЖЕННЯ ЯКИХ ПОВ'ЯЗАНЕ З МЕБЛЯМИ, ІГРАШКАМИ ТА МУЗИЧНИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ

2.3.1. ІГРАШКИ

- **Брязкальце** (грец. *crotaphitica*). *Скронева кістка (анахронізм)* (грец. *crotaphitica*, від лат. *crotalisso* – стукати кастаньєтами; *crotalum* – «брязкальце, тріскачка, кастаньєти» – названа так, тому що при трясці видає характерний бряцяючий звук завдяки слуховим кісточкам, що знаходяться в барабанній порожнині) – кістка основи черепа.

- **Бабки, гральні кістки** (грец. *astragalos*). *Надп'яtkова кістка* (грец. *astragalus*, від грец. *astragalos* – «виступаюча кістка, хребець») – кістка заплесни. Однак, кістка людини ніяк не тягне на гральну кістку і зобов'язана своєю назвою баранам, з їх надп'яtkових кісток і робили бабки для гри, тому до речі, гральні кубики, по-східному «зорі», досі називають кістками.

- **Диск** (дав.-греч. *δίσκος*). *Міжхребцевий диск* (лат. *diskus intervertebralis*, від дав.-греч. *δίσκος* – «круг, диск») – хрящовий диск між тілами хребців.

- **Лялька** (лат. *pupilla*). *Зіниця* (лат. *pupilla* – дівчинка, лялька) – отвір в райдужці ока.

Рисунок 11. Зіниця і стародавня грецька лялька (джерело: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/09/030608_Pupil.jpg/220px-030608_Pupil.jpg)

2.3.2. МЕБЛІ

- **Корито, ясла (лат. alveus).** *Легеневі комірки* (лат. alveoli pulmonales, від лат. alveus – «корито») – частина легеневого ацинуса.
- **Шухляда, скринька (лат. capsula).** *Суглобова капсула* (лат. capsula articularis, від лат. capsula – зменшувальне від capsa – скринька, шухлядка, сумка) – фіброзно-синовіальна сумка навколо суглоба.

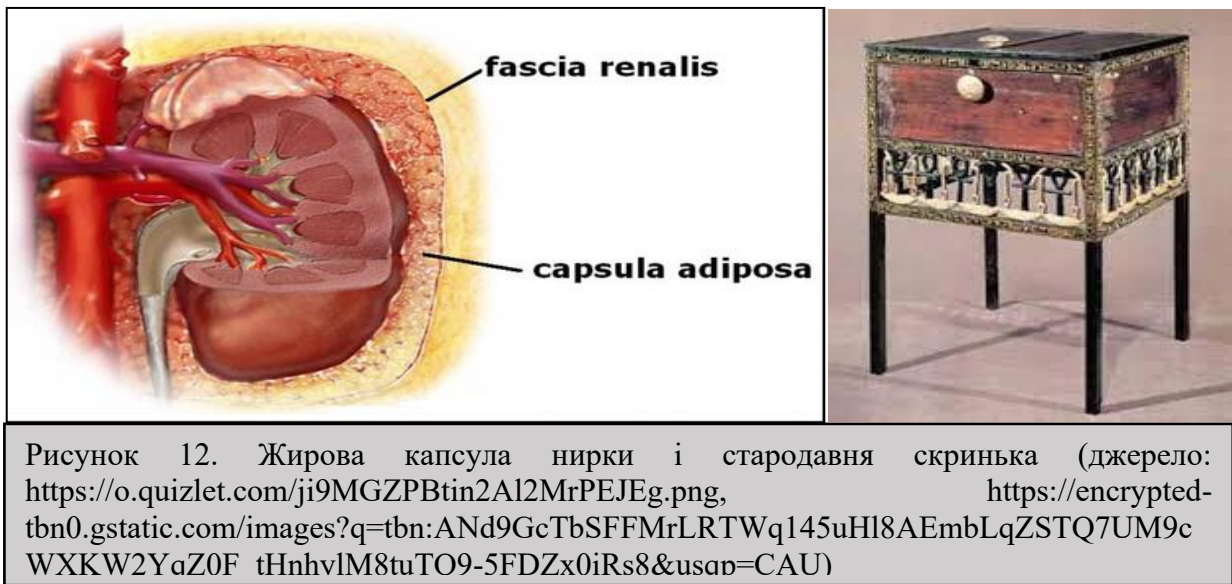

Рисунок 12. Жирова капсула нирки і стародавня скринька (джерело: <https://o.quizlet.com/ji9MGZPBtin2A12MrPEJEg.png>, <https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcTbSFFMrLRTWq145uHl8AEmbLqZSTQ7UM9cWXKW2YaZ0F tHnhvIM8tuTO9-5FDZx0iRs8&usqp=CAU>)

- **Дзеркало (грец. glene).** *Суглобова западина лопатки* (лат. cavitas glenoidale, від грец. glene – «дзеркало») – суглобова поверхня лопатки.
- **Тринога (лат. tripus).** *Тринога Галера (чревний стовбур)* (лат. tripus Halleri, від лат. tripus – «триножник») – особливість відходження гілок від чревного стовбура.

2.3.3. МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ

- **Дудка (лат. *tibia*).** *Великогомілкова кістка* (лат. *tibia* – «дудка») – входить до складу гомілки.
- **Барабан (грец. *timpanon*).** *Барабанна порожнина* (лат. *cavum tympani*, від грец. *timpanon* – «тимпан» (ударний музичний інструмент) від *typto* – «б'ю, ударяю» – «барабан»). На початку XVI ст. ще не було ясного уявлення ні про внутрішнє, ні про середнє вухо; барабанну перетинку вважали місцем сприйняття слухових відчуттів. Мало знали і про порожнину, яку разом з барабанною перетинкою називали *timpanum* – «a similitudine ad tympano», тобто. «за подібністю до барабана». Навіть після того, як дізналися, що барабанна порожнина має надзвичайно неправильну форму, анітрохи не схожу на барабан, назви *cavum* та *membrana tympani* збереглися.

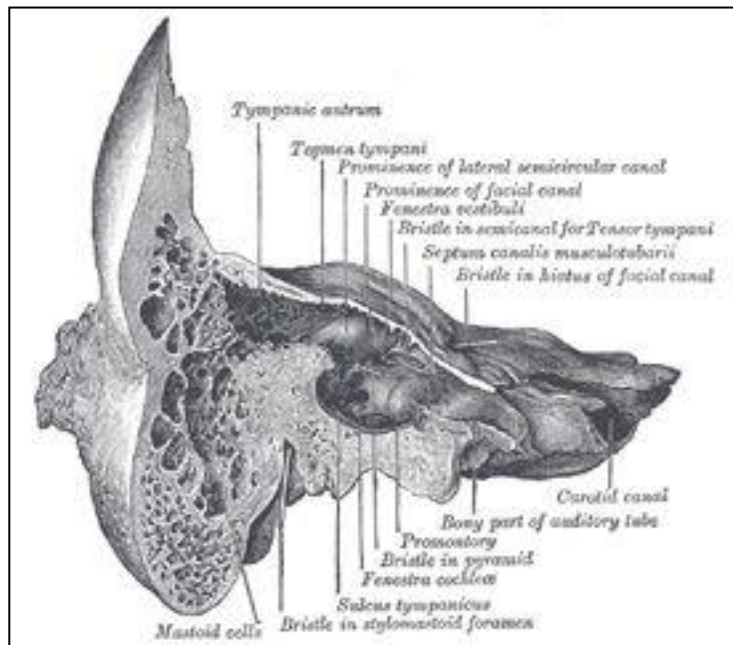

Рисунок 13. Барабанна порожнина і стародавній барабан (джерело: <https://st.violity.com/auction/big/auctions/11/93/50/6/119350605.jpg>)

- **Струна (лат. *chorda*).** *Барабанна струна* (лат. *chorda tympani*, від лат. *chorda* – «струна, хорда») – гілка лицевого нерва.

2.4. ТЕРМІНИ, ПОХОДЖЕННЯ ЯКИХ ПОВ'ЯЗАНЕ ІЗ ПОБУТОВИМИ ЗНАРЯДДАМИ ТА ПРИЛАДАМИ

2.4.1. ЧОВНИ

- **Блок, шків (грец. trochilea).** *Блок плечової кістки* (лат. trochlea humeri, від грец. trochilea – «шків») – частина виростка плечової кістки.
- **Весло (грец. palame).** *Долоня* (грец. palma, від грец. palame – «лопатка весла») – внутрішня сторона кисті між променево-зап'ястковим суглобом і пальцями. Давньогрецькі лікарі називали так і долоню, і всю кисть: під час плавання вона служить в якості весла.

Рисунок 14. Долоня людини та весло (джерело: <https://poslezavtra.com.ua/wp-content/uploads/2021/12/88d45b1e8b7dcea2db6036ccd43b400e.jpg>, <https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcSMpMvBWMxEt0IT-L17HiNsVALBChIH0C0F4EJEYLUe4XjDEX33jPl2SBKA9PfmDYkfK8&usqp=CAU>)

- **Вітрило (лат. velum).** *Мозковий парус* (лат. vellum medulare, від лат. velum – «вітрило», в іконописі тканина (звичайно червоного кольору), перекинута у вигляді полога між архітектурними засобами) – тонка пластина білої речовини між ніжками мозочка.
- **Вузел (лат. ganglion).** *Трійчастий вузол* (лат. ganglion trigeminale, від лат. ganglion – «вузел») – чутливий вузол трійчастого нерва.

- **Канат (лат. funis).** *Сім'яний канатик* (лат. funiculus spermaticus, зменшувальне від лат. funis – «канат») – орган чоловічої статеві системи.
- **Кермо, керувати (лат. gubernare).** *Провідник яєчка* (лат. gubernaculum testis, від gubernare – «кермо на човні», «керувати, спрямовувати») – зв'язка, за допомогою якої яєчко спускається до калитки.
- **Причальний стовп (лат. tonsilla).** *Мигдалики* (лат. tonsilla, від лат. tonsilla, зменшувальне від toles – «зоб», яке, можливо, галльського походження. По однієї з версій так називали причальний стовп в Римі) – орган імунної системи.
- **Сітка (лат. rete).** *Судинна суглобова сітка* (лат. rete articularis, від лат. rete «сітка, невід», от rarus «рідкий, негустий; рідкісний»; пов'язаний з праіндоєвр. *er-, *ere- «ослаблювати, розділяти») – сплетення судин навколо суглобу.
- **Човен (греч. scapha).** *Човноподібна кістка* (греч. os scaphoideum, від греч. scapha – «човен») – кістка проксимального ряду зап'ястка.
- **Човник (лат. cymba).** *Човник вушної раковини* (лат. cymba – «човник») – заглибина вушної раковини.
- **Човник (лат. navicula).** *Човноподібна кістка* (лат. os. naviculare, від лат. navicula – «човник», зменшувальне від navis – «човен, судно») – кістка зап'ястка.

2.4.2. ПРЕДМЕТИ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ СВІЙСЬКИМИ ТВАРИНАМИ ТА СІЛЬСКИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- **Вила (лат. furca).** *Біфуркація трахеї* (лат. bifurcatio trachea, від лат. furca – «вили с двома зубцями») – розділення трахеї на головні бронхи.
- **Вісь (грец. axis).** *Другий шийний хребець* (грец. axis – «вісь (колеса)») – слугує віссю, навколо якої обертається атлант.
- **Втулка колеса (лат. modius).** *Веретено завитки* (лат. modiolus, від лат. modius – «втулка колеса») – основна частина завитки.
- **Вуздечка (лат. frenulum).** *Вуздечка язика* (лат. frenulum linguae, від лат. frenulum – «вуздечка») – дуплікатура слизової на нижній поверхні язика.
- **Діжка (лат. cūpula).** *Купол плеври* (лат. cupula pleura, від іт. cūpola – «купол» походять від лат. cūpula – «бочечка, барильце», зменш. від cūpa – «діжка») – верхня частина плеври.

- **Жом (лат. torquere).** *Артеріальний жом (турнікет)* (лат. torculare, від лат. torquere – «обертатися, крутитися») – полоса тканини для зупинки кровотечі.
- **Жорнова (lapis molaris).** *Кутній зуб* (лат. molar, від лат. molaris – «млиновий»; lapis molaris – «млиновий камінь») – зуби з широкою пласкою коронкою для перетирання їжі.
- **Колесо, коло (лат. orbis).** *Очна ямка* (лат. orbita, від лат. orbis – "коло" – «колесо, колія, орбіта») кісткова порожнина, в якій міститься око і додаткові структури. Вперше для позначення очниці цей термін вжито в перекладі «Канона» Авіценни, хоча ця западина, схожа на чотиристоронню піраміду, що лежить, але не на коло і не на борозну.

Рисунок 15. Кутній зуб та млиновий камінь (джерело: https://dic.academic.ru/pictures/wiki/files/76/Lower_wisdom_tooth.jpg, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/d3/Molensteen_kunststeen_met_pandscherpsel.jpg/1200px-Molensteen_kunststeen_met_pandscherpsel.jpg)

- **Лопата (нім. *spathula*).** *Лопатка* (лат. *scapula* – «широка») плоска кістка плечового поясу трикутної форми, що лежить ззаду на перших ребрах грудної клітки. У класичній латині для позначення спини на протилежність грудям (*pectus*) вживалося *scapulae* (множина). У Середні віки лопатку називали *spathula* (гр. *spathe*– широкий плаский предмет, схожий на лопату). Звідси й слово шпатель. Деякі автори віддають перевагу терміну *omoplate* (пор. франц. *omoplate*), його частина *омо* – вживається в анатомічній номенклатурі як елемент «лопатково-», наприклад *омоһуоідеус* – лопатково-під'язиковий.
- **Обід (лат. *colon*).** *Ободова кишка* (лат. *colon*, від лат. *colon* – «обід») – найдовший відділ товстої кишки.

- **Плуг, леміш (лат. vomer).** *Леміш* (лат. vomer, від лат. vomo – «зригаю»). Староримський плуг розкидав землю в обидві сторони, ніби виригаючи її) – плоска кістка трапецієподібної форми, що утворює нижню та задню частину носової перегородки (vomer – блювота) . Греки та римляни не знали цієї кістки. Вона довго вважалася складовою решітчастої кістки. Коли нижню частину кісткової носової перегородки (septum nasi osseum) виділили як самостійну кістку, її назвали схожістю з лемешом сохи.

- **Повідок (лат. habena).** *Повідок* (лат. habenula зменшувальне від лат. habena – «повідок, кнут, вуздечка», походить від лат. habere – «мати») – структура надгорбкової ділянки мозку.

- **Поле (лат. area).** *Міжвиросткове поле* (лат. area intercondylaris, від лат. area – «поле, місце») – простір між виростками великогомілкової кістки.

- **Сідло (лат. sella).** *Турецьке сідло* (лат. sella turcica, від лат. sella – «стілець, крісло, сідло») – турецьке сідло – поглиблення в основі порожнини черепа (верхньої поверхні основної кістки – os sphenoidale), в якому знаходиться гіпофіз, за формою нагадує сідло.

- **Стремено (лат. stapes).** *Стремінець* (лат. stapes, від лат. sto – «стою» + pes – «нога, стопа») – кістка середнього вуха. Слово пізнішого походження, оскільки греки та римляни не користувалися сідлом, а покривали коней чепраком, попоною. Стремена й сідла увійшли у вжиток лише в IV ст. (Scala et sella equestres). Терміном «stapes» по зовнішній схожості позначено одну зі слухових кісточок у барабанній порожнині (ossicula auditus).

- **Ярмо (лат. *jugum*).** *Яремна вирізка* (лат. *incisura jugularis*, від лат. *jugum* – «глотка, шия, ярмо») – вирізка руківки груднини. **З'єднувати ярмом** (лат. *zygos*) *Вилична кістка* (лат. *os zygomaticum*, від лат. *zygos* – «з'єднувати ярмом»). Вилична кістка з'єднується з лобовою, скроневою, клиноподібною кістками і верхньою щелепою. Термін «ярмо» має на увазі хомут, що одночасно лежить на шиях кількох тяглових тварин.

2.4.3. ПРИЛАДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ

- **Гак (лат. *hamus*).** *Гачок гачкоподібної кістки* (лат. *hamulus ossis hamati* від лат. *hamus* – «гак») – виріст на кістці зап'ястка.
- **Гачок (лат. *uncus*).** *Гачок* (лат. *uncus*, від *uncus* – «гак, яким скидували в Тибр (річка в римі) тіла злочинців після страти») – ділянка головного мозку.
- **Гачок (лат. *uncus*).** *Ліктьовий м'яз* (лат. *m. anconeus*, від грец. *ancon* – «гачок») – м'яз задньої групи плеча.
- **Дошка (лат. *tabula*).** *Скляна пластинка* (лат. *tabula vitrea*, від лат. *tabula* – «дошка») – внутрішня пластинка губчастої речовини.

- **Клей (лат. *glia*).** *Глія* (лат. *glia*, від лат. *glia* – «клей») – клітини нервової системи.
- **Клин (грец. *cuneus*).** *Клин* (грец. *cuneus* – «клин») – частина медіальної поверхні потиличної частки півкулі мозку.
- **Клин, цвях (грец. *gomphos*).** *Вклинення* (грец. *gomphosis*, від грец. *gomphos* – «кіл, клин, цвях») – тип з'єднання зуба з коміркою.
- **Кліщата (лат. *forceps*).** *Великі щипці* (лат. *forceps major*, від лат. *forceps* – «кліщата») – чутливі шляхи зорової променистості.
- **Коваделко (лат. *incus*).** *Кова́делко* (лат. *incus*, від лат. *incudere* – «вселяти») — одна з трьох слухових кісточок середнього вуха, що з'єднує між собою дві інших — молоточок і стремінце. Разтошовується у барабанній порожнині.
- **Лещата (лат. *prelum*).** *Черевний прес* (лат. *prelum abdominalis*, від лат. *prelum* – «лещата, прес») – сукупність м'язів живота.
- **Молот, калатало (лат. *malleus*).** *Молоточок* (лат. *malleus* – «молот, молоток, колотушка») – одна з кісточок середнього вуха. Поняття *malleus*, між іншим, більше відноситися до дуже важкого калатала з круглою голівкою, яке виготовляли з твердого дерева, і якого м'ясники і жерці ударом у голову оглушали жертвовну тварину. Саме це калатало і називали *malleus*. До речі, зменшивши від *malleus* – *malleolus*, Везалій охрестив цю кісточку.
- **Папір, папірус (лат. *papyracea*).** *Паперова (папірусна) пластинка* (лат. *lamina papyracea*, від лат. *papyracea* – «папірус») – очна пластинка лабіринта решітчастої кістки.
- **Пила (лат. *serra*).** *Зубчастий шов* (лат. *sutura serrata*, від лат. *serra* – «пила») – різновид фіброзного з'єднання кісток.

2.4.4. ШИТТЯ ТА В'ЯЗАННЯ

- **Шило (грец. stylos).** *Шилоподібний відросток* (грец. processus styloideus, від грец. stylos – «стилус, шило, гостра палиця») – відросток скроневої кістки.
- **Петля (лат. ansa).** *Шийна петля* (лат. ansa cervicalis, від лат. ansa – «петля») – утворена м'язовими гілками шийного сплетення.
- **Веретено (лат. fusus).** *Веретенноподібний м'яз* (лат. m. fusiformis, від лат. fusus – «веретено») – м'яз характерної форми.
- **Шов, шити (грец. sutura).** *Стріловий шов* (грец. sutura sagittalis, від грец. sutura – «шов») – з'єднання кісток черепа.
- **Шов, шити (грец. raphē).** *Піднебінний шов* (лат. raphe palatini, від грец. raphē – «шов», від грец. rhaptein- «шити») – місце зростання слизової з правого та лівого боків піднебіння.

2.5. ТЕРМІНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ЖИТЛОМ ЛЮДИНИ

2.5.1. ПРИЛЕГЛА ТЕРИТОРІЯ

- **Ворота (грец. porta).** *Ворота печінки* (лат. porta hepatis, від грец. porta – «ворота міста») – місце входу судин і нервів в орган або місце виходу екскреторних каналів. Місце входу та виходу печінкових вен та артерій, нервового сплетення, обох печінкових проток та лімфатичних судин.
- **Дорога, шлях (лат. via).** *Дихальні шляхи* (лат. via respiratoria, від лат. via – «дорога») – комплекс трубчастих органів які проводять повітря до легень.
- **Лабіринт (грец. λαβύρινθος).** *Кістковий лабіринт* (лат. labyrinthum osseum – віж. грец. λαβύρινθος – «дуже складне, заплутане розташування приміщень, переходів, доріг, алей») – частина внутрішнього вуха. Само слово Labyrinthus (λαβύρινθος. (labyrinthos)) можливо походить від давньо-єгипетського терміну «lopero hunt» – «палац на озері».

- **Міст (лат. pons).** *Міст мозку* (лат. pons, від лат. pons, походить від праїндоевр. кореня *rent – «шлях», «міст») – утворення, яке з'єднує мозковий стовбур з мозочком.

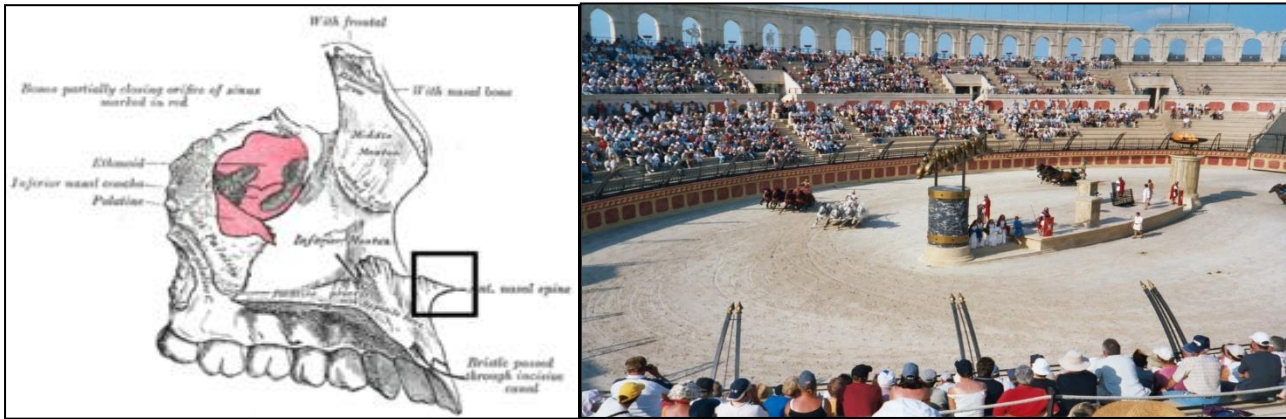

Рисунок 17. Ость верхньої щелепи та спина давньоримського стадіону (джерело: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/c/c1/Spinanasalisanteriormaxillae.PNG/250px-Spinanasalisanteriormaxillae.PNG>, <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/eb/Puv-du-Fou-4.JPG>)

- **Огорожа (лат. claudere).** *Огорожа* (лат. claustrum, від лат. claudere – «замикати, закривати», з праїндоевр. *klau-«гак».) – частина білої речовини мозку.
- **Поле (лат. area).** *Ареола соска* (лат. areola, від лат. area – «поле, невелика площа або простір біля будинку») – невелика пігментована ділянка навколо соска грудної залози.
- **Прикордонні камені (лат. spina).** *Ость* (лат. spina – «колючка, голка, шип, хребет») – термін використовується для назви прямих гострих виступів. В давні часи, для кінних змагань арену римського цирку поділяли посередині стінкою заввишки за метр; по її кінцях стояли прикордонні каміні (metae), котрі не повинні були зачіпати колісниці, що розверталися; цю стінку називали spina.

2.5.2. ВОДЯНІ СПОРУДИ

- **Водогін (лат. aquaeductus).** *Водопровід середнього мозку* (лат. aquaeductus mesencephalic, від лат. aquaeductus – «водогін, право проводити воду») – канал, що з'єднує III і IV шлуночки головного мозку.

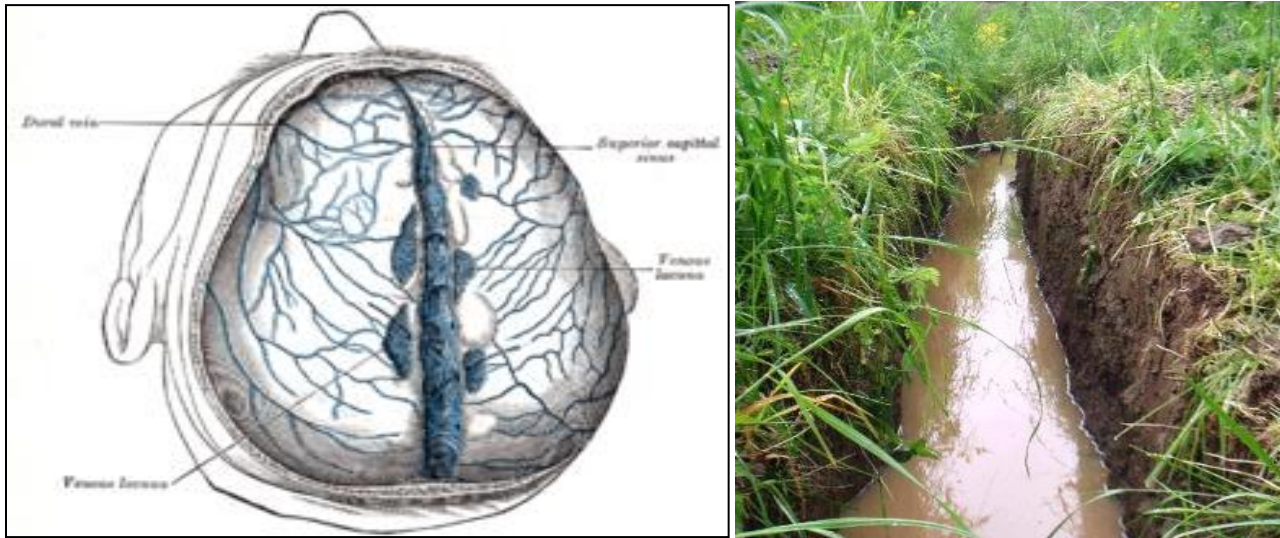

Рисунок 18. Емісарні вени та відвідні канали (джерело: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/9f/Gray566.png/250px-Gray566.png>, https://i0.wp.com/fhcdnarticles-a.akamaihd.net/177259/thumb_585.jpeg)

- **Канал (грец. ductus).** *Завиткова протока* (лат. ductus cochlearis, від. грец. ductus – «канал для води») – частина перетинчастого лабіринту завитки.

- **Канал (лат. emissarium).** *Випускні вени* (лат. venae emissariae, від лат. emissarium (лат. e-«ви-, з-» + mitto «пускаю» – emitto – «випускаю») канал, що відводить воду. Цим словом римляни називали канали для осушення полів) – випускні вени черепа.

- **Стічна труба (лат. cloaca).** *Вроджена клоака* (лат. cloaca congenita, від. лат. cloaca – «вихідний отвір, стічна труба») – це вада розвитку у дівчаток, яка вкрай рідко зустрічається та характеризується злиттям нижніх відділів уретри, прямої кишки та піхви в загальний канал.

- **Яма (лат. fossa).** *Клубова ямка* (лат. fossa iliaca, від лат. fossa – «яма, котлован для води») – заглиблення на внутрішній поверхні клубової кістки.

- **Цистерна (лат. cisterna).** *Кінцева цистерна* (лат. cisterna terminalis, від. лат. cisterna – «цистерна, водоймище, підземне водосховище». Римляни споруджували цистерни в землі і збирали в них дощову воду) – розширення субарахноїдального простору.

2.5.3. БУДІВЛІ ТА ЇХ ЧАСТИНИ

- **Багатоповерховий будинок (лат. insula).** *Острівець мозку* (лат. insula, від лат. insula — «багатоповерховий міський житловий будинок, де живе безліч сімей») – ділянка кори головного мозку. Для позначення осель які належали одному роду римляни використовували більш звичну нам назву – домус (лат. domus).

- **Ворота (лат. hilus).** *Ворота нирки* (лат. hilus renalis, від лат. hilus – «ворота») – заглиблення на медіальному краї нирки.

- **Дах (лат. tegmen).** *Покрівельна стінка барабанної порожнини* (лат. tegmen tympani, від лат. tegere – «вкривати, покрив») – верхня стінка барабанної порожнини.

- **Драбина (лат. scala).** *Присінкові сходи* (лат. scala vestibuli, від лат. scandere – «сходити; досягати» (походить від праіндоєвр. *skand- «стрибати, скакати») – частина кісткового лабіринту завитки.

- **Намет (лат. tentorium).** *Намет мозочка* (лат. tentorium cerebelli, від лат. tentorium – «намет», походить від tendere «тягти, напружувати» (сходить до праїндоевр. *ten- «тягти»)) – частина твердої оболони головного мозку.

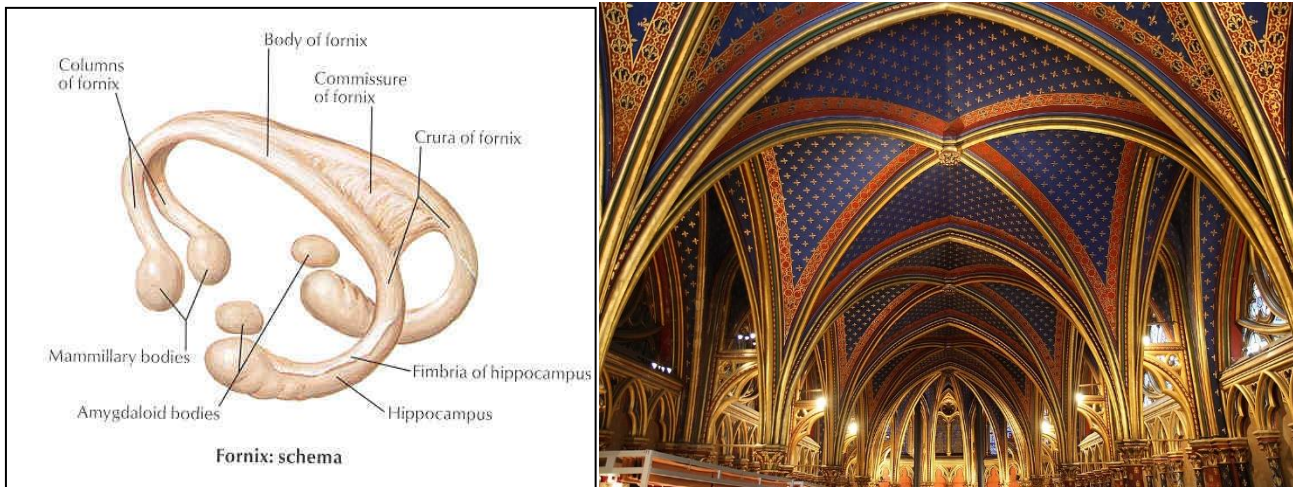

Рисунок 19. Склепіння мозку та склепіння собору (джерело: <https://static.wikia.nocookie.net/ranzcrpart1/images/6/6c/Image36.jpg/revision/latest?cb=20150613020402>, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/8/89/Ste_Chapelle_Basse_s.jpg/1200px-Ste_Chapelle_Basse_s.jpg)

- **Склепіння (лат. fornix).** *Склепіння* (лат. fornix, від лат. fornix – «склепіння, арка») – структура головного мозку.
- **Стінка (лат. pariéta).** *Тім'яна кістка* (лат. os parietale, від лат. pariéta- «стінка, пристінкова, кістка – стінка») – кістка мозкового черепа.
- **Схил (лат. clivus).** *Схил* (лат. clivus – «похила поверхня») майданчик нахилений у бік великого потиличного отвору, утворена тілом клиноподібної кістки та зверненої до мозку гладкою поверхнею основної частини потиличної кістки.
- **Фундамент (лат. basis).** *Основа легені* (лат. basis pulmonis, від лат. basis – «основа, підставка, фундамент») – частина легені, що лежить на діафрагмі.
- **Цемент (грец. caementum).** *Цемент* (лат. cementum, від грец. caementum – «необроблене каміння») – сполучна тканина, що прикріплює зуб до зубової комірки.

2.5.4. ОСЕЛЯ

- **Балка (лат. trabs).** *Трабекула* (лат. trabecula, від лат. trabs – «балка») – сполучнотканинні пучки в паренхімі органів.
- **Віконце (лат. fenestra).** *Вікно присінка* (лат. fenestra vestibuli, від лат. fenestra- «вікно; отвір») – отвір кісткового лабіринту внутрішнього вуха.
- **Вхід (лат. aditus).** *Вхід до очної ямки* (лат. aditus orbitae, від лат. adire – «приходити») – зовнішній отвір очної ямки.
- **Вхід в дім (лат. ostium).** *Аортальний отвір* (лат. ostium aortae, від лат. ostium – «вхід в римський дім, двері») – отвір в лівому шлуночку серця.
- **Двері (гр. thyra).** *Щитоподібний хрящ* (лат. cartilago thyroidea, від гр. thyra – «двері») – хрящ гортані. Двері будинку захищають його, служать ніби щитом, а в разі потреби їх дійсно можна використовувати для захисту як щит. Великий чотирикутний грецький щит із дерева, оббитого шкірою, був запозичений у римлян. Thyreios – в «Одисеї» Гомера – кам'яна плита якою циклоп (Поліфем) зачиняв вхід до своєї печери.
- **Дверна стулка (лат. valva).** *Клапан півмісяцевий* (лат. valva – «дверна стулка») – клапани аорти, легеневого стовбура, вен та лімфатичних судин.
- **Засувка (лат. obex).** *Засувка* (лат. obex – «запор, засувка») – є кінцевою ділянкою нижнього краю покриву четвертого шлуночка.
- **Засувка, ключ (лат. clavis).** *Ключиця* (лат. clavicula, від лат. clavis – «ключ, засувка, запор») – кістка плечового поясу. Ще XVII ст. в Італії використовувалися S-подібні клямки (claviculae). Таким чином, термін clavicula утворився від clavis не в сенсі ключ, який у римлян був схожий на сучасний, а за схожістю із засувкою, клямкою.
- **Килим (від лат. tapes).** *Темний пігментний шар сітківки* (лат. tapetum nigrum, від лат. tapes, tapetis – «килим, покрив, дах») – поглинає світло, яке проходить сітківку.

- **Ковдра (грец. operimentum).** *Ченець* (лат. omentum, від грец. operimentum – «ковдра») – похідне очеревини.
- **Ковдра (лат. integumentum).** *Загальний покрив тіла* (лат. integumentum commune, від лат. integumentum – «ковдра, покрив, завіса») – шкіра з підшкірною клітковиною.
- **Колона (від лат. stylus).** *Шилоподібний відросток* (лат. pr. styloideus, від лат. stylus – «паличка, шило», в свою чергу, від лат. stylos – «колона») – відросток скроневої (променевої, ліктьової) кісток.
- **Комірка (грец. celo).** *Комірки решітчастої кістки* (лат. cellulae ethmoidales, від грец. celo – «ховаю», грец. cella – «кліть, кімната» + суф. – ula – «комірка») – невеликі за розмірами порожнини решітчастої кістки.
- **Крипта (грец. crypto).** *Крипта* (грец. crupta, від грец. crypto – «приховую»; у греків так називалися підвали для зберігання продовольства, у римлян – довгі склепінчасті галереї, пізніше – підземні каплиці і молитовні в старовинних храмах) – залози з простою протокою, що не розгалужується. Розрізняють прості залози у кишці, заглиблення у мигдаликах.
- **Ложе (лат. lectulus).** *Ложе нігтя* (лат. lectulus unguis, від лат. lectulus – «постіль, ложе») – заглиблення на нігтьовій фаланзі пальця.

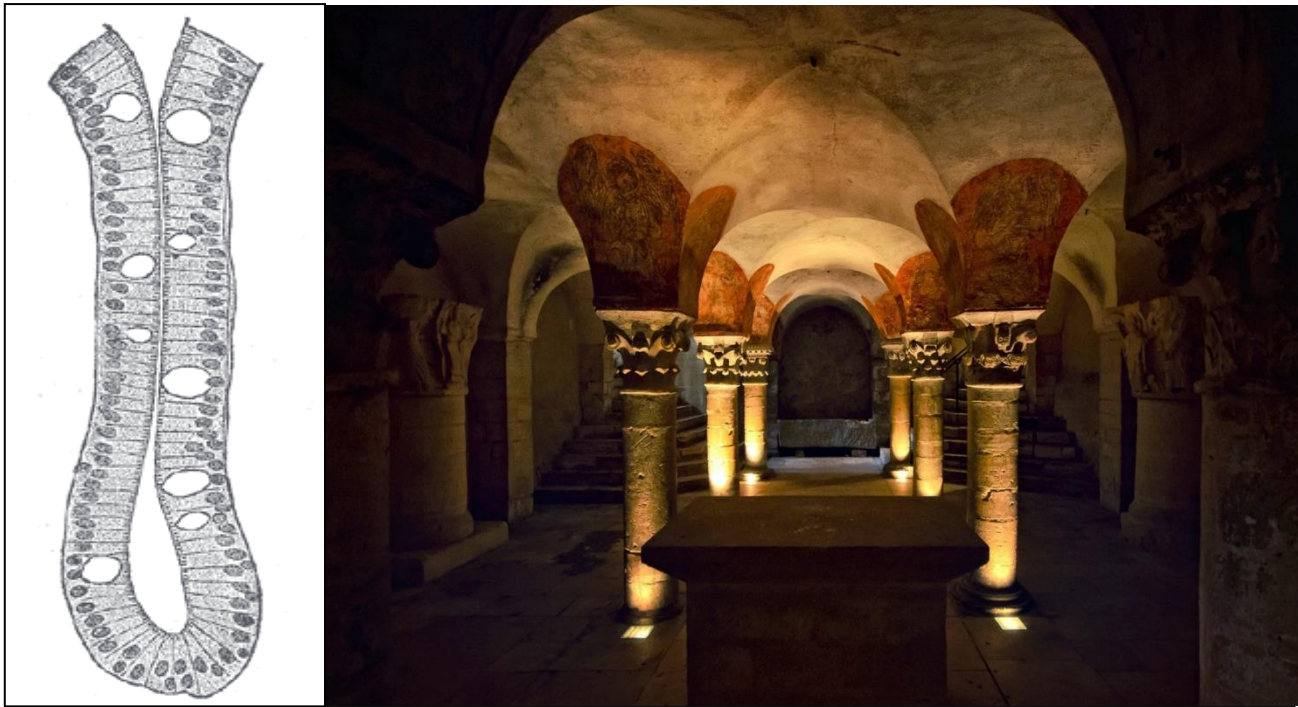

Рисунок 20. Крипта товстої кишки і крипти давнього Риму (джерело: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e5/Gray1062.png>, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/28/Notre_Dame_de_Bayeux_couloirs.jpg)

- **Опочивальня (гр. thalamos).** *Зоровий горб* (гр. thalamus, від. гр. thalamos – «опочивальня») – частина проміжного мозку.
- **Перегородка (лат. septum).** *Перегородка носова* (лат. septum nasi, від лат. septum – «огорожене місце» утворено від лат. sectura — «розтин, розріз») – перегородка носа і носової порожнини.
- **Подушка (лат. pulvinar).** *Подушка таламуса* (лат. pulvinar – «подушка») – задня розширена частина таламуса.
- **Поріг (лат. limen).** *Поріг порожнини носа* (лат. limen nasi, від лат. limen – «поріг») – межа між зовнішнім носом та носовою порожниною.
- **Присінок (лат. atrium).** *Передсердя* (лат. atrium – «присінок», від лат. ater — «чорний», синонім vestibulum. У давнину так називалася житлова кімната в римському будинку: дим від вогнища виходив через отвір у даху, тому стіни її були чорні від кіптяви) – частина серця.

- **Присінок (лат. vestibulum).** *Присінок гортані* (лат. vestibulum laryngis, від лат. vestis – «одяг») – простір між вільним краєм надгортанника і вільним краєм присінкових складок. У римському будинку перед дверима в житлові кімнати, було спеціальне відкрите на вулицю приміщення, де залишали верхній одяг (тогу).
- **Прохід (від лат. fauces).** *Зів* (лат. fauces, від лат. fauces – «горло, прохід між кімнатами») – перехід з ротової порожнини до глотки. В античній будівлі вів з атріума до колонного залу.
- **Стовп (лат. columna).** *Хребтовий стовп* (лат. columna vertebralis, від лат. columna – «стовп») – частина осьового скелета людини.

2.6. ТЕРМІНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ДІЯЛЬНІСТЮ ЛЮДИНИ

2.6.1. ЗАНЯТТЯ ТА ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

- **Воротар, брамник (грец. pylōrós).** *Воротар* (лат. pylorus, латинізовано Цельсом грец. πυλωρός (pylōrós, «брамник»), утворено від πύλη (pylē, «двері», «ворота») + οὔρος (oûros, «сторож») – перехідна частина зі шлунка до дванадцятипалої кишки.
- **Кравець (лат. sartorius).** *Кравцевий м'яз* (лат. m. sartorius) – це найдовший м'яз у тілі, який найбільше активується, коли людина сидить зі схрещеними ногами. Через цю позицію м'яз був названий «сарторіус», що з латині означає «Кравець». Раніше кравці сиділи, схрестивши ноги, коли приколювали поділ.

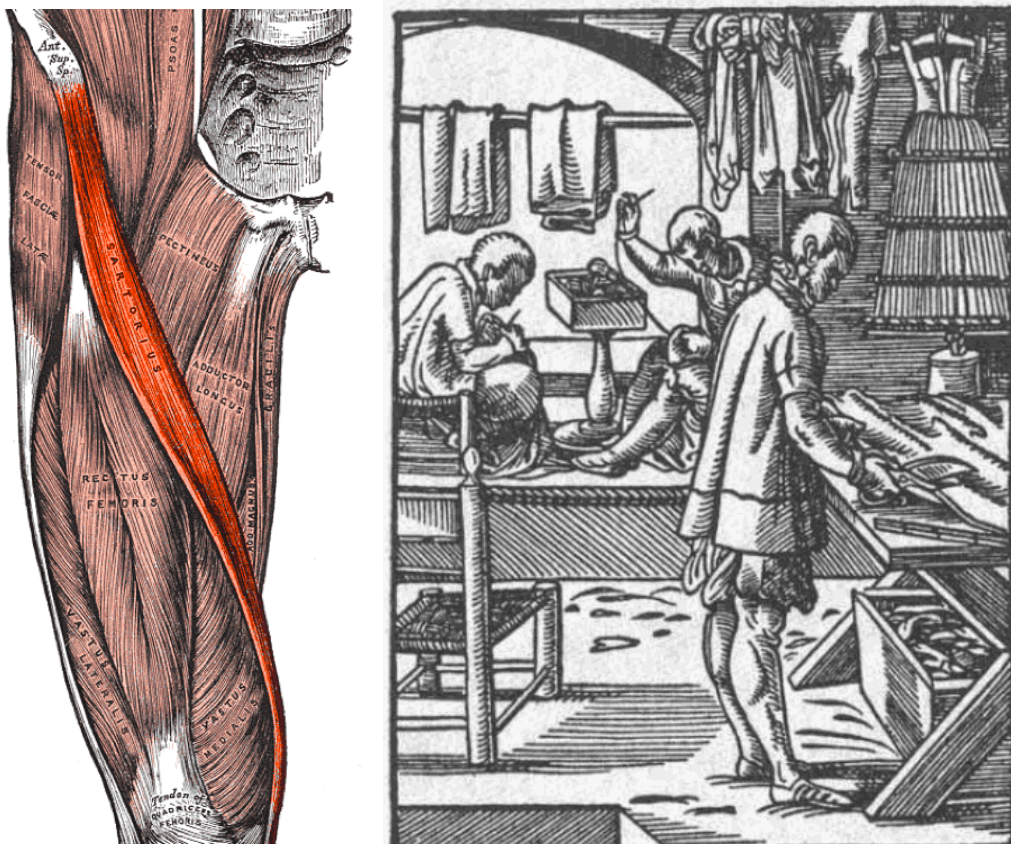

Рисунок 21. Кравцевий м'яз та кравець, що приколює поділ (джерело: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1d/Sartorius_muscle.png, <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e5/Schneider-1568.png>)

- **Посередник (лат. mediastinus).** *Середостіння* (лат. mediastinum, від лат. mediastinus – «раб, той хто стоїть посередині, посередник») – простір між легенями.
- **Свідок (лат. testis).** *Тестикули* (лат. testis – «яєчко», від лат. testimente – «бути третім у суперечці», «свідок») – чоловічі статеві органи.

2.6.2. ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАГАЛЬНА

- **Бачити** (грец. **blérō**). *Повіки* (грец. blepharon, ймовірно, догрецького походження та спорідненого з βλέρω (blérō, «бачити, сприймати»).
- **Бігати, вертїти** (лат. **trochao**). *Вертлюг* (лат. trochanter, від лат. trochanter – «бігун», trochao – «бігати, вертїти»). Останній термін пов'язаний вже з розумінням зв'язку між формуванням вертлюга і можливістю рухатися, зокрема, бігати.
- **Відкривати** (лат. **aperire**). *Грушоподібний отвір* (лат. apertura piriformis, від латинського apertus – «відкритий, незамкнений» (або дієслова aperire – «відкривати» + tura – суфікс) – вхідний отвір носової порожнини.
- **Дивуватися** (лат. **mirare**). *Чудесна сітка* (лат. rete mirabile, від лат. mirare – «дивуватися») – особливості будови кровоносних судин.
- **Жувати** (лат. лат. **masasthai**). *Жувальний м'яз* (лат. musculus masseter, від лат. masasthai- «жувати») – один з жувальних м'язів голови.
- **Лизати** (лат. **lingo**). *Язик* (лат. lingua, від лат. lingo в свою чергу, від семантично спорідненого праіндоевропейського кореня *leyh – «лизати») – орган ротової порожнини.
- **Народжувати** (лат. **gignere**). *Статеві органи* (лат. genitalis, від лат. gignere – «народжувати»).
- **Насміхатися** (лат. **risor**). *М'яз сміху* (лат. m. risorius, від лат. risor – «насміватися») – мімічний м'яз ротової щілини.
- **Нести** (грец. **phérō**). *Стравохід* (лат. oesophagus – транслітерація грец. οἰσοφάγος від οἶσω (oísō) – форми дієслова φέρω (phérō – «я несу») у майбутньому часі, тобто «я буду нести» + дієслово φαγεῖν «з'їсти», все разом можна пояснити як «я несу те, що з'їдено».
- **Нюхати** (лат. **olere**). *Нюховий нерв* (лат. nervus olfactorius, від лат. olere – «нюхати» + лат. facere – «робити») – I пара черепних нервів.

- **Пестити (лат. palpō).** *Повіка* (лат. palpebra, від лат. palpō – «м'яко торкатися; пестити, лестити»).

- **Пити (грец. brocho).** *Бронх* (грец. bronchus, від грец. βρογχος (bronchos) від дієсл. βρέχω (brocho) – «зволожую, п'ю») – частина дихальних шляхів людини. Платон (427-347 рр. до н.е.) вважав, що напої надходять не у стравохід, а в дихальне горло – трахею, гілкою якої бронх і є.

- **Плавати (проінд. *pleu).** *Легені* (українська назва пов'язана з тим, що коли при розділі туші тварини нутрощі складають в ємність з водою, легені тримаються на воді, а інші нутрощі тонуть. Назва в інших слов'янських мовах продовжують праслав. plut'e/pl'ut'e (польск. płuca, чеськ. plíce), яке утворено від того ж праіндоєвропейського корня *pleu- «плавати», що лат. pulmo і др.-грецьк. πνεύμων. Внутрішня форма слова тут майже та ж, що і в українському слові — «то, що плаває на воді».

- **Слухати (від лат. audire).** *Орган слуху* (лат. organum auditorium від лат. audire – «слухати») – комплекс органів, основна функція якого – сприйняття звукових хвиль та перетворення їх на нервові імпульси.

- **Соромитися (лат. pudere).** *Соромітний нерв* (лат. nervus pudendus, від лат. pudere – «соромитися»).

- **Тремтіти, тремчу (лат. vibro).** *Волосся в носі* (лат. vibrissae, від лат. vibro – «качаю, тремчу»; vibrisso «виробляю трелі») – коротке пряме волосся зовнішнього носу. У старих підручниках анатомії етимологія слова пояснювалася так: ita dicti quod his evulsis, caput vibrator, тобто. «Вони так називаються тому, що при їх вириванні здригається голова». Можливо, назва vibrissae було дано спочатку вусам кішки, а потім перенесено на людину.

- **Ходити, проходити (лат. meare).** *Зовнішній слуховий хід* (лат. meatus accusticus externus, від лат. дієслова meare – «ходити, проходити») – частина зовнішнього вуха.

2.6.3. ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСІЙНА

- **Блукати (лат. vagare).** *Блукаючий нерв* (лат. vagus, від лат. vagare – «блукати, скитатися») – десята пара черепних нервів.

- **Вдаряти (грец. thenio).** *Тенар* (лат. thenar, від грец. thenar – «долоня», від грец. thenio – вдаряти) – частина долоні.

- **Видовблювати (лат. sinuare).** *Верхньощелепний синус* (лат. sinus maxillaris (seu Higmore) від лат. sinuare – «видовблювати») – порожнина в тілі верхньої щелепи.

- **Виштовхувати (лат. detrudere).** *М'яз-випорожнювач міхура* (лат. m. detrudor urinae, від лат. detrudere – «виштовхувати») – м'яз сечового міхура.

- **Вішаю, підвішую (лат. cremao).** *М'яз-підіймач яєчка* (m. cremaster, від лат. cremao або cremannymi – «вішаю, подвешиваю, піднімаю») – м'яз калитки, що приймає участь у підніманні яєчка.

- **Гнути, вигинати (лат. curvare).** *Велика кривина шлунка* (лат. curvatura ventriculi major, від лат. curvare – «гнути, вигинати») – частина тіла шлунка.

- **Душити (грец. karoun).** *Сонна артерія* (лат. arteria carotica, від грец. karoun — «душити») – артерія, що кровопостачає структури голови. За іншою теорією прикметник caroticus походить от грецького дієслова карόω «занурюватися в тяжкий сон або ступор». Сонні артерії були названі так, тому що їх здавлювання вважалося причиною втрати свідомості (Гален).

- **З'єднувати (лат. compingere).** *Компактна речовина кістки* (лат. substantia compacta, від лат. compingere – «з'єднувати»).

- **З'єднувати разом (лат. comittere).** *Снайка повідців* (лат. commissura habenulare, від лат. comittere – «з'єднувати») – з'єднання повідців епіталамусу.

- **З'єднувати разом (лат. *conjunctivus*).** *Кон'юнктива* (лат. *conjunctiva*, від лат. *conjunctivus* – «з'єднувати разом») – оболонка очної ямки.
- **Закривати (грец. *kleio*).** *Клітор* (грец. *clitoris*, від грец. *kleio* – «закривати, кричати»). Подібним чином етимологія терміна «клітор» простежується до пізньогрецького слова *kleitorís*, що означає «закриватися, ховатися») – зовнішній жіночий статевий орган.
- **Збирати до купи (лат. *aggregare*).** *Групові лімфоїдні вузлики* (лат. *nodī lymphoidei aggregati*, від лат. *aggregare* – «збирати до купи») – скупчення лімфоїдних вузликів в слизовій оболонці.
- **Здирати шкіру (лат. *dero, daïro*).** *М'ясиста оболонка* (лат. *tunica dartos*, від лат. *dero, daïro* – «здирати шкіру, без шкіри»; анахронізм *tunica caros* – «м'ясна оболонка») – один з шарів калитки.
- **Зливати (лат. *confluere*).** *Сток синусів* (лат. *confluens sinuum*, від лат. *confluere* – «зливати») – місце злиття синусів твердої оболони головного мозку.
- **Знаходитися у зв'язку (лат. *communicare*).** *Біла сполучна гілка* (лат. *ramus communicans albus*, від лат. *communicare* – «знаходитися у зв'язку») – автономні прегангліонарні гілки спинномозкового нерву.
- **Крутити (грец. *eilien*).** *Клубова кістка* (лат. *ilium*, від грец. *eilien* – «крутити») – частина кульшової кістки.
- **Лити (грец. *cheo*).** *Хоана* (грец. *choana* (χοανη), від грец. *χεω*, *cheo* – «ллю»). Хоаною Гален називав мозкову воронку гіпоталамуса, нині відому, як *infundibulum*; *χοανος*, *choanos* – плавильна яма, тигель, що має вигляд вирви, вирва) – з'єднання носової порожнини з носовою частиною глотки. Саме через хоану, як вважалося, виділення з мозку стікали до носової порожнини.
- **Лити, лійка (лат. *fundere*).** *Лійка маткової труби* (лат. *infundibulum*, від лат. *fundere* – «лити») – частина маткової труби, що звужується.

- **Орати (лат. *sulcare*).** *Бокова борозна* (лат. *sulcus lsteralis*, від лат. *sulcare* – «орати». Походження терміна «борозна» пов'язано з однією з перших професій на землі – хлібороба, який оре землю) – заглиблення на поверхні мозку.

- **Підвішувати (лат. *suspendere*).** *М'яз-підвішувач дванадцятипалої кишки* (лат. *m. suspensorius duodeni*, від лат. *suspendere* – «підвішувати»).

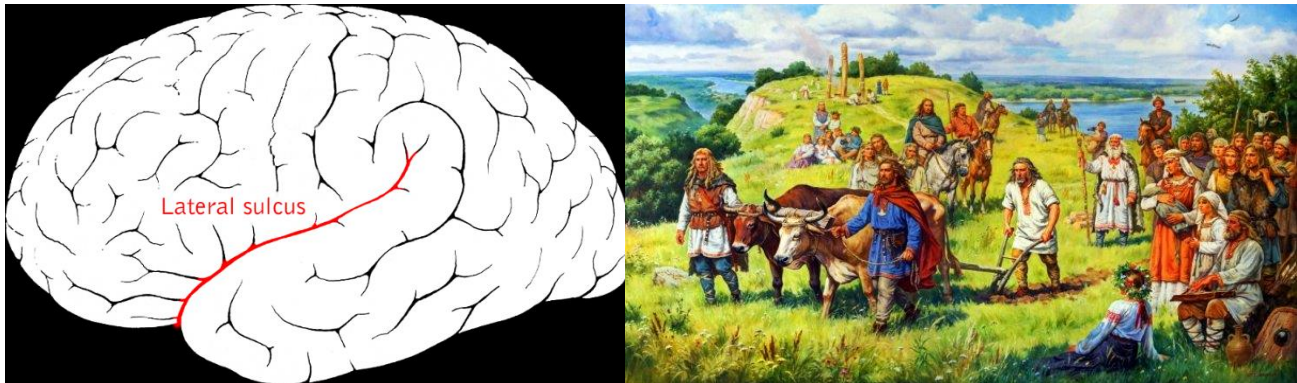

Рисунок 22. Бічна борозна та хлібороб, який оре землю (джерело: [https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/41/Lateral_sulcus2.png?](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/41/Lateral_sulcus2.png?https://static.ukrinform.com/photos/2017_09/thumb_files/630_360_1505250981-1976.jpg)
https://static.ukrinform.com/photos/2017_09/thumb_files/630_360_1505250981-1976.jpg)

- **Плести (лат. *plectere*).** *Шийне сплетення* (лат. *plexus cervicalis*, від лат. *plectere* – «плести»).

- **Різати (лат. *incision*).** *Різець* (лат. *dens incisivus*, від лат. *incidere* – «різати») – тип зубів.

- **Різати (проінд. *reyh).** *Слово *rima* (*oris*) «ротовий отвір» є похідним праіндоєвр.**reyh-*, що мало значення «різати», і дослівно перекладається як «розріз».

- **Роздягати (грец. *lépō*).** *Лептоменингс* (лат. *leptomeninx*, від грец. *leptós* – «тонкий, худий», походить від дієслова *lépō* – «я роздягаю», тобто буквально *leptos* – «роздягнений, оголений») – комплекс павутинної та м'якої оболони.

- **Розсікати, розщеплювати (лат. *findere*).** *Кам'янисто-барабанна щілина* (лат. *fissura petrotympanica*, від лат. дієслова *findere* – «розщеплювати, розколювати, розсікати») – отвір між частинами скроневої кістки.

- **Сіяти, насіння, (грец. σπέρμα).** *Сім'яна рідина* (сперма, еякулят) (грец. σπέρμα – «насіння», «сіяти») – рідина каламутна, в'язка, опалесціююча, світло-сірого кольору, що виділяється при еякуляції самцями тварин і чоловіками.
- **Скручувати (лат. contorquere).** *Проксимальний звивистий каналець* (лат. tubulus contortus proximalis, від лат. contorquere – «скручувати») – частина нефрона нирки.
- **Тримати, затримувати (лат. retinere).** *Тримач м'язів-згиначів* (лат. reninaculum flexorum, від лат. reninaculum – «узи, скріпи», від дієсл. retinere – «тримати, затримувати») – сполучна тканина, яка утримує сухожилки м'язів-згиначів передпліччя та стопи.
- **Тягнути (лат. tendere).** *П'ятковий сухожилок* (лат. tendo calcaneus, від лат. tendere – «тягнути, напружувати, витягати») – найміцніший сухожилок людського тіла. Також названий Ахіловим. Примітно, що смертельну рану від стріли Ахілл отримав у п'яту, а не в сухожилок п'яти. Термін «сухожилок Ахілла» з'явився в 1693 р. з легкої руки голландського анатома Ферейєна Філіпа. До цього був прийнятий термін "tendo magnus", введений також Гіпократом, а також "chorda Hippocratis".
- **Тягнути, волочити (лат. trahere).** *Спинномозковоталамічний тракт* (лат. tractus spinothalamicus, від лат. trahere – «тягнути, волочити») – екстероцептивні провідні шляхи ЦНС.

2.7. ТЕРМІНИ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З ВІЙСЬКОВОЮ СПРАВОЮ ЛЮДИНИ

З давніх часів військова діяльність людини була невід'ємною частиною життя, так само як і праця хлібороба. Про видатних військових складали легенди, імена героїв давніх битв доходять до сьогодення. І це не могло не знайти відображення в анатомії. Ціла низка термінів отримала назви, які походять від назв зброї і таке інше.

- **Булава (лат. *clava* (BNA))** *Тонкий горбок* (лат. *tuberculum gracile*, анахронізм лат. *clava* (BNA), від лат. *clava* – «булава») – підвищення на задній поверхні довгастого мозку.

- **Вал (лат. *vallus*).** *Жолобуваті сосочки язика* (лат. *papillae vallatae*, від лат. *vallaris* – «пов'язаний з валом фортеці»; *corona vallaris* – вінок, який давався в нагороду тому, хто перший піднімався на вал ворожого укріплення. *Vallatus* (від *vallo* (обносити валом, зміцнювати валом, обкопую, обношу валом) – оточений валом) – сосочки слизової оболонки спинки язика.

- **Вал, загородження (лат. лат. *agger*).** *Носова гребелька* (лат. *agger nasi*, від лат. *agger* – «вал, загородження») – невелике підвищення, залишок додаткової носової раковини, який тягнеться від переднього кінця середньої носової раковини до порога носа.

- **Головнокомандувач (давні. грец. *prostatis*).** *Простата* (лат. *prostata*, від давн. грец. *prostatis* – «поставлений попереду, передовий боєць, голова, вождь, головнокомандувач») – орган чоловічої статеві системи.

- **Лідер (лат. *princeps*).** *Головна артерія великого пальця кисті* (а. *princeps pollicis*, від лат. *princeps* – «головний, лідер»).

- **Меч (грец. *ξίφος*).** *Мечоподібний відросток* (лат. *processus xiphoideus* (*ensiformis*) від грец. *xiphoideus*,— «мечоподібний, подібний до меча») – гострий трикутний виступ груднини. *Ксіфос* (грец. *ξίφος*) — давньогрецька холодна зброя,

короткий двосічний прямий меч. Аналогічний римському гладіусу та персько-скіфському акінаку.

- **Меч (лат. ensis).** *Груднина* (лат. sternum) схожа на короткий римський обогострий меч, ensis, ξίος, тому в ній і розрізняють ручку, лезо – тіло і вістря – мечоподібний відросток. Ручка груднини (лат. manubrium sterni- від лат. manus – «рука») – верхня частина груднини.

- **Обладунок (гр. thorax).** *Грудна клітина* (гр. thorax θώραξ (thōrāx) – «панцир, броня, обладунок») – комплексне кісткове утворення.

- **Піхва (лат. vagina).** *Піхва* (лат. vagina – «піхва») – подібне до піхви анатомічне утворення. Наприклад, v. tendinis – піхва сухожилків, що охоплює сухожилки кінцівок, оберігаючи їх від тертя.

- **Пов'язка (лат. fascia).** *Широка фасція* (лат. fascia lata, від лат. fascia – «пов'язка, бинт; зв'язка», далі з праїталійського кореня * faski- «зв'язка», далі можливо перекликається з праїндоевр. *bhasko-) – сполучнотканинне утворення, допоміжний апарат м'язів.

- **Пояс військовий (лат. cingulum militare, грец. beltus).** *Пояс верхньої кінцівки* (лат. від лат. – «пояс») – сукупність кісток, за допомогою яких вільна частина кінцівки прикріплюється до осевого скелета.

- **Праща (лат. funda).** *Пращоподібна зв'язка клітора* (лат. lig. fundiforme clitoridis, від лат. funda – «праща») – зв'язка між тілом клітора і лобковим симфізом.

- **Серп, коса (лат. falx).** *Мозковий серп* (лат. falx cerebri, від лат. falx – «серп», «коса») – виріст твердої мозкової оболони. Falx supina (буквально — «зворотний серп») – різновид стародавньої грецької зброї.

- **Спис (лат. cuspis).** *Трикуспідальний клапан* (лат. valva tricuspidalis від лат. très, tria – «три, втрюх» та лат. cuspis – «гострий кінець, жало, спис») – тристулковий клапан серця.

- **Стріла (гр. sagitta).** *Стрілова площина* (гр. planum saittalis, від гр. sagitta – «стріла») – вертикальна площина, яка поділяє тіло на правий та лівий бік.
- **Таран (лат. talus).** *Надп'ятова (таранна) кістка* (лат. talus від лат. talus – «таран», (від лат. taugus) 1.) в давнину – стінобитна зброя (колода), забезпечена на кінці залізним або бронзовим накінецьником» 2.) Талус – кам'яна похила стіна фортеці, яка була гарним захистом від підкопів і ударів стінобитних знарядь.
- **Труба (грец. salpinx).** *Маткова труба* (грец. salpinx – «бойова труба, тромбон») – внутрішній жіночий статевий орган.

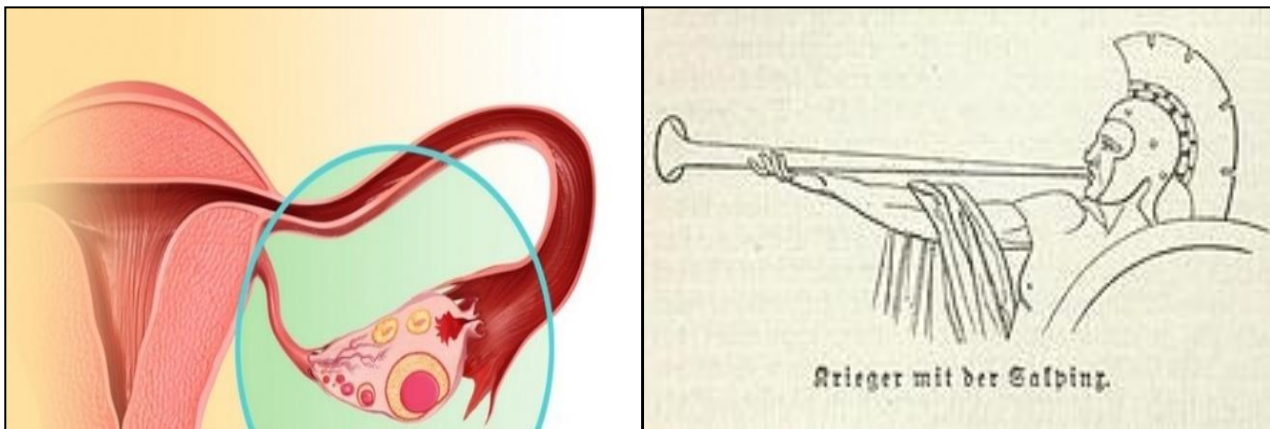
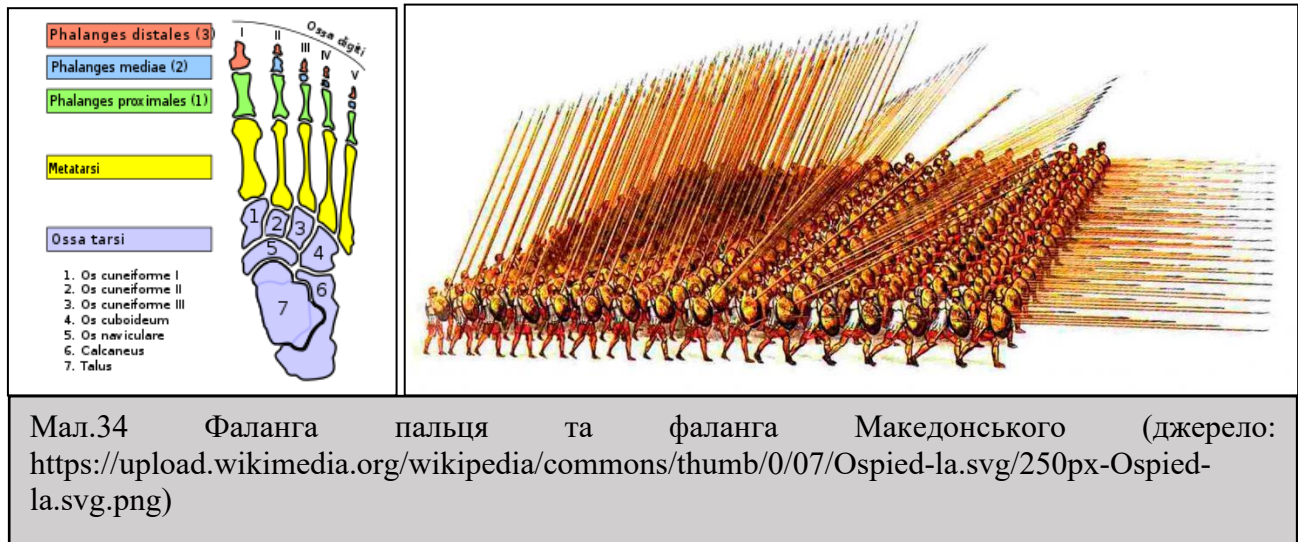

Рисунок 23. Маткова труба та стародавня бойова труба (джерело: <https://galka.if.ua/app/uploads/2019/10/ea3be2b9d8998a0989beb0ccfbbed39c.jpg>)

- **Труба (лат. buccina).** *Щічний м'яз* (musculus buccinator, від лат. buccina – «ріг пастуха», «сигнальна військова труба»; в свою чергу від лат. бисса – «щока» або від bos – «бик» та сапо – «співати») – щічний м'яз, званий ще м'язом трубачів, але це не зовсім справедливо, тому що дмухати проводиться роботою інших м'язів.
- **Фаланга (грец. phalanx).** *Фаланга* (грец. phalanx, від грец. phalanx – «обрубок») – кістка пальця, одна з кісток пальців рук чи ніг; розташована між двома послідовними суглобами пальців. Цей термін ввів Аристотель для позначення кісток пальців, розташованих рядами — подібно до воїнів у

«македонській фаланзі», особливої грецької військової будови, де за спиною кожного воїна стояв інший, який заміняв першого, коли той був вбитий або поранений.

- **Шолом (грец. kranos).** *Череп* (грец. cranium, від грец. cranion – «череп», в свою чергу від грец. kranos – «шолом») – кістковий череп в цілому, у вужчому значенні слова – та частина його, яка містить мозок. Греки назвали його «quia cerebrum velut galea defensait», тобто «так подібно до шолома захищає головний мозок». Латиною череп називається calva, а склепіння черепа – calvaria.

- **Шолом (лат. galea).** *Апоневротичний шолом* (лат. galea aponeurotica, від лат. galea – «шолом») – частина надчерепного м'яза.

- **Щит (грец. thyra).** *Щитоподібний хрящ* (лат. cartilago thyroidea, від грец. thyra – «двері») – хрящ гортані. Двері будинку захищають його, служать ніби щитом, а в разі потреби їх дійсно можна використовувати для захисту як щит. Великий чотирикутний грецький щит із дерева, оббитого шкірою, був запозичений у римлян (цих солдатів називали «thyreophoroi» через ці щити).

Рисунок 24. Череп та грецький античний шолом (джерело: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/37/Caucasian_Human_Skull.jpg/300px-Caucasian_Human_Skull.jpg, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/b7/Corinthian_helmet_Denda_Staatliche_Antikensammlungen_4330.jpg/200px-Corinthian_helmet_Denda_Staatliche_Antikensammlungen_4330.jpg)

Розділ III

ТЕРМІНИ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З ГЕОМЕТРИЧНИМИ ФІГУРАМИ ТА КОЛЬОРАМИ

3.1. ГЕОМЕТРИЧНІ ФІГУРИ

- **Багатокутник (лат. multangulus).** *Трапецієподібна кістка* (лат. os multangulum, анахронізм, від лат. multi – «багато» + angulus – «кут») – кістка проксимального ряду зап'ястка.
- **Верхівка (лат. apex).** *Верхівка серця* (лат. apex cordis, від лат. apex – «верхівка») – нижня загострена частина серця.
- **Еліпс (лат. elipsys).** *Еліпсоподібний суглоб* (лат. art. elipsoidea, від лат. elipsys – «еліпс») – променево-зап'ястковий суглоб за формою.
- **Квадрат (лат. quadratus).** *Квадратний м'яз стегна* (лат. m. quadratus femoris, від лат. quadratus – «квадрат») – м'яз зовнішньої групи тазу.
- **Коло (лат. circulus).** *Судинне коло мозку* (лат. circulus arteriosus cerebri, від лат. circulus – «коло») міжсистемний анастомоз в основі головного мозку у вигляді кола, яке утворене 4 парними артеріями.
- **Конус (лат. cōnus).** *Конічні сосочки* (лат. papillae conicae, від німец. konus та лат. cōnus, в свою чергу від дав.-грец. κόνος — «соснова шишка») – сосочки язика.
- **Коса (лат. obliqua).** *Косий м'яз живота* (лат. m. obliquus abdominis, від лат. obliqua – «коса») – м'яз бічної групи м'язів живота.
- **Крапка (грец. punctum).** *Крапка* (грец. punctum – «крапка») – локальне утворення на кістках.
- **Крива (лат. arca).** *Коміркова дуга* (лат. arcus alveolaris, від лат. arcuatum – «вигнутий, викривлений», від лат. arca – «крива, дуга») – кісткове утворення верхньої та нижньої щелеп.
- **Куб (лат. cubus).** *Кубоподібна кістка* (лат. os cuboideum, від лат. cubus – «куб») – кістка зап'ястка.
- **Куля (грец. sphaera).** *Кулястий суглоб* (лат. art. spheroidea, від грец. sphaera – «куля») – плечовий суглоб за формою.

- **Кут (лат. angulus).** *Кут груднини* (лат. angulus sterni, від лат. angulus – «кут») – з'єднання ручки та тіла груднини.
- **Лінія (лат. linea).** *Лінія (лат. linea)* – подовжене невеличке підвищення на кістках.
- **Обвід (лат. circumferentia).** *Суглобовий обвід* (лат. circumferentia articularis, від лат. circumferentia – «окружність») – поверхня голівки променевої кістки.

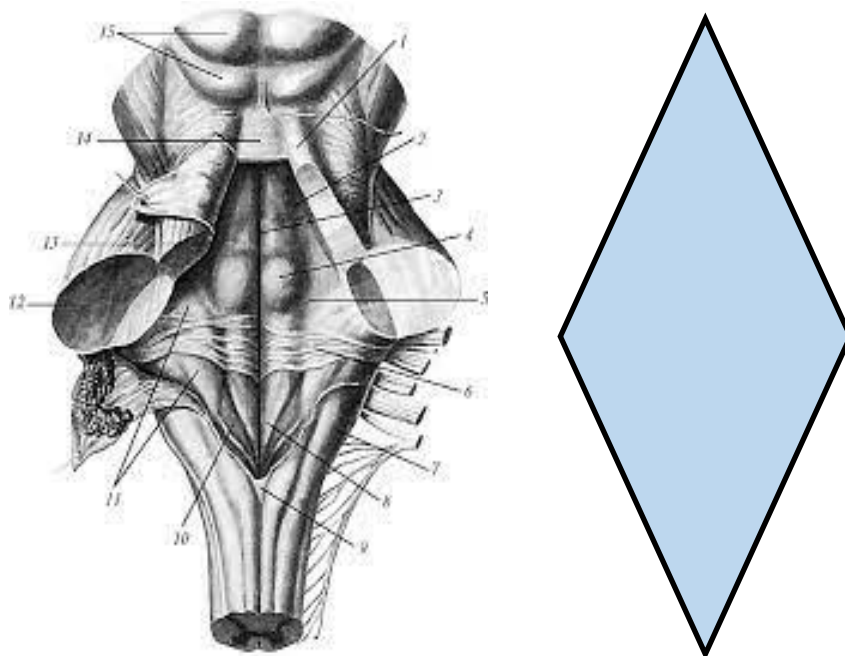

Рисунок 25. Ромбоподібна ямка і ромб (джерело: https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQU2BMbnh5D6qDDEUPUMVUw870wWASSt_qwaeIh6NYIdjrV9PdCMs64XSo79w)

- **Овал (лат. ovalus).** *Овальний отвір* (лат. foramen ovale, від лат. ovalus – «овал») – отвір великого крила клиноподібної кістки.
- **Піраміда (лат. pyramida).** *Піраміда скроневої кістки* (лат. pyramida) – частина кам'янистої частини скроневої кістки.
- **Площина (лат. planum).** *Стрілова площина* (лат. planum saittalis, від лат. planus – «плаский», з праіндоевр. *pla-no-) – вертикальна площина, яка поділяє тіло на правий та лівий бік.

- **Пряма (лат. *recta*).** *Прямий м'яз живота* (лат. *m. rectus abdominis*, від лат. *recta* – «пряма») – м'яз передньої групи м'язів живота.
- **Ромб (лат. *rombus*).** *Ромбоподібна ямка* (лат. *fossa rhomboidea*, від лат. *rombus* – «ромб») – заглиблення на задній поверхні довгастого мозку.
- **Середній (лат. *medius*).** *Спинний мозок* (лат. *medulla spinalis*, від лат. *medulla* – «м'яка серцевина», в свою чергу від лат. *medius* – «середний», від праіндоевр. кореня *médhyos – «середина») – орган центральної нервової системи людини.

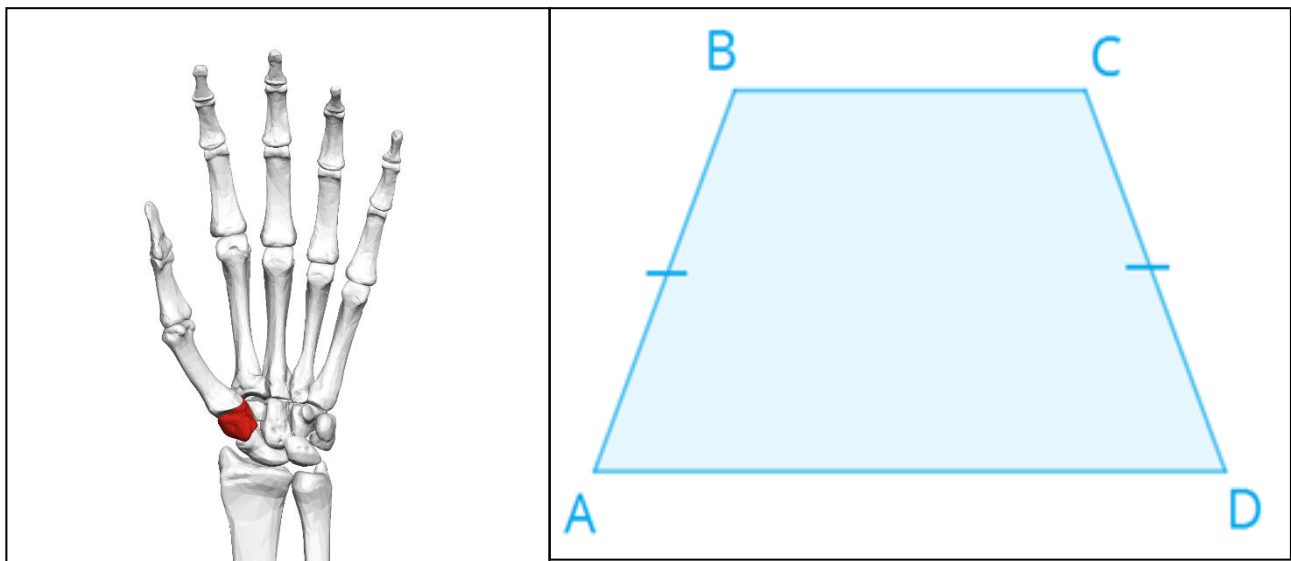

Рисунок 26. Кістка-трапеція і трапеція (джерело: <https://ykl-res.azureedge.net/8cbce694-039d-4e45-966f-34cdc68fe58e/%D0%A2%D1%80%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D1%86%D0%B8%D1%8F3w300.png>, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/61/Trapezium_bone_%28left%2901_palmar_view.png)

- **Спіраль (грец. *helix*).** *Завиток* (грец. *helix* – «спіраль, катушка») – утворення на вушній раковині.
- **Спіраль (грец. *спієра*).** *Спіральна пластинка* (лат. *lamina spiralis*, від лат. *spiralis* – «загнутий, завитий», далі з *spira* «вигин», далі з грец. *спієра*, далі з праіндоевр.) – кістковий виріст завитки.
- **Трапеція (лат. *trapezia*).** *Кістка-трапеція* (лат. *os trapezium*, від лат. *trapezia* – трапеція, в свою чергу від дав.-грец. *τραπέζιον* – «столик») – кістка

дистального ряду зап'ястка. Від грецького слова *τραπέζιον* походить і слово «трапеза».

- **Трикутник (лат. *trigonum*).** *Сонний трикутник* (лат. *trigonum caroticum*, від лат. *trigonum* – «трикутник») – топографічне утворення шиї.
- **Циліндр (лат. *cylindrus*).** *Циліндричний суглоб* (лат. *art. cylindrica*, від лат. *cylindrus* – «циліндр, валик», грец. *κύλινδρος* «вал, валик, ковзанка», від дав.-грец. *κυλίνδω* «катати, скочувати») – суглоб, що за формою нагадує циліндр. Напр. атлантаоосьовий суглоб.

3.2. ТЕРМІНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НАЗВАМИ КОЛЬОРІВ

Таблиця 1. Назви основних кольорів латиною

Латина	albus	niger, ater	rufus, fulvus	ruber	aurantiacus	flavus
Українська	білий	чорний	рудий	червоний	помаранчевий	жовтий
viridis	caesius	caeruleus	violaceus	brunneus	canus, rarus	
зелений	блакитний	синій	фіолетовий	коричневий	сірий	

- **Білий (лат. *albus*).** *Біла речовина мозку* (лат. *substantia alba medullae*, від лат. *albus* – «білий») – скупчення відростків нервових клітин.
- **Білий (лат. *albicans*).** *Білясте тіло* (лат. *corpus albicans*, від лат. *albicans* – «білуватий, блискучий» і *candicans, ntis* – «білий, що відливає білизною» утворене від дієслів *albicare* – «біліти, ставати білим» і *candicare* – «відливати білизною») – рубцова тканина яєчника.
- **Білий (лат. *albugineus*).** *Білкова оболонка* (лат. *tunica albuginea* від лат. *albugineus* – «білковий», від лат. *albumen* – «білок», вживається в метафоричному

значенні за подібністю кольору з білком вареного курячого яйця) – оболонка яєчка (яєчника).

- **Блідий (лат. pallidus).** *Бічна бліда куля* (лат. globus pallidus lateralis, від лат. pallidus – «блідий») – структура стріапалідарної системи мозку.

- **Жовтий (грец. ξανθος).** *Ксантома* (лат. xanthoma, від грец. xanthos – «жовтий») – це доброякісне солідне пухлиноподібне утворення жовтого кольору та часточкової структури, що патогістологічно складається з кластерів пінистих гістіоцитів (ксантомних клітин).

- **Жовтий (лат. flavus).** *Жовтий кістковий мозок* (лат. medulla ossium flava, від лат. flavus – «жовтий») – орган імунної системи.

- **Жовтий (лат. luteus).** *Жовте тіло* (лат. corpus luteum, від лат. luteus – «жовтий») – гормонпродукуюча структура яєчника.

- **Зелений (лат. viridus).** *«Зелені вени»* (лат. venae virides, від лат. viridus – «зелений», анахронізм) – використовується для опису вен, що просвічують крізь слизову оболонку ротової порожнини здорових людей, яка має жовтуватий колір і надає зелений відтінок венам.

- **Прозорий (лат. pellucidus).** *Прозора перегородка* (лат. septum pellucidum, від лат. pellucidus – «прозорий») – структура головного мозку. Для позначення прозорого використовуються й інші терміни, які також зустрічаються в анатомії – 1. limpidus, lucidus; 2. diaphanus; pellucidus; translucens; hyalinus; aqueus; vitreus; transmittens lumen; tenuis (aqua).

- **Прозорий (лат. diaphanus).** Просвітлення (діафаноскопія) або транслюмінація (від лат. diaphanus) – метод анатомічного дослідження з використанням токового джерела світла.

- **Синій (лат. caeruleus).** *Синя пляма* (лат. locus coeruleus, від лат. caeruleus – «синій») – утворення довгастого мозку.

- **Сірий (лат. cinereum).** *Сірий горб* (лат. tuber cinereum, від лат. cinereum – «попелястий») – підвищення на поверхні гіпоталамуса.

- **Сірий (фр. gris).** *Сіра речовина* (лат. substantia grisea, від фр. gris. – «сірий»). Альтернативні позначення, такі як substantia cana і substantia cinerea, використовуються як альтернатива) – сіра речовина мозку, утворена тілами нейронів.

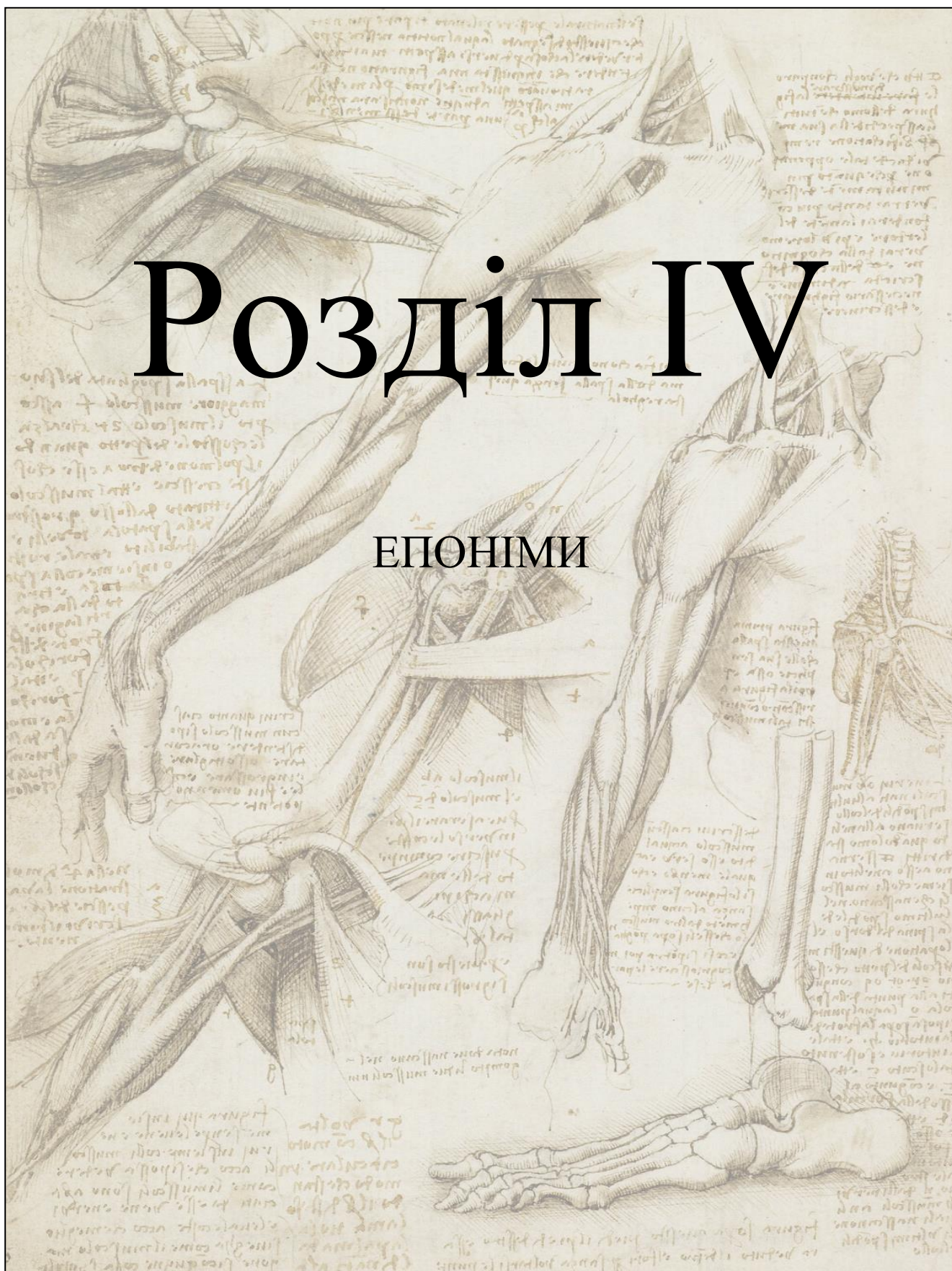
- **Слонова кістка (лат. ebur).** *Дентин* (лат. dentinum, від лат. dens – «зуб») – основна речовина, з якої складається зуб людини. Анахронічна назва substantia eburnea (від лат. ebur – слонова кістка).

- **Червоний (лат. ruber).** *Червоний кістковий мозок* (лат. medulla ossium rubra, від лат. ruber – «червоний») – орган імунної системи.

- **Чорний (грец. melas).** *Меланоцит* (лат. melanocytes, від грец. melas – «чорний») – пігментна клітина.

- **Чорний (лат. niger).** *Чорна речовина* (лат. substantia nigra, від лат. niger – «чорний») – утворення середнього мозку. Ж. Андре також виділяє 4 відтінки чорного кольору: furvus, -a, -um (цілком чорний, темний, похмурий), piceus, -a, -um (чорний, як смола), aquilus, -a, -um – коричнево-чорний, coracinus, -a, -um – колір воронова крила, інтенсивний чорний колір, дуже блискучий з блакитним відливом. Лексема «furvus», -a, -um (цілком чорний, темний, похмурий) спочатку збігалася за значенням з прикметником «ater» (чорний матовий колір), потім з «niger» (чорний блискучий). Зрештою, вона стала абсолютним синонімом слова «ater». Piceus, -a, -um (чорний, як смола) має те значення, як і «niger». Прикметники aquilus, -a, -um (коричнево-чорний) і coracinus, -a, -um (колір воронова крила, інтенсивний чорний колір, дуже блискучий з блакитним відливом) відображають додаткові відтінки чорного кольору.

Епонім (грец. ἐπώνυμος, букв. «той, що дав ім'я») – божество, видатна людина або герой, на честь якого одержав своє ім'я об'єкт. Велика кількість термінів не тільки в науці, а також у повсякденному житті людини увійшли настільки глибоко (географічні назви, назви марок авто, одягу і багато іншого), що ми навіть не можемо розпізнати де епонім, а де – ні.

Приклади таких термінів у географії – може бути географічний об'єкт, місто, річка, гора, місячний кратер тощо: Пелей, син Еака, епонім гори Пелія або Орхомен, епонім однойменного міста Орхомен у Беотії. Всім відома назва атлас – збірка географічних (а також астрономічних, анатомічних і т. п.) малюнків, карт, від збірки карт Г'єрарда Меркатора «Atlas, Sive Cosmographicae Meditationes De Fabrica Mundi et Fabricati Figura», виданого в 1585р., де на титульному листі був зображений титан Атлант (Атлас), що тримає на плечах Земну кулю.

В медицині кількість епонімів також вражає. Сюди можна віднести назви захворювань, симптоми та синдроми хвороб, методи дослідження та лікування, медичне оснащення та прилади. Прикладами таких термінів є: хвороба Альцгеймера – Алоїз Альцгеймер також Альцгаймер (нім. Alois Alzheimer; 14 червня 1864 – 19 грудня 1915) – німецький психіатр і невролог, який вперше описав поєднання симптомомокомплексів, яке німецький психіатр Еміль Крепелін згодом назвав ім'ям науковця: хворобою Альцгеймера.

!!! У виданні наведено тільки деякі приклади епонімічних термінів, названих на честь вчених, які на думку авторів зробили вагомий внесок у розвиток анатомічної науки, або біографія яких може зацікавити читачів. Насправді кількість епонімічних термінів налічує декілька тисяч.

- **Герофіл** (грец. Ηρόφιλος). *Стік синусів герофіла Герофіла*. Герофіл (кінець IV – перша половина III століття до н. е) – давньогрецький анатом і хірург. Першим почав проводити систематичні розтини трупів людини для вивчення анатомії. Народився в Халкедоні (Віфінія). Онук Арістотеля, учень філософа-стоїка Хрісіппа і знаменитого лікаря Праксагора. Значну частину життя провів в

Александрії. Ім'я Герофіл часто згадують разом з ім'ям його сучасника Ерасистрата. Обидва вважали, що центром нервової системи є головний мозок і розрізняли «чутливі» і «рухові» нерви. Герофілу пощастило, з милостивого дозволу Птолемея I (засновника династії) цього давньогрецького лікаря і філософа були видані для досліджень трупи страчених злочинців. Загалом він зробив розтини нібито до 600 осіб. Але хоча робилося це аж ніяк не заради цікавості, за ним закріпилося дуже образливе прізвисько «Герофіл-м'ясник».

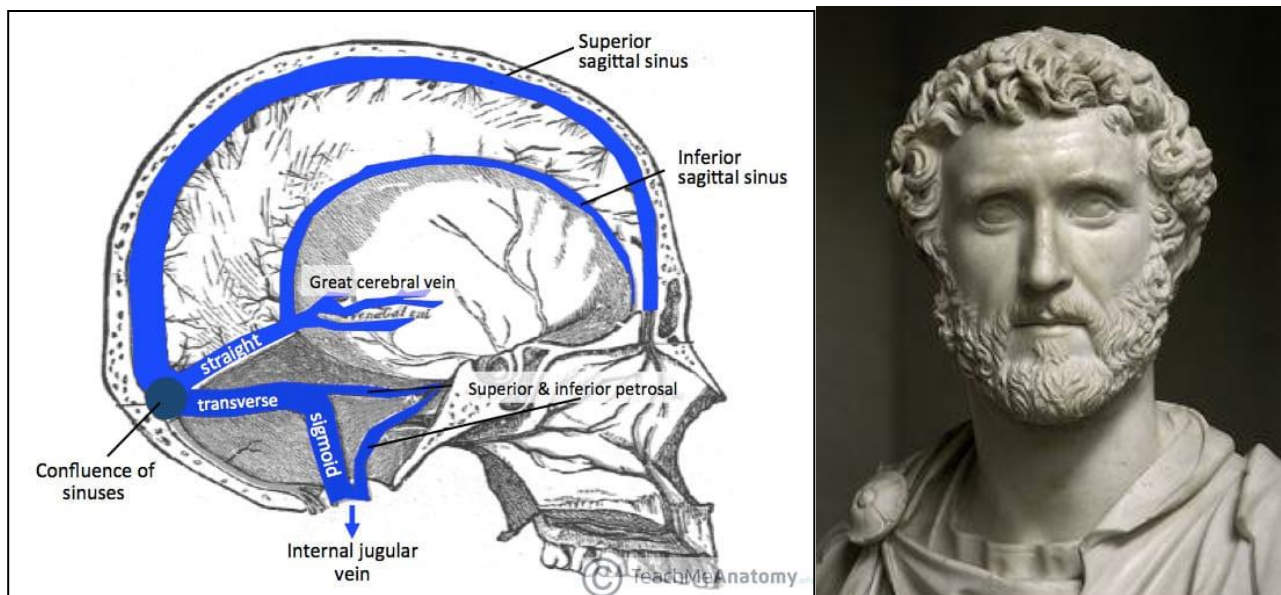

Рисунок 27. Стік синусів герофіла і Герофіл (джерело: https://www.istmira.com/uploads/posts/2021-01/1610719062_440b9f3fb1456a2a3c37a45c31b586c7-antoninus-pius-ancient-rome.jpg, <https://teachmeanatomy.info/wp-content/uploads/Dural-Venous-Sinuses.jpg>)

- **Леона́рдо да Вінчі** (іт. **Leonardo da Vinci**). *Клапан да Вінчі*. Леона́рдо да Вінчі (1452 – 1519) — італійський математик, художник (живописець, скульптор, архітектор), науковець (анатом, натураліст), винахідник, письменник, музикант, один з найбільших представників мистецтва Високого Відродження, яскравий приклад «універсальної людини».

В 1778 році були знайдені анатомічні малюнки та рукописи Леонардо да Вінчі, які зараз знаходяться в королівській бібліотеці Віндзора і вражають своєю досконалістю.

Витративши десятиліття на найретельніше вивчення будови людського тіла, Леонардо да Вінчі зробив кілька цінних знахідок: описав щитоподібну залозу, повітроносні порожнини в лобовій та верхньощелепній кістках, описав клапан легеневої артерії, який і зараз носить ім'я да Вінчі.

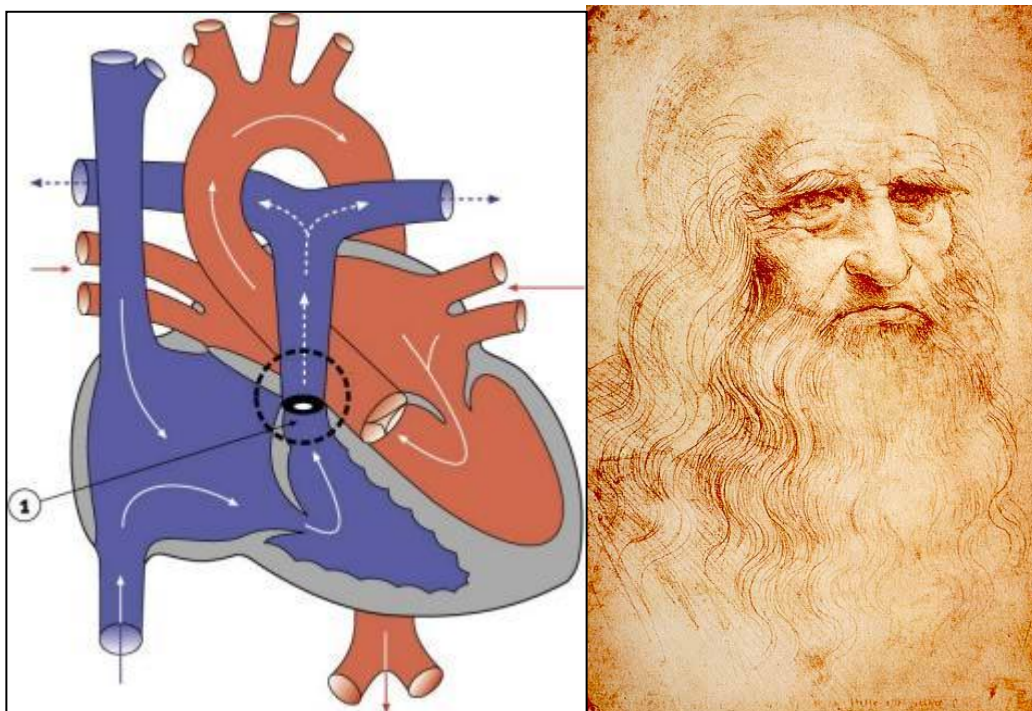

Рисунок 28. Клапан легеневої артерії і Леонардо да Вінчі (джерело: https://occluder.com.ua/assets/images/amosova/disease/stenoz_1.jpg, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/ba/Leonardo_self.jpg/255px-Leonardo_self.jpg)

«Це дослідження, – пише він, – має починатися з моменту зачаття людської істоти; треба описати матку та розвиток у ній дитини: як лежить, як прокидаються у ньому різні функції, як живиться, росте, які періоди помічаються у його рості...».

Пластична анатомія – вивчення будови тіла за допомогою зображення його форм. Елементарного уявлення про форму кісток, про будову окремих суглобових зчленувань, про роботу м’язів і з’єднань досить, щоб викладач мав можливість за допомогою ряду спеціальних вправ у нарисах і короткострокових малюнках поступово підвести учнів до вивчення фігури людини.

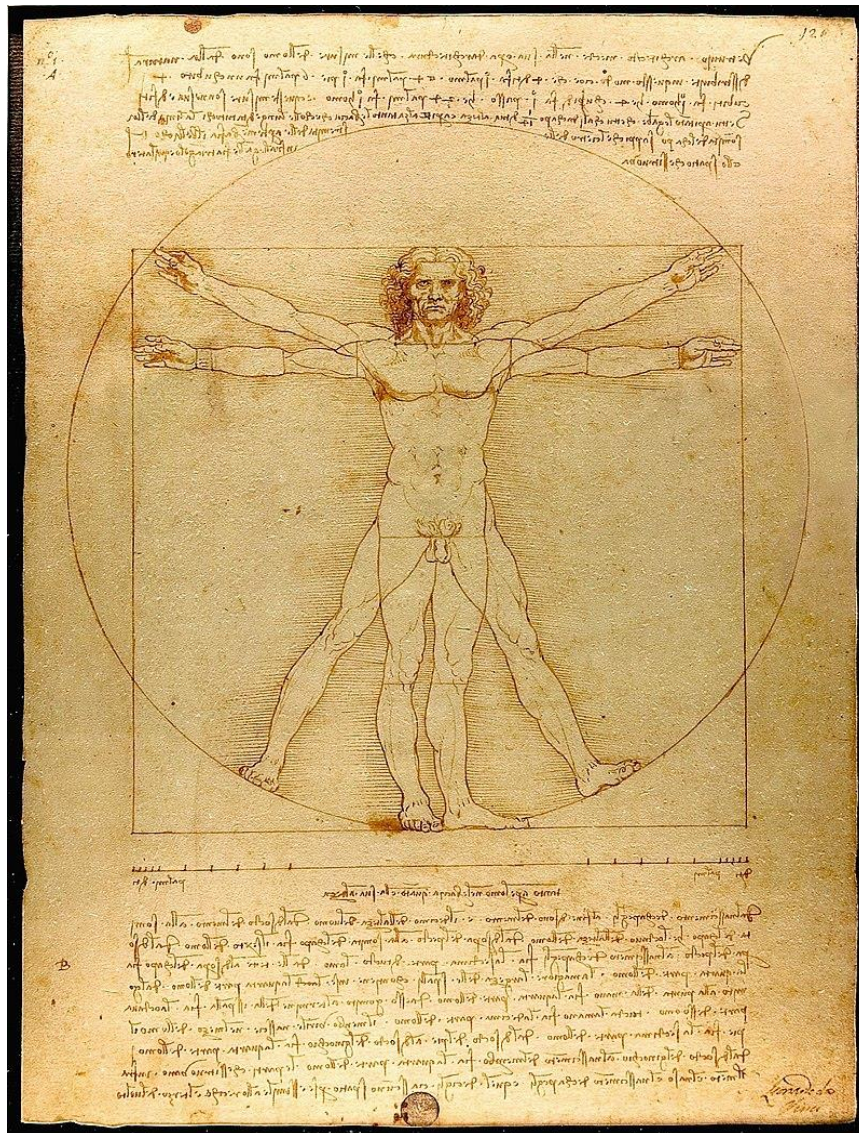

Рисунок 29. Вітрувіанська людина Леонардо да Вінчі

Вітрувіанська людина. Відповідно до супровідних записів Леонардо, вона була створена для визначення пропорцій (чоловічого) людського тіла, як воно описане в трактатах античного римського архітектора Вітрувія (Vitruvius)⁷, який написав таке про людське тіло:

- * кисть становить чотири пальці
- * ступня становить чотири кисті
- * лікоть складає шість пензлів
- * висота людини складає чотири лікті (і відповідно 24 кисті)
- * крок дорівнює чотирьом ліктям
- * розмах людських рук дорівнює його висоті
- * відстань від лінії волосся до підборіддя становить $1/10$ його висоти
- * відстань від верхівки до підборіддя становить $1/8$ його висоти
- * відстань від верхівки до сосків становить $1/4$ його висоти
- * максимум ширини плечей становить $1/4$ його висоти
- * відстань від ліктя до кінчика руки становить $1/4$ його висоти
- * відстань від ліктя до пахви становить $1/8$ його висоти
- * довжина руки складає $2/5$ його висоти
- * відстань від підборіддя до носа становить $1/3$ довжини його обличчя
- * відстань від лінії волосся до брів $1/3$ довжини його обличчя
- * довжина вух $1/3$ довжини особи

- **Андрéас Везáлій** (лат. **Andreas Vesalius** справжнє прізвище Віттінгс); *Везалія кістка*. Андрéас Везáлій (1514 – 1564) – творець сучасної анатомії як науки. Першим дав опис тіла людини, побудований на докладному анатомуванні людських трупів і перший розробив у деталях правильну методику секції. Чотири попередні покоління Везаліїв були лікарями. Андреас вирішив не порушувати

---

⁷ Вітрувій, Марк Вітрувій Полліон (лат. Marcus Vitruvius Pollio, народився близько 80–70 р. до н. е., помер близько 15 р. до н.е) — римський архітектор, військовий та цивільний інженер 2-ї половини I століття до н. е, автор праці «Десять книг про архітектуру» (De architectura).

сімейну традицію і в сімнадцять років вирушив до Парижа вивчати медицину в сивій Сорбонні. З часів античності в медичній науці безроздільно панувало вчення Галена і будь-які спроби привнести в нього щось нове жорстко каралися. Тим часом у роботах Галена було багато помилок. Ці помилки з'явилися через те, що Гален анатомував тварин і переносив отримані результати на людину. Анатомуючи людські тіла, Везалій виявив численні помилки у творах Галена і неспростовно довів, що останній, описуючи анатомію людини, сам не зробив розтину жодного тіла. Таким чином, Везалій зруйнував авторитет Галена, який панував протягом більш як десяти століть.

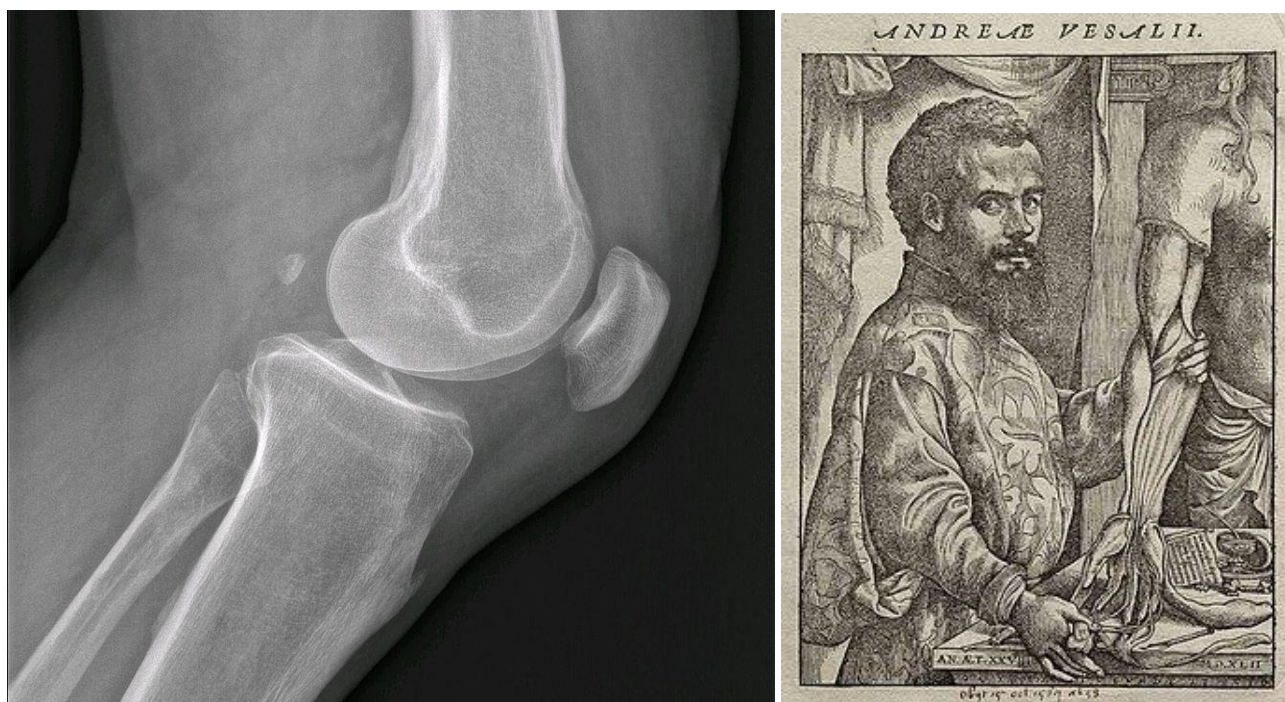

Рисунок 30. Кістка везалія і Андрéас Везáлій (джерело: <https://static.wikia.nocookie.net/anatomy/images/4/4b/800px-Fabella-1-.jpg/revision/latest?cb=20151115160040&path-prefix=>, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/4e/Vesalius_Fabrica_portrait.jpg/274px-Vesalius_Fabrica_portrait.jpg)

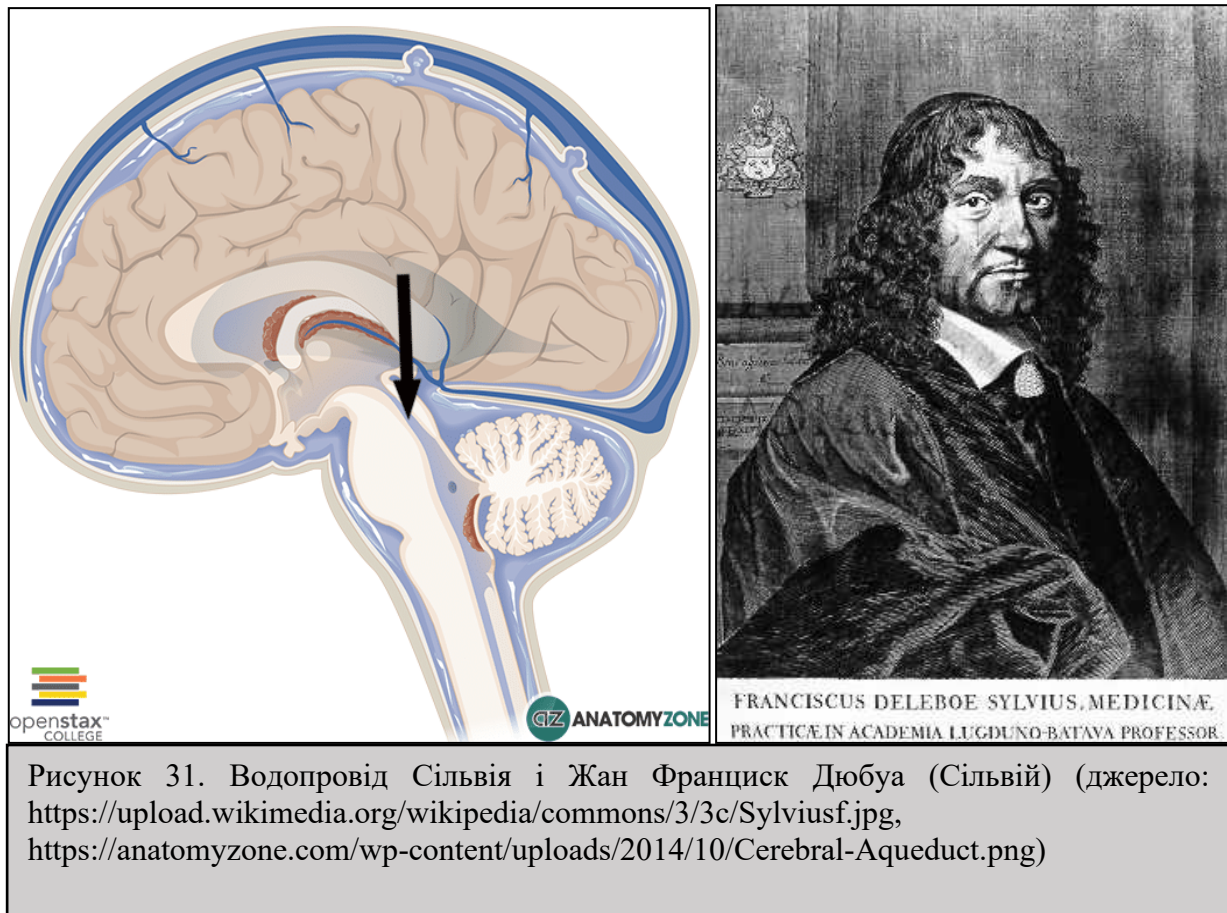
Везалія кістка (fabella, в перекладі: "маленький біб") являє собою невелику сесамоподібну кістку деяких ссавців, розташовану в сухожиллі латеральної головки литкового м'яза позаду латерального виростка стегнової кістки. Це

варіант нормальної анатомії, в організмі людини зустрічається у 10% до 30% випадків. Рідко є 2 або 3 ці кістки (fabella bi- або tripartita).

Везалій запропонував колегам зовсім відмінний від колишніх опис людського тіла. Нова анатомія була складена ним виключно на основі особистого досвіду. Тільки факти і жодних вигадок. Прихильники вчення Галена сприйняли книгу вороже. Найбільше в нападках на вченого відмітились ті, кого він вважав своїми друзями.

В 1546 Везалій був вигнаний з кафедри Падуанського університету, але кафедру очолив його учень і наступник Реальдо Коломбо.

- **Жан Дюбуа (Сільвіус Якобус).** *Водопровід Сільвія.* Французький анатом Жан Дюбуа, вчитель Везалія, який публікував свої праці під латинізованим ім'ям Сільвіус Якобус, видав памфлет, в якому називав свого учня «наклепником» і «божевільним оповідачем». Навіть перед незаперечними фактами він був готовий

швидше припустити, що за минулі чотирнадцять століть змінилася анатомія людини, ніж визнати, що великий Гален міг помилятися.

Сільвієв водопровід – канал у середньому мозку, що з'єднує III і IV шлуночки.

Сільвієва кісточка – епіфіз довгого відростка ковадла.

- **Габрієле Фаллопіо (іт. Gabriele Falloppio). Фаллопієві труби. Габрієле Фаллопій** (1523 – 1562) – італійський лікар і анатом епохи Відродження. Його сім'я була знатною, але дуже бідною і йому коштувало великих зусиль здобути освіту. Щоб поліпшити своє фінансове становище, Фаллопіо пішов у священики і в 1542 став каноніком кафедрального собору Модени. Медицину він вивчав в університеті Падуї у Везалія та Реальдо Коломбо, та університеті Феррари, де на той час була одна з найкращих медичних шкіл Європи, був учнем Джованні Баттіста Монте. Подорожував Францією та Грецією, Фаллопій обіймав посаду голови кафедри анатомії при університетах у Феррарі, Пізі та Падуї, а в останньому з цих міст був у той же час директором знаменитого ботанічного саду.

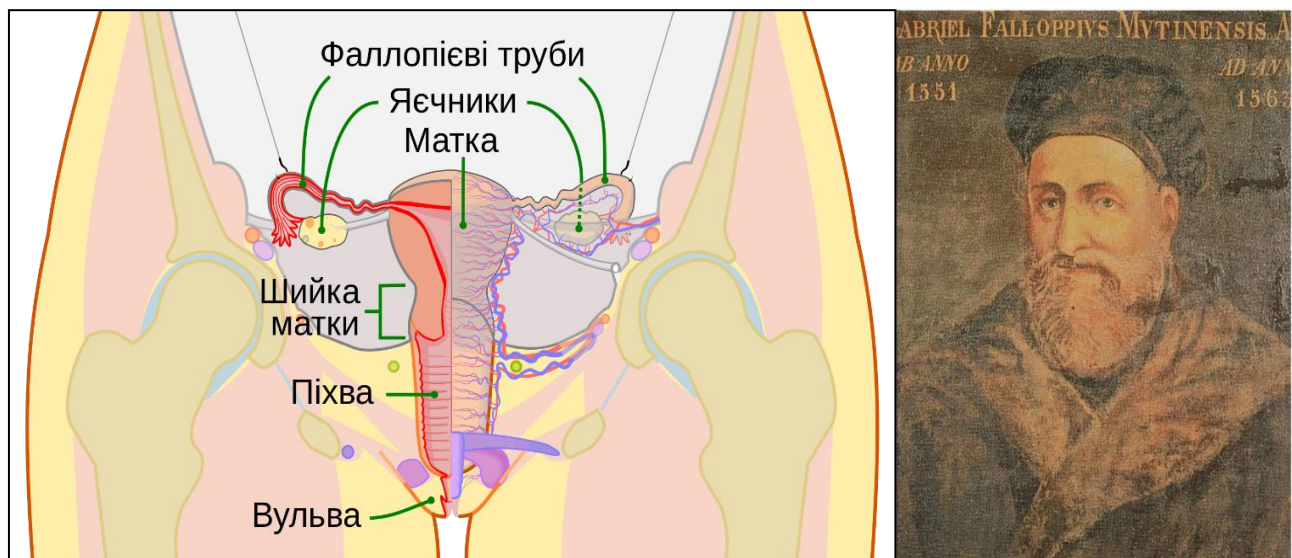

Рисунок 32. Маткові труби і Габрієле Фаллопій (джерело: https://uk.wikipedia.org/wiki/Gabriele_Falloppio, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/9e/Gabriele_Falloppio.jpg/250px-Gabriele_Falloppio.jpg)

Описав, зокрема, півкružні канали, клиноподібні пазухи, трійчастий, слуховий та язикоглотковий нерви, канал лицевого нерва, а також маткові труби, які називаються на його честь фалопієвими. Свої відкриття Фаллопій описав у праці «Opera genuina omnia» (3 томи, Франкфурт, 1600, та Венеція, 1606).

Однак, на жаль, Фаллопій запламував свою славу видатного дослідника вивченням дії отрут на засуджених до смерті злочинцях.

- **Бартоломео Євстахій (іт. Eustachi (Eustachio, Eustachius) Bartolomeo)**
Євстахія труба. Бартоломео Євстахій (1510-1574) – анатом епохи Відродження.

Народився в Сан-Северино-Марке. Освіту здобув у Римі на медичному факультеті відомого університету Sapienzerteria.

З 1539 р. працював міським лікарем на батьківщині, а пізніше – у герцога Урбіно. Величезний інтерес до класичної стародавності спонукав Бартоломео Євстахія зайняти в Римі посаду архіваріуса-бібліотекаря при дворі одного з кардиналів, де він мав можливість займатися гуманітарними науками і математикою.

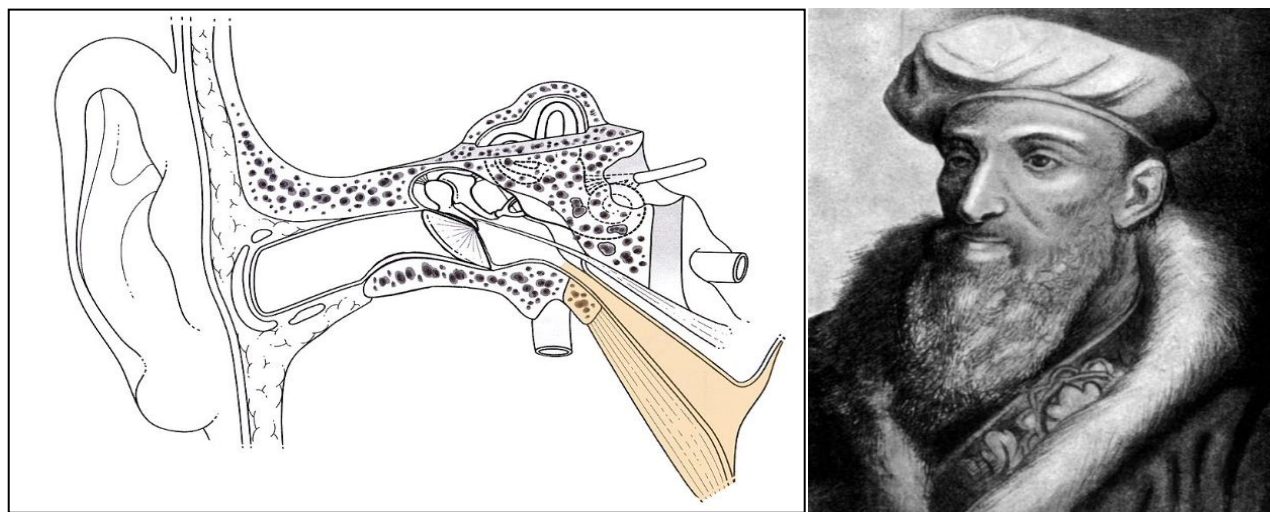

Рисунок 33. Слухова труба і Бартоломео Євстахій (джерело: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/27/Place-de-la-trompe-d%27Eustache-Schema.jpg/375px-Place-de-la-trompe-d%27Eustache-Schema.jpg>, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/f6/Bartolomeus_Eustachius.jpg/393px-Bartolomeus_Eustachius.jpg)

У 1549 р. був запрошений на кафедру анатомії до рідного університету. На початку своєї професорської діяльності він виступав як щирий прихильник К. Галена і захищав його вчення від нападок А. Везалія та його послідовників. Під впливом об'єктивних досліджень Бартоломео Євстахій поступово відійшов від старих галенівських догм і став брати активну участь у створенні засад нової медичної науки. Здійснив численні й різнобічні анатомічні дослідження. Вивчив і описав багато органів людини і тварин: серце, артерії та вени, нирки, грудну лімфатичну протоку, зуби, м'язи обличчя, глотки, шиї, симпатичну нервову систему. Відомі й важливі його дослідження органа слуху.

- **Ієронім Фабрицій** (лат. **Hieronymus Fabricius ab Aquapendente**; іт. **Girolamo Fabrici d'Acquapendente**). *Сумка Фабріція*. Ієронім Фабрицій (1537-1619) – італійський анатом і хірург. Ієронім Фабрицій – учень Габріеля Фаллопія та вчитель Вільяма Гарвея – першим продемонстрував в експерименті венозні клапани та описав їх, довівши тим самим односторонній рух крові по венах у напрямку до серця. Залишався один крок для розуміння однієї з систем організму, що інтегрують. І цей крок було зроблено. Вивчав медицину в Падуї під керівництвом Фаллопія, кафедру (анатомії та хірургії) якого зайняв у 1562 р. Завдяки його старанням у Падуї було збудовано новий, удосконалений анатомічний театр. Фабрицієва сумка – лімфоепітеліальний орган, в якому відбувається В-лімфопоез. Як самостійна анатомічна освіта є тільки у птахів. У людини існує кілька анатомічних структур, які претендують на назву сумки.

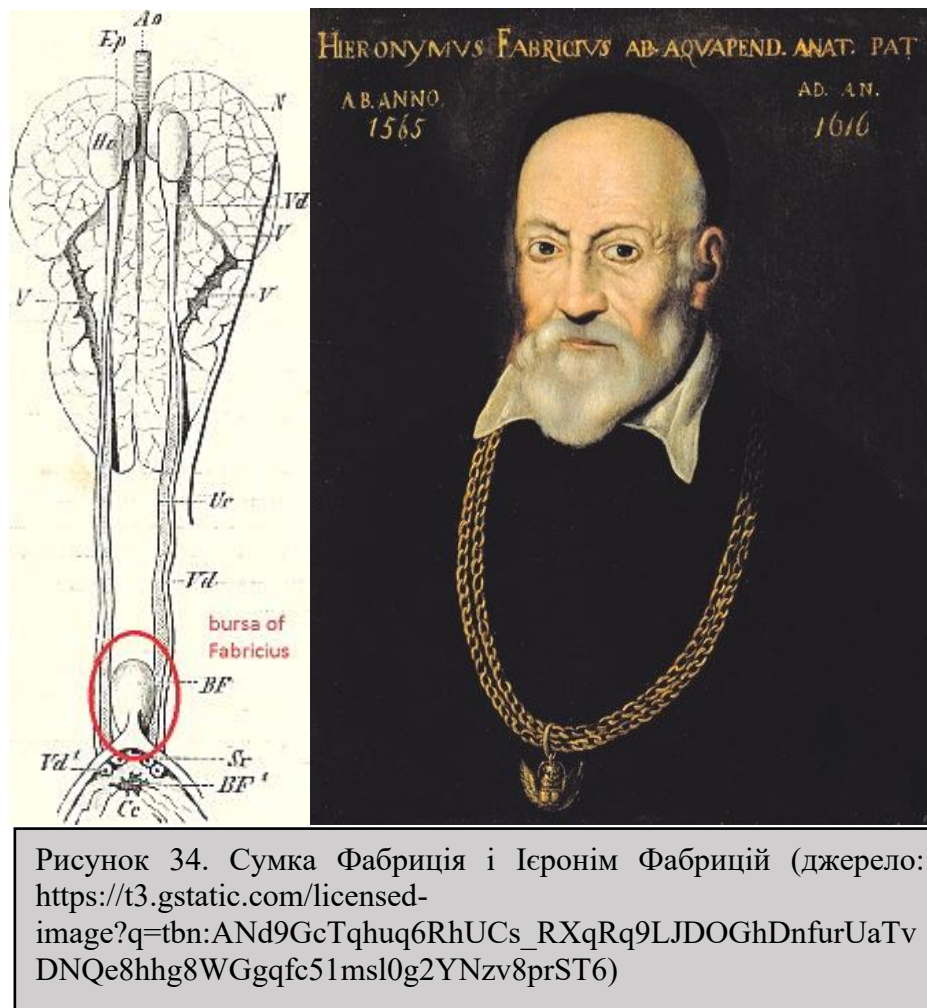
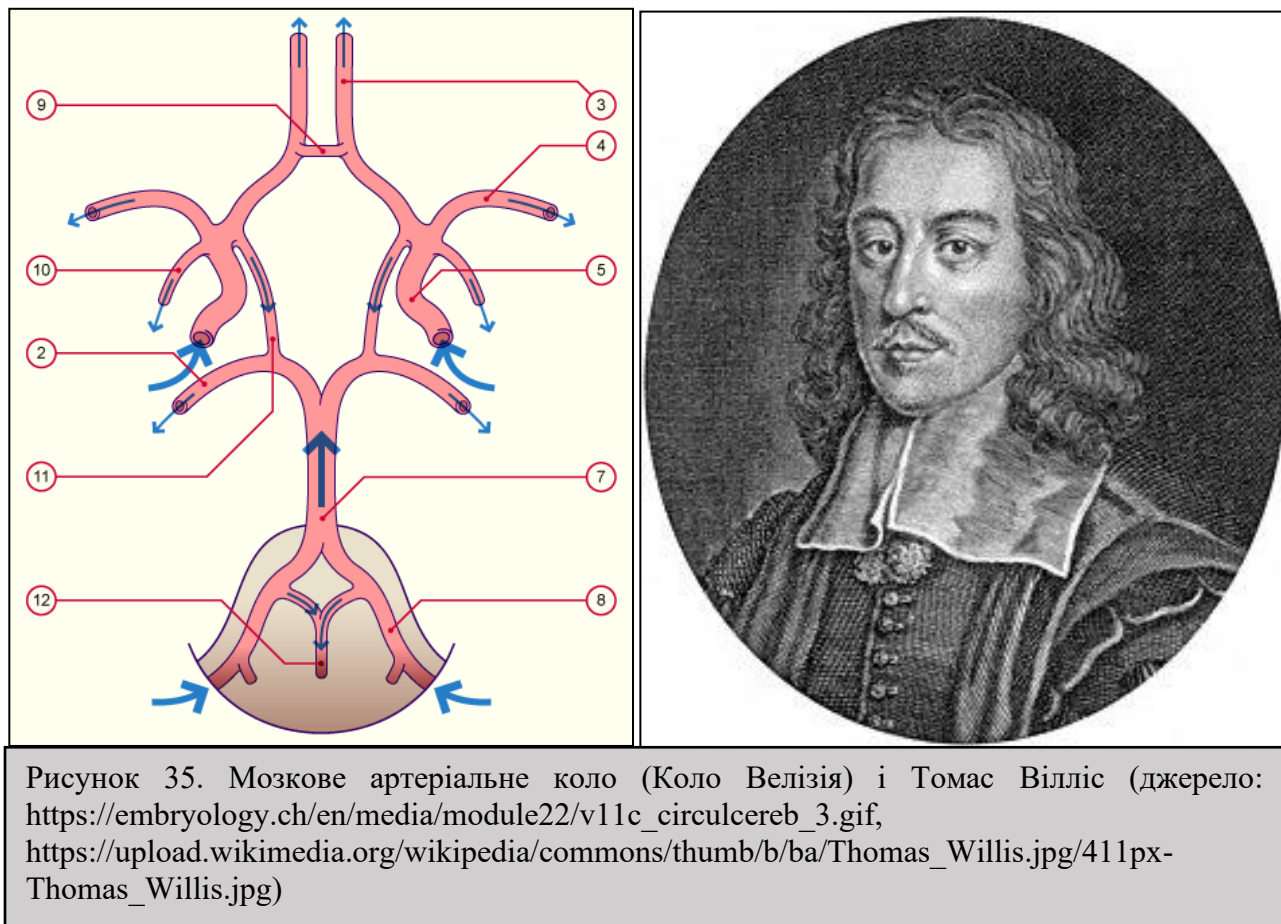

Рисунок 34. Сумка Фабриція і Ієронім Фабрицій (джерело: https://t3.gstatic.com/licensed-image?q=tbn:ANd9GcTqhuq6RhUCs_RXqRq9LJDOGHdnfurUaTvDNQe8hhg8WGgqfc51msl0g2YNzv8prST6)

- **Томас Вілліс (англ. Thomas Willis).** *Коло Вілізія (Willisia).* Томас Вілліс (1621 – 1675) – британський учений-медик. Був одним із лідерів англійських ятрохіміків, які намагалися пояснити роботу організму за допомогою тогочасних знань про хімічні взаємодії. Він відомий своїми ретельними дослідженнями нервової системи людини та різних захворювань, відіграв важливу роль у розвитку уявлень про анатомію, неврологію та психіатрію. Томас Вілліс, лікар, який відкрив цукровий діабет, винайшов власну настоянку опію.

- **Ніколас Стено (лат. Nicolas Steno) або Нільс Стенсен (дан. Niels Stensen). Протока Стенона.** Ніколас Стено (1638 – 1686) – датський анатом і геолог, католицький єпископ. Його вважають батьком геології та стратиграфії. У 1988 р. прирівняний Римо-Католицькою Церквою до лику блаженних. Вивідна протока привушної слинної залози (синонім: стенсенівська протока, стенонова протока; лат. ductus parotideus) – протока привушної слинної залози, по якій секрет цієї залози (слина) виводиться в порожнину рота.

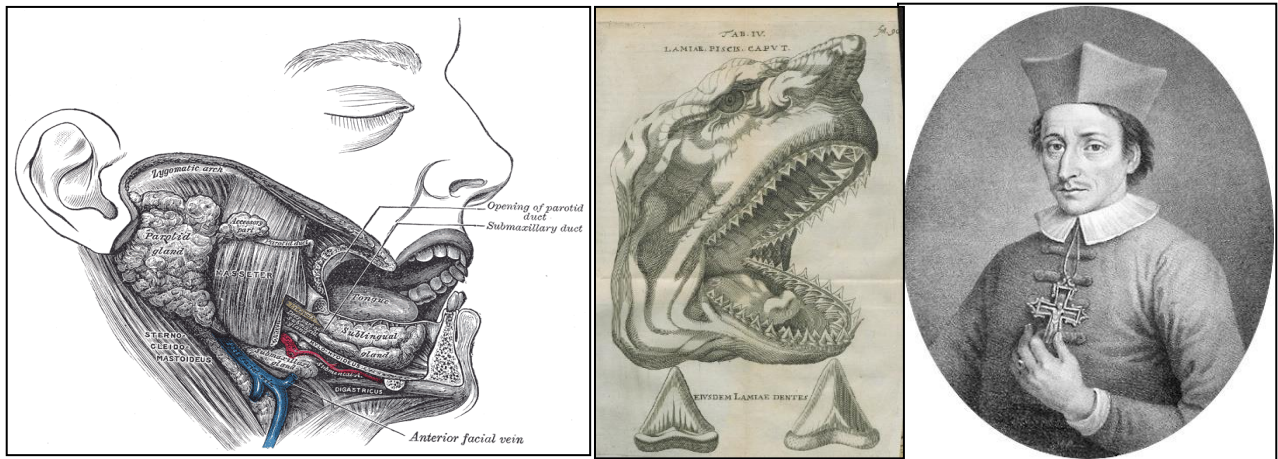
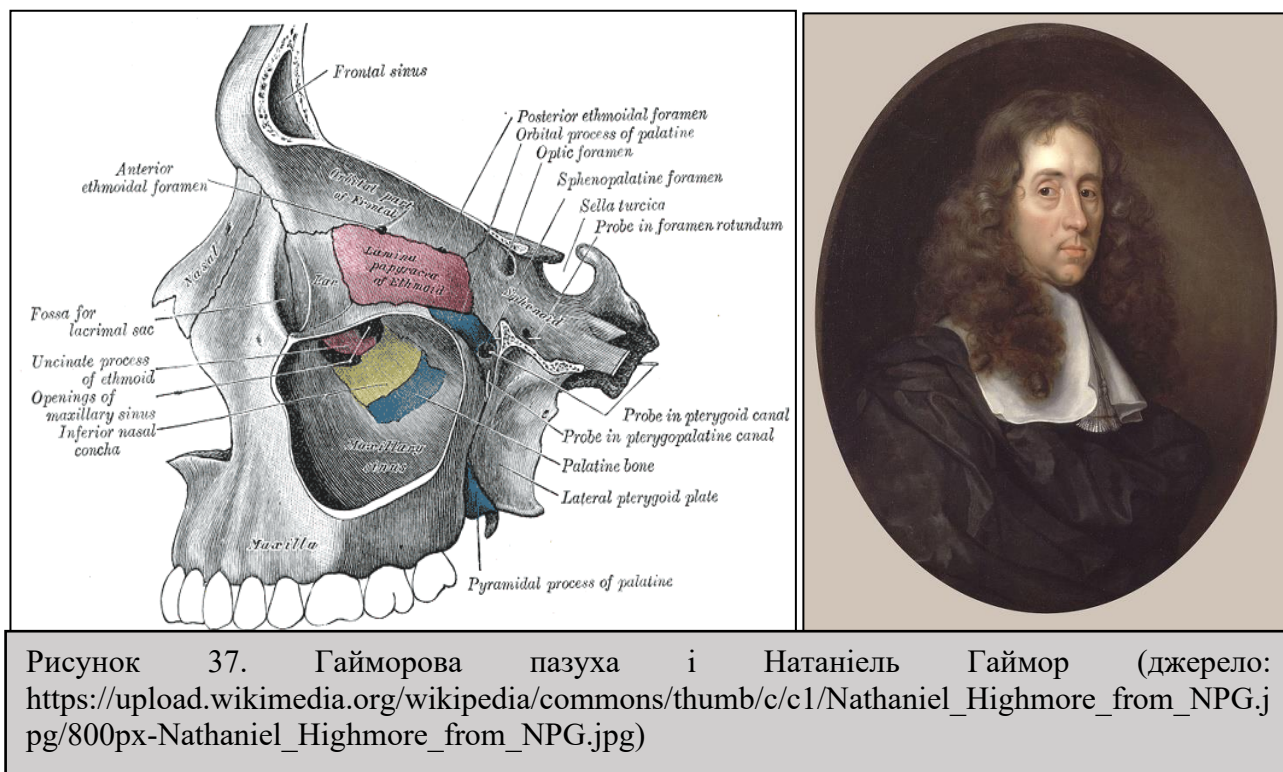

Рисунок 36. Протока Стенона, доісторична акула, яку описав Стенон і Нільс Стенон (Ніколас Стено) (джерело: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/7/7d/Gray1024.png/250px-Gray1024.png>, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/c/cb/Niels_stensen.png/274px-Niels_stensen.png)

- Натаніель Гаймор (Хаймор) (англ. Nathaniel Highmore) Гайморова пазуха.** Натаніел Гаймор (1613 – 1685) – англійський хірург і анатом, на честь якого названа верхньощелепна пазуха. Натаніель Гаймор народився в сім'ї преподобного Натаніеля Гаймора, який працював у 1614 р. ректором у Дорсеті. Після закінчення школи Гаймор відвідував Квінс-коледж Оксфордського університету, а з 1632 р. – Трініті-коледж, який закінчив в 1635 р. зі ступенем бакалавра, а потім магістра. У 1638 р. він розпочав свої медичні дослідження. В 1640 р. Гаймор одружився з Елізабет Хейдок (Haudocke), дочкою лікаря з Солсбері. Вони не мали дітей. У 1642 р. він входив до групи вчених із Трініті-коледжу, яка досліджувала ембріональний розвиток курчати. Тут він познайомився і потоваришував із Гарвеєм. У 1651 р. з різницею в один тиждень з'явилися твори Гарвія «Exercitationes de generatione animalium» і Гаймора «The History of Generation». У 1643 р. Гаймор закінчив свої дослідження в Оксфорді, а потім 40 років практикував як лікар в Шерборні. Натаніель Гаймор похований у церкві Purse Caundle Church у Дорсеті.

- **Джованні Баттіста Моганьї (іт. Giovanni-Battista Morgagni) *Гідатиди Морганьї*.** Джованні Баттіста Моганьї (1682 – 1771) – італійський анатом, засновник патологічної анатомії, дійсний член Лондонського королівського товариства. Вперше описав зміни, що спостерігаються при розтині трупів людей, які померли від різних хвороб; ці спостереження дозволили розпізнавати хвороби на підставі розтинів та порівнювати прижиттєві ознаки з посмертними змінами. Гідатиди Морганьї – рудиментарні утворення яєчка та над'яєчка (вони ж – привісок яєчка та прияєчко).

- **Фредерік Рюйш (нід. Frederik Ruysch).** *Завиткові вени Рюйша*. Фредерік Рюйш (1638–1731) – голландський судовий медик, професор анатомії та ботаніки, анатом, майстер виготовлення та колекціонер анатомічних препаратів. Рюйш роками залишався практикуючим лікарем і анатомом. Так з'явилась його колекція каміння, вилученого з жовчного та сечового міхурів. Кожний камінь мав ретельний опис історії хвороби пацієнта.

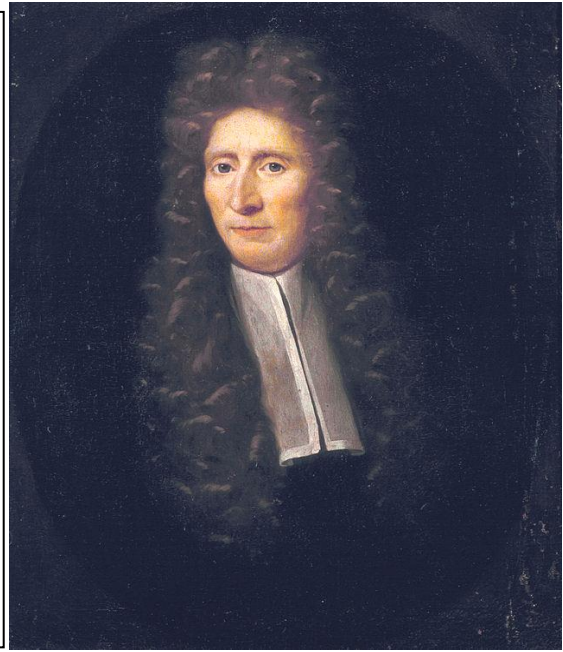
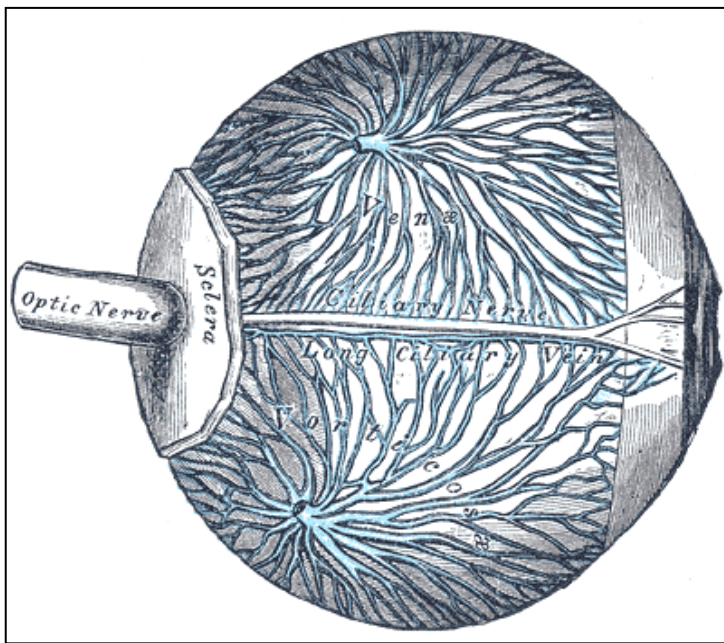

Рисунок 38. Завиткові вени і Фредерік Рюйш (джерело: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e0/Gray874.png>, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8b/Frederik_Ruysch_1638-1731.jpg)

Доступ до пологів відкрив унікальну можливість «отримувати» живих дітей і зародків з аномаліями розвитку. В той період особливе поширення мали кабінети курйозів в заможній Голландії 17 століття. Широкі зв'язки з Ост-Індською компанією та власні колонії в Азії стали постійним джерелом для поповнення кабінетів курйозів голландських колекціонерів. Колекції дещо демократизуються, їх збирають аптекарі, лікарі, науковці, художники. Так Фредерік Рюйш став колекціонером анатомічних препаратів і зародків з анатомічними аномаліями, які доповнив засушеними опудалами екзотичних риб і комах, тварин і мушель з тропіків, коралів.

Музейній колекції анатомічних препаратів Рюйша були притаманні усі риси кабінету курйозів, для якого відвели п'ять залів. Скелети людей експонували разом з рідкісними зразками мушель, опудалами тварин, птахів і риб, коралів, висушених рідкісних рослин. Кожний скелет супроводжував пояснювальний напис. Особливу увагу приділяли експонуванню скелетів і забальзамованих трупів дітей.

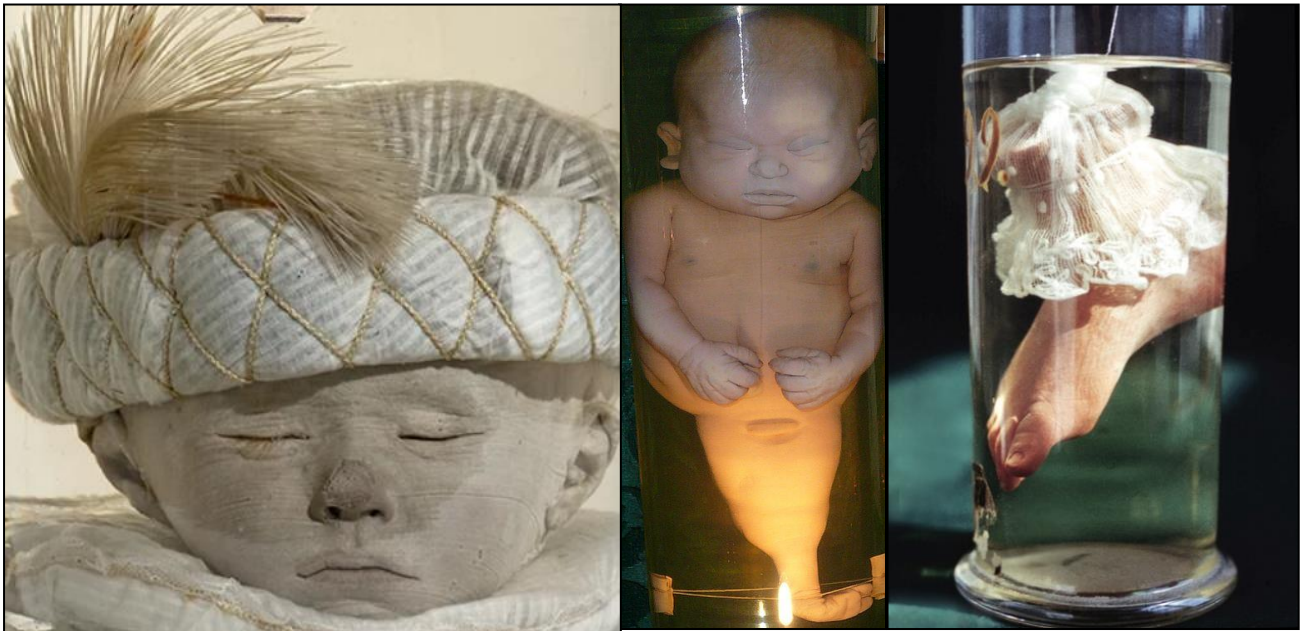

Рисунок 39. Препарати з колекції Фредеріка Рюйша (джерело: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/de/Sirenomelia2.jpg/100px-Sirenomelia2.jpg>)

В оформленні музею активну участь приймали маленький син та дружина Рюйша, Рахіль, яка прикрасила голівки і ручки померлих і забальзамованих дітей мереживом. Анатомічні колекції супроводжували латинські написи повчального, дидактичного характеру про скороминущість життя і його насолод. Музей Рюйша, що набув популярності, два рази на тиждень відкривали для всіх охочих за плату. Серед почесних відвідувачів музею Рюйша — московський цар Петро I, що завітав до закладу ще в 1698 році. Анатомічні колекції надзвичайно зацікавили молодого на той час царя, який запозичив в Голландії ідею створення аналогічного музею чи розділу в майбутній петербурзькій Кунсткамері. Петро I відвідував лекції з анатомії, що читав Рюйш, неодноразово відвідував його приватний музей. 1716 року, під час другого візиту до Голландії, цар почав перемови про придбання анатомічних колекцій Рюйша. Вони були придбані за величезну на той час суму в 30.000 гульденів і перевезені в Петербург двома вітрильниками.

- **Сір Чарлз Белл (англ. Sir Charles Bell). *Нерв Белла*.** Сір Чарлз Белл (1774 – 1842) – шотландський хірург, анатом, фізіолог, невролог, художник і теолог-філософ. Він відомий тим, що виявив різницю між чутливими нервами та мотонейронами спинного мозку. Він також відомий тим, що описав параліч Белла – неврит лицевого нерва (ідіопатична, найросповсюдженіша форма параліча лицевого нерва). Народився 12 травня 1763 року в Единбурзі, є старшим братом Чарлза Белла. Після вивчення медицини в Единбурзькому університеті, відкрив у 1790 р. приватний анатомічний театр читання лекцій. З 1793 по 1795 рр. опублікував книгу «Discourses on the Nature and Cure of Wounds». Вважається основоположником циркуляторної системи разом із П'єром-Жозефом Дезо та Джоном Хантером.

- **Марі Франсуа Ксав'є Біша (фр. Marie François Xavier Bichat). *Грудочки Біша*.** Марі Біша (1771 – 1802) – французький анатом, фізіолог та лікар. Розробив вчення про тканини тваринних організмів, уперше запровадив у біологію термін «тканина», поділив тканини на типи та системи (за їхніми функціональними особливостями). Поряд з цим Біша докладно описав зміни тканин у людей, що померли від різних хвороб. Першим звернув увагу на наявність жирових тіл (жирове тіло щоки) між щічним м'язом та поверхневими м'язами обличчя, які пізніше були названі на честь нього. За своїми поглядами належав до ідеалістів (визнавав існування непізнаваної «життєвої сили»). Праці Біша відіграли значну роль у розвитку гістології та патологічної анатомії.

- **Роберт Нокс (англ. Robert Knox). *Надвиростковий отвір (Нокса)*.** Роберт Нокс (1791 – 1862) – шотландський хірург, анатом і зоолог. Був одним з найпопулярніших викладачів анатомії в Единбурзі до розкриття його співробітництва з анатомічними убивцями Берком і Геєром, у яких він купував трупи людей для використання у навчанні (не маючи можливості в умовах тогочасного законодавства отримувати наочний матеріал для занять іншим

шляхом). Також сумно відомий як антрополог-расист, оскільки в своїх статтях проповідував вищість і винятковість «англосаксонської раси».

Рисунок 40. Надвиростковий отвір (Нокса) і Роберт Нокс (джерело: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/22/Dr._Robert_Knox%2C_Surgeons%27_Hall_Museum_Edinburgh.jpg/375px-Dr._Robert_Knox%2C_Surgeons%27_Hall_Museum_Edinburgh.jpg, <https://www.imaio.com/i/s/imaio-images/web/images/eanatomy/modules/ms->

Вест-портські вбивства (англ. West Port murders, також Burke and Hare murders) – серія з 16 вбивств, здійснених з листопада 1827 р. по 31 жовтня 1828 р. в околицях вулиці Вест-Порт в Единбурзі ірландськими іммігрантами Вільямом Берком (англ. William Burke) і Вільямом Геєром (англ. William Hare). Берк і Геєр продавали трупи своїх жертв як матеріал для препарування відомому шотландському хірургу, анатому і зоологу Роберту Ноксу – провідному викладачу приватних анатомічних курсів Баркляя, які користувалися популярністю у студентів медичної школи Единбурзького університету.

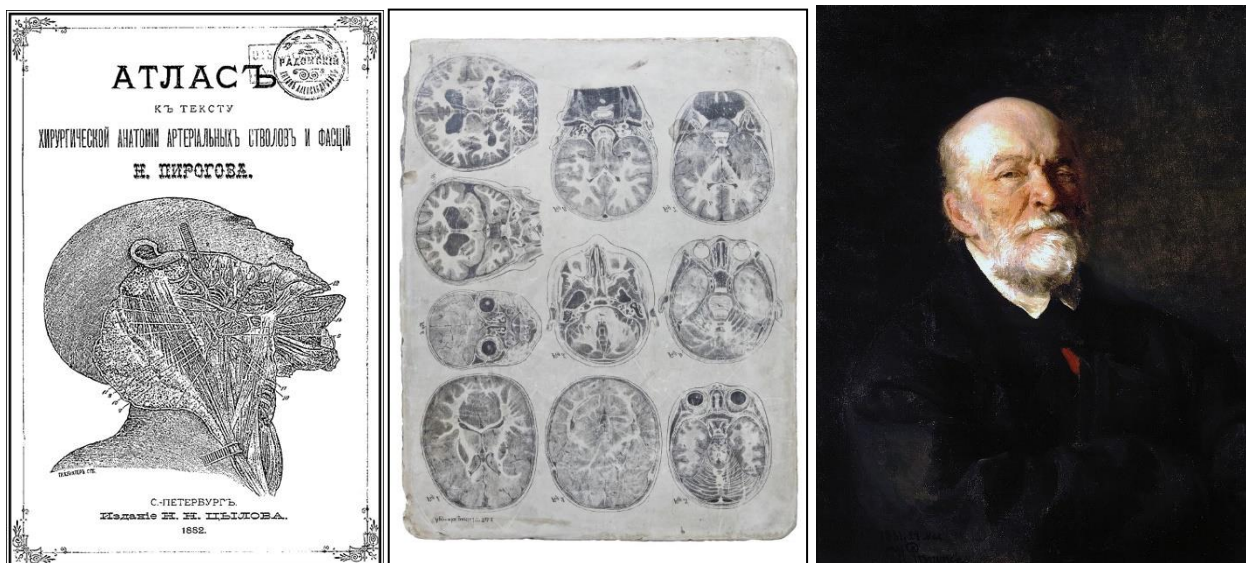

Рисунок 41. Трикутник Пирогова, сторінка атласу і М.І. Пирогов (джерело: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/43/Ilya_Repin_Portrait_of_the_Surgeon_Nikolay_Pirogov_1881.jpg/420px-Ilya_Repin_Portrait_of_the_Surgeon_Nikolay_Pirogov_1881.jpg)

- **Микола Іванович Пирогов.** *Трикутник Пирогова.* М. І. Пирогов (1810 – 1881) – видатний вітчизняний хірург, анатом, природознавець і педагог, професор, творець першого атласу топографічної анатомії. Таємний радник. 1881 року, коли Пирогов помер, його тіло з дозволу Священного синоду забальзамували. Це зробив на четвертий день після смерті вченого його учень Давид Виводцев за власним методом. До речі, одним із лікарів, які були присутні на бальзамуванні, був директор Анатомічного театру, всесвітньо відомий вчений Володимир Беца (саме він відкрив пірамідні клітини в головному мозку, які так і називали – клітини Беца). І наступні 65 років до тіла Пирогова ніхто не торкався.

- **Володимир Олексійович Беца.** *Великі пірамідні клітини Беца.* В. О. Беца (1834 – 1894) — український видатний анатом і гістолог, педагог, громадський діяч, професор Київського Університету, член багатьох наукових товариств. Беца залишив близько 50 наукових праць. Роботи присвячені будові людського мозку, зокрема відмінностям у тонкій структурі (архітектоніці) різних його ділянок, зберігають своє величезне значення і досі. Це значною мірою сприяло розвитку фізіології центральної нервової системи. Володимир Беца відкрив рухову зону кори головного мозку і описав в 1874 році велетенські пірамідні нервові клітини, названі його ім'ям.

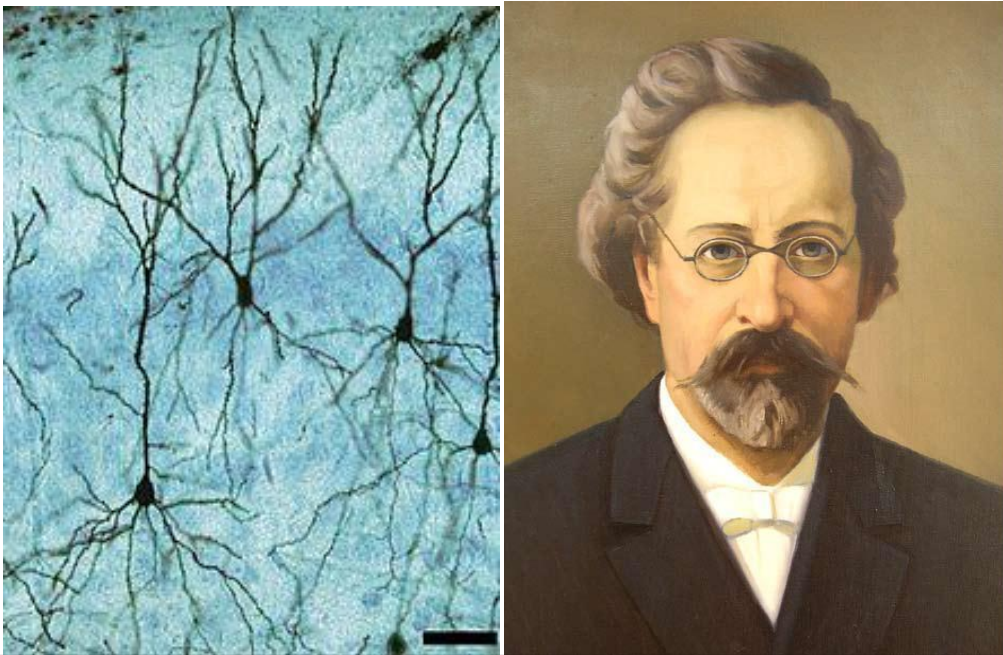

Рисунок 42. Велетенські пірамідні клітини (Беца) і В.О. Беца (джерело: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/92/Neuron_%D0%BA%D0%BB._%D0%91%D0%B5%D1%86%D0%B0.jpg/220px-Neuron_%D0%BA%D0%BB._%D0%91%D0%B5%D1%86%D0%B0.jpg)

Міжшлуночковий отвір (Монро). *Династія Монро*, знамениті анатоми XVII-XVIII століть, безперервно протягом 126 років очолювали кафедру анатомії Единбурзького університету. У 2017 р. виповнилося 250 років від дня смерті Олександра Монро I, старшого із знаменитої династії анатомів, та 200 років від дня смерті Олександра Монро II, його сина.

Олександр Монро I заклав основи "єдинбурзького стилю" викладання анатомії з використанням відпрепарованих трупів людей і тварин, попутними включеннями різних аспектів натурфілософії та хірургії. Цікаві та глибокі лекції залучали велику кількість студентів з усієї Британії, слава про нього пройшла хвилею по Європі. Його курс анатомії людини, що включав понад 100 лекцій, налічував близько 150 студентів щорічно.

Олександр Монро II перевершив батька і виявив себе як талановитий вчитель та глибокий дослідник. Сферою наукових інтересів Монро II була нейроанатомія, лімфатична система, м'язи та порівняльна анатомія.

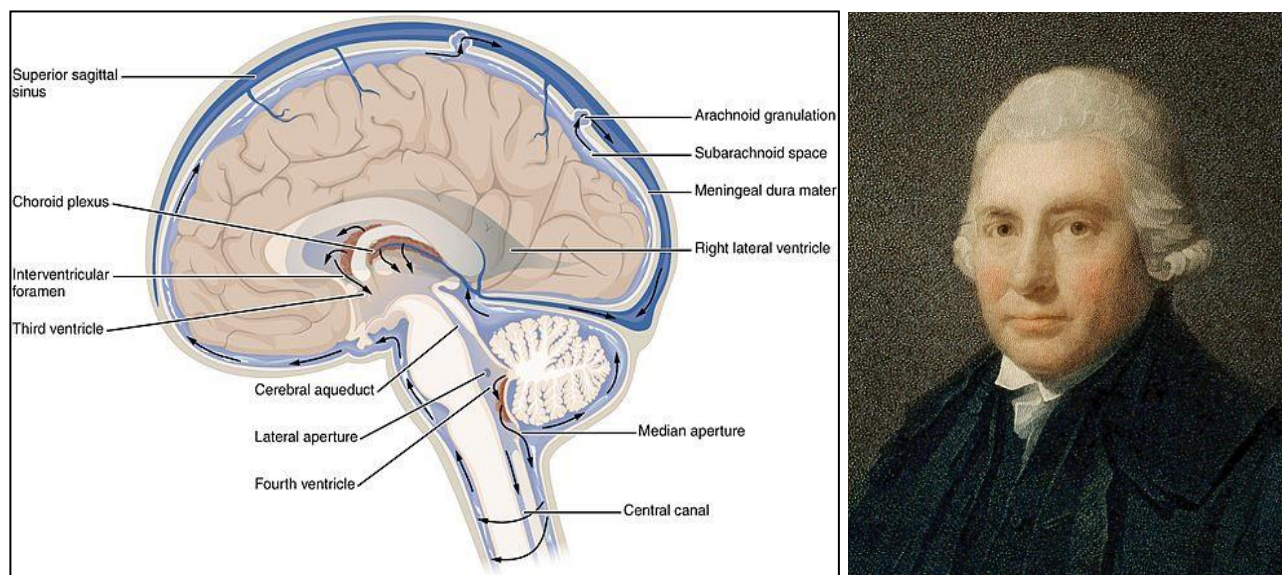

Рисунок 43. Міжшлуночковий отвір (Монро) і Олександр Монро II. (джерело: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/67/Alexander_Munro_secundus.jpg/390px-Alexander_Munro_secundus.jpg)

Останній з династії анатомів, **Олександр Монро III**, не зробив значного впливу у розвиток того чи іншого медичного напрямку. Найбільш відомі його дослідження, присвячені патологічній анатомії головного мозку, травного тракту, анатомії чоловічої промежини.

• **Дивертикул Меккелля. Династія Меккелів.** В Інституті анатомії та клітинної біології Галле-Віттенберзького університету імені Лютера Кінга зберігається одна з наймасштабніших анатомічних колекцій Європи – колекція

Меккеля. Берлінський анатом Йоганн Фрідріх Меккель (старший) започаткував колекцію в середині XVIII ст. – частину експонатів він виготовив своїми руками.

Син анатома – **Філіп Фрідріх Теодор Меккель** – успадкував колекцію. В 1779 р. він перевіз її в Галле, де працював професором медицини та анатомії. Його стараннями кількість експонатів зросла до 3500. Згідно із заповітом Філіпа Меккеля, після смерті його скелет також приєднався до колекції. Але особливість цього експонату не тільки в цьому – препаратори виявили кілька аномалій у тілі Філіпа: зайвий хребець із 13-ою парою ребер та лобовий шов, який зустрічається у 10% людей.

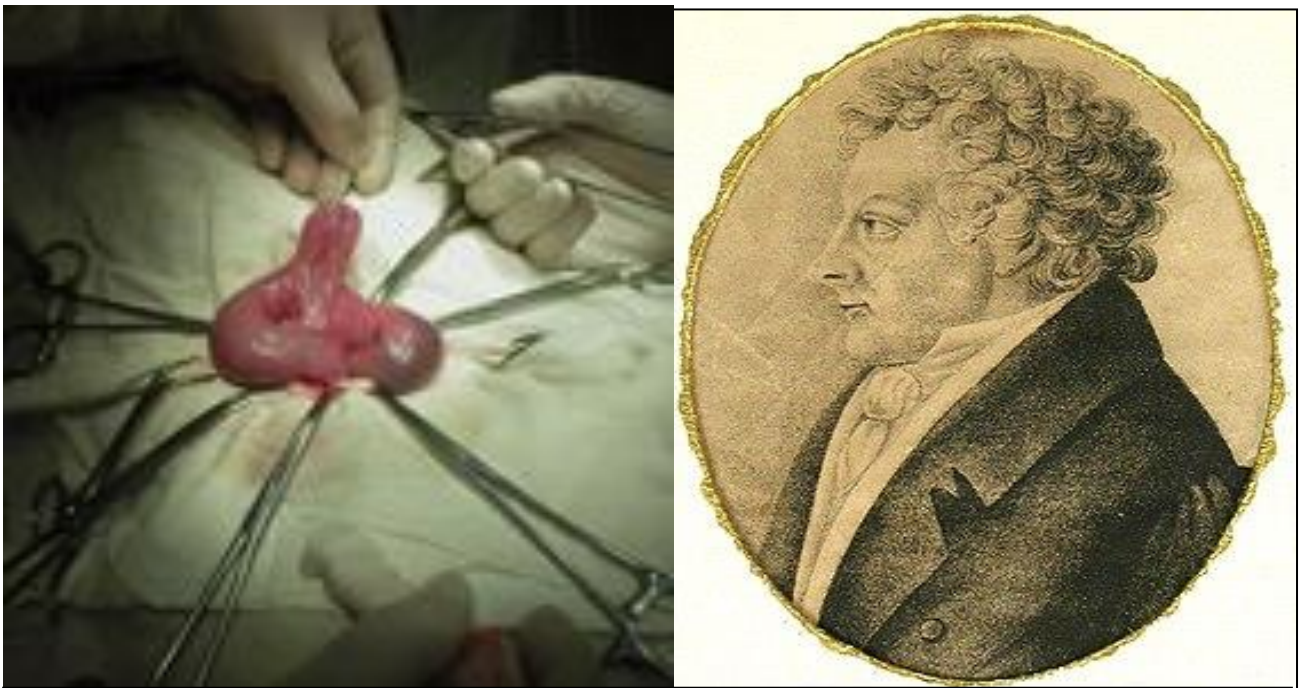

Рисунок 44. Дивертикул Меккеля та Йоган Фрідріх Меккель молодший (джерело: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/48/Johann_Friedrich_Meckel.jpg/411px-Johann_Friedrich_Meckel.jpg)

Онук анатома – **Йоган Фрідріх Меккель-молодший** (нім. Johann Friedrich Meckel der Jüngere; 17 жовтня 1781, Галле – 31 жовтня 1833, там же) – німецький біолог. Основні праці з порівняльної морфології хребетних. Роботи Меккеля з паралелізму (подібності) ембріональних стадій вищих тварин та дорослих форм нижчих – важливий крок до формулювання біогенетичного принципу. На честь

Меккеля названо меккелів хрящ та дивертикул Меккеля. Йоганн Фрідріх Меккель (молодший) займався тератологією (від грец. τέρας, рід. п. τέρατος – чудовисько, виродок, каліцтво) – наукою, яка вивчає вроджені вади розвитку органів та цілих організмів, каліцтва людини та тварин. Саме він включив у колекцію скелети сіамських близнюків у 1815 р. Виготовляючи експонати з тканин, органів чи тіла померлої людини, препаратори зобов'язані дотримуватися етичних правил – їх презентація у музеї можлива лише за умови завіреного дозволу від близьких родичів чи прижиттєвого заповіту тіла науці.

- **Губерт фон Лушка (Hubert von Luschka).** *Отвір Люшка.* Губерт фон Лушка (1820-1875) – німецький анатом. Лушка вивчав фармацію, потім медицину. В 1849 р. став прозектором і екстраординарним професором в Тюбінгені, в 1855 р. ординарним професором загальної патологічної і хірургічної анатомії там же і директором анатомічного інституту (описав величезну кількість структур, зокрема бічний отвір четвертого шлуночка – отвір Люшка).

- **Вільям Хантер (у застарілій передачі Вільям Гунтер; англ. William Hunter).** Вільям Хантер (1718 – 1783) – шотландський лікар і анатом, іноземний член Паризької академії наук (1782 р.). Видатний акушер свого часу, один із основоположників сучасної анатомії. Старший брат та науковий наставник відомого хірурга Джона Хантера. У 1741 р. переїхав до Лондона; до 1744 р. жив на правах учня-постояльца в будинку відомого акушера Вільяма Смеллі, одночасно відвідуючи лекції з анатомії та акушерства в лондонській клініці Св. Георгія. З 1746 р., наслідуючи приклад Смеллі, відкрив приватний медичний курс анатомування, хірургічних процедур та десмургії. Завдяки ввічливості манер та виваженості суджень зробив успішну медичну кар'єру, досягнувши положення провідного лондонського консультанта-акушера. Вільям Хантер був пристрасним бібліофілом та збирачем античних монет; нині нумізматичний кабінет Хантера в Хантерівському музеї — одне з найбільших у світі подібних зібрань. Зважаючи на підозріло велику кількість трупів жінок на останніх місяцях вагітності, які

потрапляли на анатомічний стіл до Вільяма Смеллі та Вільяма Хантера, британський історик Дон Шелтон (англ. Don Shelton) звинуватив їх у тому, що вони були таємними замовниками анатомічних вбивств.

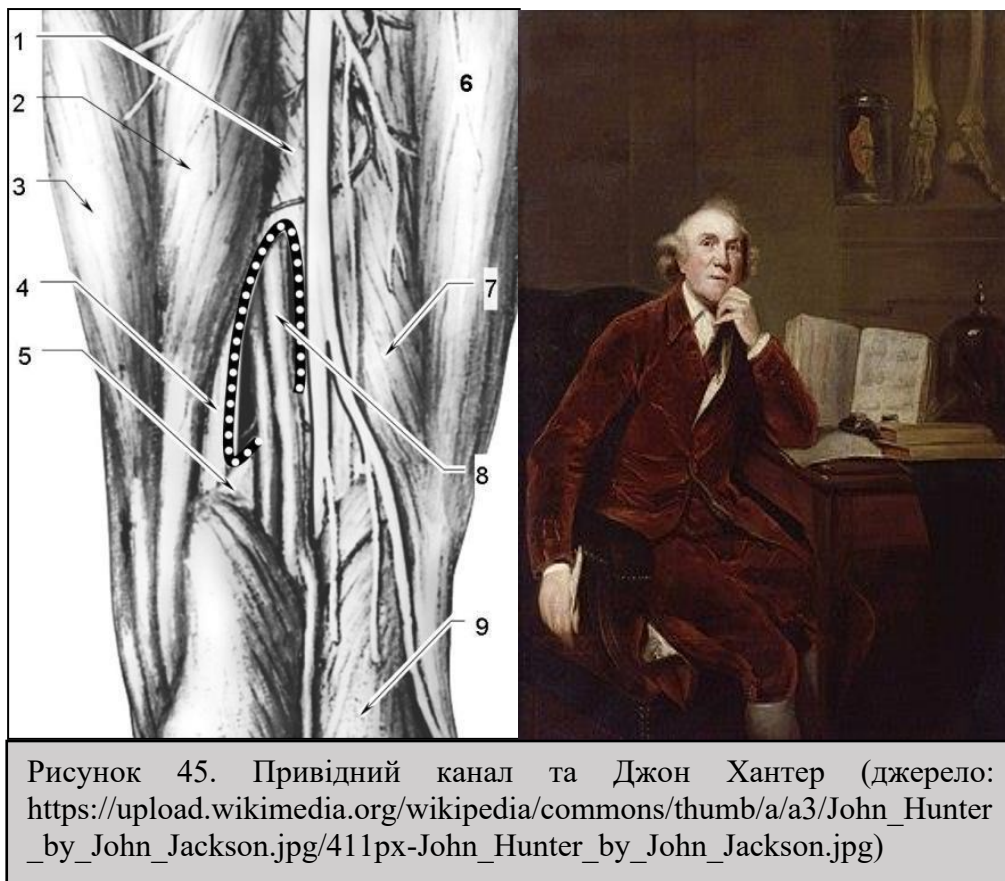

Рисунок 45. Привідний канал та Джон Хантер (джерело: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/a3/John_Hunter_by_John_Jackson.jpg/411px-John_Hunter_by_John_Jackson.jpg)

У статті «Нове вбрання імператора», опублікованій у лютневому номері «Журналу Королівського медичного товариства» за 2010 рік, Шелтон стверджує, що в період між 1749 і 1755 рр. Смеллі та Хантер, які конкурували між собою, організували серію вбивств вагітних жінок у Лондоні; потім їх нібито почали підозрювати у цих вбивствах і вони припинили свої дослідження, але в 1764 році Хантер, який завдяки своїм зв'язкам переконався, що не виявиться під слідством, нібито продовжив замовляти вбивства і робив це приблизно раз на рік. Як у Смеллі, так і у Хантера нібито був асистент, який приваблював виконавців замовлень, причому спільником Хантера Шелтон вважає його брата – відомого хірурга Джона Хантера, а всього, згідно з дослідженнями Шелтона, на совісті

Смеллі та братів Хантерів – від 35 до 40 убитих. Лондонський гінеколог Ентоні Кенні (англ. Anthony Kenny) висунув версію про те, що Смеллі та Хантери не наводили необхідні довідки про походження трупного матеріалу і не знали, що мають справу з жертвами вбивств. Питання про винність Смеллі та братів Хантерів, що широко дискутується після публікації Шелтона, залишається відкритим.

Джон Хантер (John Hunter). *Привідний канал Хантера.* Джон Хантер (13 лютого 1728 – 16 жовтня 1793) – шотландський хірург, який вважався одним з найвидатніших вчених та хірургів свого часу. Він був прихильником ретельних спостережень за хворими та застосування наукових методів у медицині. Лондонське Хантеріанське суспільство названо на його честь. Він був одружений на Енн Хантер, поетесі. За деякими оцінками, біографія Д. Хантера надихнула письменника Хью Лофтинга на створення образу професора Дуліттла.

- **Сантьяго Рамон-і-Кахаль (ісп. Santiago Ramón y Cajal).** *Ядро Кахаля.* Сантьяго Рамон-і-Кахаль (1852 – 1934) – іспанський лікар і гістолог, лауреат Нобелівської премії з фізіології або медицини 1906 року (спільно з Камілло Гольджі), один з засновників неврології. Рамон-і-Кахаль став першою людиною іспанського походження, яка отримала наукову Нобелівську премію. Його оригінальні дослідження мікроскопічної будови мозку зробили його першопрохідцем сучасної нейронауки. Сотні його малюнків, які ілюструють делікатні арборізації («вироснування дерев») клітин мозку, досі використовуються для навчальних цілей. Також він був учителем Закаріаса Мартінеса-Нуньєса, архієпископа Компостельського.

- **Йоганн Вольфганг фон Гете, (нім. Johann Wolfgang von Goethe).** *Кістка Гете.* Йоганн Вольфганг фон Гете (1749 – 1832) — німецький поет, драматург, прозаїк, науковець, державний діяч, театральний режисер і критик. Серед його творів — епічні та ліричні вірші, проза та віршові драми, мемуари, автобіографія,

літературна та естетична критика, трактати з ботаніки, анатомії та кольору, чотири романи.

Передщелепна кістка (лат. premaxilla) — парна кістка черепа перед верхньощелепною кісткою. У ссавців до неї кріпляться різці, у птахів формує значну частину наддзьобка. У людини передщелепна кістка тимчасово існує на зародковому етапі розвитку, а потім зростається з верхньощелепною кісткою.

Рисунок 46. Кістка Гете, обкладинка «Фауст» і Йоганн Вольфганг фон Гете, або Йоганн Вольфганг фон Гете (джерело: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/0e/Goethe_%28Stieler_1828%29.jpg/330px-Goethe_%28Stieler_1828%29.jpg)

- **Огюст Анрі Форель (фр. Auguste-Henri Forel).** *Перехрест Фореля.* Огюст Анрі Форель (1848 – 1931) – швейцарський психіатр, невропатолог і ентомолог. Праці Фореля присвячені питанням анатомії і фізіології центральної нервової системи. Є також автором відомих праць «Гіпнотизм, його психологічне, медичне, криміналістичне значення і застосування», виданої у 1889 р. та «Статеве питання», виданої у 1905 р. Описав вентральний перехрест (червоно-спинномозкового шляху) у покритті середнього мозку.

Здійснив подорожі з науковою метою у Туніс (1889), Алжир (1889, 1893), Болгарію (1891), Колумбію (1896) і Північну Америку (1899).

Займався біосоціальними проблемами алкоголізму, проституції і венеричних хвороб тощо. У галузі ентомології зробив опис близько 3 тисяч видів гіменоптер (перетинчастокрилих), видав у 1921—1923 рр. п'ятитомну працю «Соціальне життя мурашок».

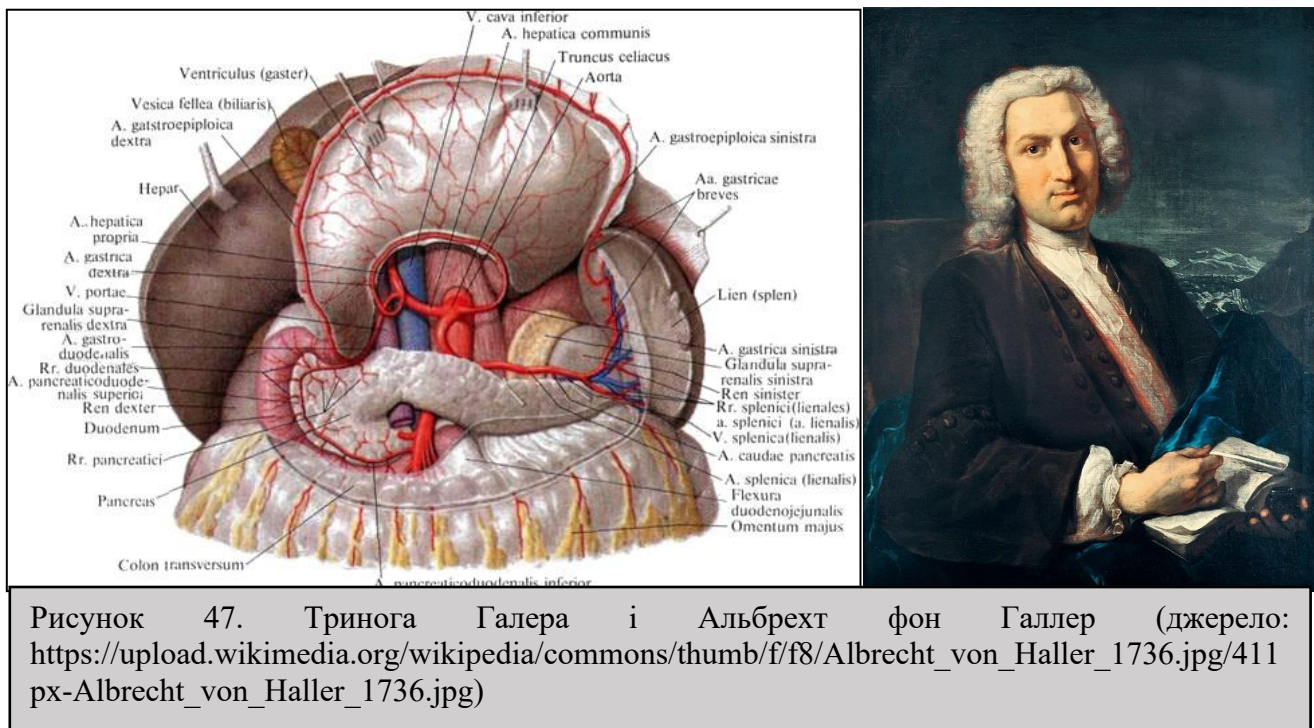
- **Теодор Герман Мейнерт (нім. Theodor Hermann Meynert).** *Перехрест Мейнерта.* Теодор Герман Мейнерт (1833 – 1892) – австрійський і німецький психіатр, невропатолог. Був одним із наставників З. Фрейда та В. П. Сербського. Фахівець з анатомії та фізіології мозку. Вивчав мікроскопічну будову кори великих півкуль мозку та її нервових зв'язків. Мейнертом дано класичний опис зорових шляхів, введено поняття про проекційні системи, розроблено вчення про проекцію та топічне представництво тіла в корі мозку. Ці дослідження мали важливе значення для розвитку цитоархітекτονіки та вчення про локалізації функцій у корі головного мозку. Пучок відігнутий – (f. retroflexus, PNA, BNA, JNA; син: Мейнерта пучок, повідцевоміжніжковий шлях, пучок вигнутий назад) – пучок нервових волокон, що починається від ядра повідця, що проходить в покришці ніжки мозку і закінчується після перехрестя в міжніжковій ділянці.

- **Карл Максимович Бер (нім. Karl Ernst von Baer).** *Клітина Бера.* Карл Бер (1792 – 1876) – ембріолог, антрополог та географ. У галузі ембріологічних досліджень Бер показав, що зародковий розвиток організму являє собою не ріст готових елементів (як це здавалося прихильникам преформізму), а послідовне виникнення частин зародка з простішої маси заплідненого яйця.

В антропології Бер виявив себе як противник домислів про нерівноцінність людських рас. Під час експедиції для дослідження Каспійського моря (1853–1856) Бер відвідував Новопетровський форт, де познайомився з Т. Г. Шевченком; сприяв визволенню його із заслання.

- **Альбрехт фон Галлер (нім. Albrecht von Haller).** *Тринога Галера.* Альбрехт фон Галлер (1708 – 1777) – швейцарський анатом, фізіолог, натураліст

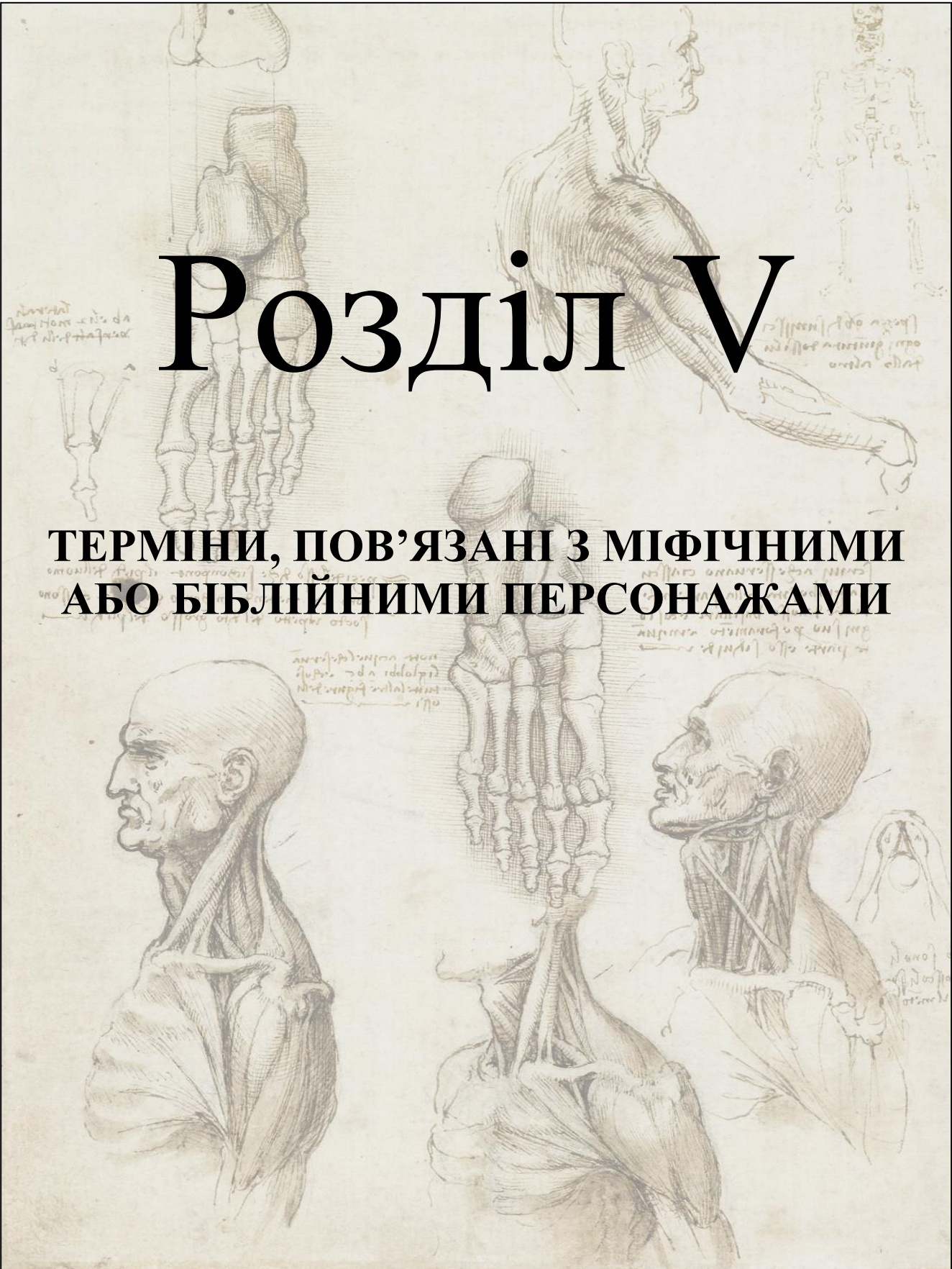
(анатом, ботанік) та поет. Батько Альбрехта фон Галлера-молодшого (1758-1823).
Учень Германа Бургава. Дуже значні заслуги Галлера в анатомії і фізіології.

Численні виправлення і доповнення з питань анатомії він спочатку оприлюднив у вигляді дрібних статей, а потім зібрав їх у двох головних своїх творах з анатомії: «Opuscula anatomica minora» (Лозанна, 1765) та «Icones anatomicae». Патологічною анатомією він займався у своїх «Opuscula pathological» (там же, 1755); зоотомії він проклав дорогу своїми анатомічними роботами над тваринами; ембріології – спостереженнями над розвитком зародка в яйці. У фізіології він поповнив прогалини у вченні Гарвея з кровообігу і по відношенню до течії крові в найтонших судинах встановив погляди, що зберегли по суті ціну і тепер. Щодо механічної і хімічної сторін дихання, він також встановив правильніші погляди в роботі латиною «De respiratione experimenta anatomica» (Геттінген, 1746 р. і 1749 р.), «Mémories sur la respiration» та другому томі «Opera minora».

- **Андерс Адольф Ретціус (нім. Anders-Adolph Retzius).** *Система Ретціуса.* Андерс Адольф Ретціус (1796 – 1860) – шведський анатом і натураліст, професор анатомії і керівник Каролінського інституту в Стокгольмі. Син шведського натураліста Андерса Яхана Ретціуса, батько Густава Ретціуса. Протягом наступних десятиліть Ретціус зробив багато анатомічних відкриттів. Одним із них було дослідження тонких частин зубів, черепа, м'язів і нервової системи.

Він також був антропологом, який займався дослідженням людського черепа. На основі своїх спостережень він запровадив доліхо- і брахікефальну класифікацію. Йому приписують визначення черепного індексу, який являє собою відношення ширини до довжини голови. Описав портокавальний заочеревинний анатомоз (Система Ретціуса).

Розділ V

**ТЕРМІНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З МІФІЧНИМИ
АБО БІБЛІЙНИМИ ПЕРСОНАЖАМИ**

5.1. ТЕРМІНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ГРЕЦЬКОЮ МІФОЛОГІЄЮ

- **Арахна (грец. Αράχνη).** *Павутинна оболона* (грец. arachnoidea mater, від *Арахна* (грец. Αράχνη) — середня мозкова оболона. Тонка, напівпрозора мембрана з фіброзної тканини, покрита плоскими клітинами і, як вважається, теж непроникна для рідин. Арахна – донька царя Колофона, відома на всю Лідію своїм мистецтвом ткання. Була настільки вправною майстринею, що викликала саму Афіну на змагання та виткала полотно з усіма любовними пригодами олімпійських богів. Афіна не змогла знайти у роботі жодного недоліку та із заздрощів розірвала полотно. Арахна у розпачі повісилась, а Афіна перетворила її на павука, та, в покарання за зневагу до богів, приречла ткати вічно.

- **Арахна (грец. Αράχνη).** *Арахнодактілія* (лат. arachnodactylia, від др.-грец. ἀράχνη – «павук» + грец. δάκτυλος – «палець»), також відома як «павучі пальці» – патологічний стан, при якому пальці аномально подовжені і вузькі порівняно з долонею.

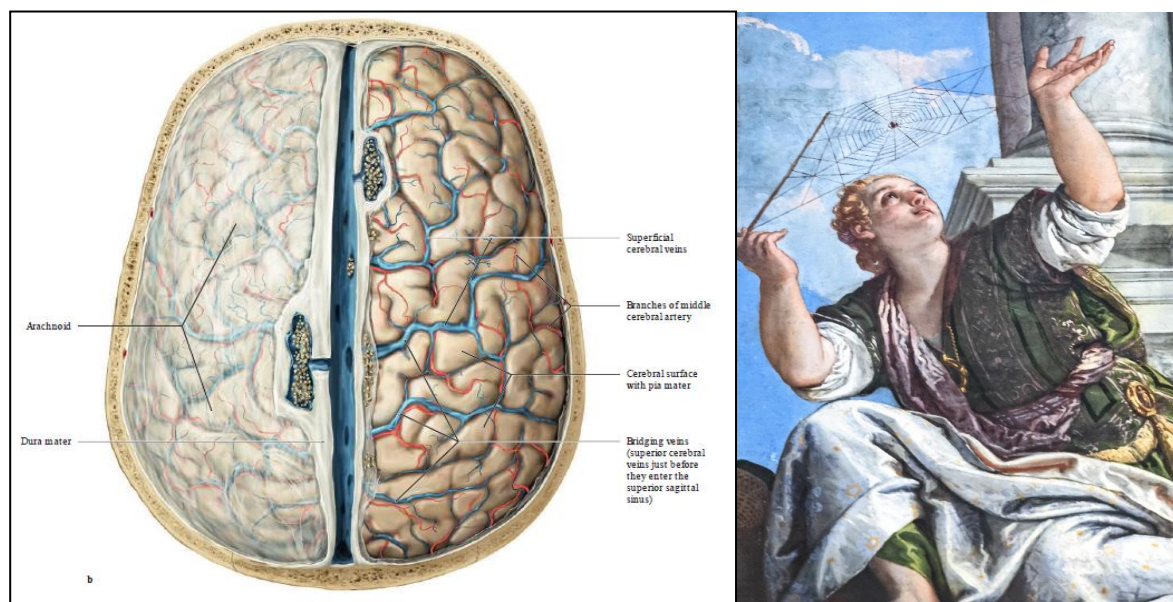

Рисунок 48. Павутинна оболона мозку та Арахна (джерело: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paolo_Veronese_-_Dialettica_-_Decorazione_del soffitto_-_Sala_del_Collegio_-_Palazzo_Ducale_Venezia.jpg; Michael Schuenke, Erik Schulte, Udo Schumacher (Editors): Atlas of anatomy: head, neck, and neuroanatomy: Thieme publishers New York, 2016)

•Ця хвороба може бути вродженою або набутою протягом життя. Слід зазначити, що в деяких випадках арахнодактилії всі або кілька пальців на руці мають велику гнучкість і здатність до відхилення назад на 180°.

• **Атлас (грец. Atlas (грец. Ἀτλας)). II шийний хребець** (Атлант). Атлас (грец. Atlas) – син титана Іапета, брат Прометея. Брав участь у боротьбі олімпійських богів з титанами. Після перемоги Зевс, скинув всіх титанів в Тартар, але помилував Атланта, який був приречений вічно тримати на своїх плечах небосхил. Добув яблука Гесперид для Геракла, який тимчасово підміняв його, та зважився на обман, щоб залишити сина Зевса зі своїм тягарем. Але, Геракл, перехитрив та назавжди покинув Атланта з небом на плечах.

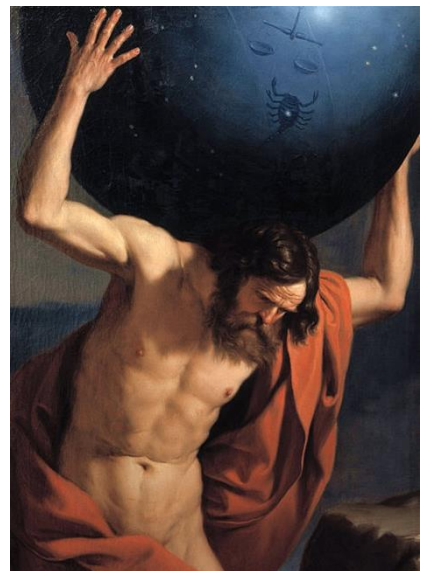
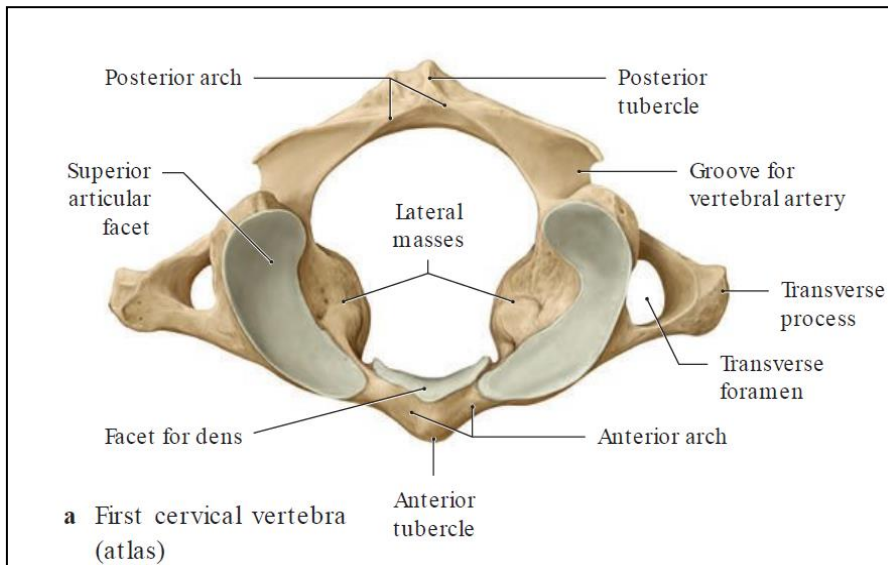

Рисунок 49. II шийний хребець та Атлант (джерело: Michael Schuenke, Erik Schulte, Udo Schumacher (Editors): Atlas of anatomy: head, neck, and neuroanatomy: Thieme publishers New York, 2016, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Atlas_holding_up_the_celestial_globe_-_Guercino_\(1646\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Atlas_holding_up_the_celestial_globe_-_Guercino_(1646).jpg))

• **Ахілл (грец. Αχιλλεύς). П'ятковий (Ахіллів) сухожилок** (лат. tendo calcanei (Achillesi), від. Ахіллес, або Ахілл (грец. Αχιλλεύς))⁸ Ахілл – син царя мірмідонян Пелея та нерейди Фетіди, яка, за однією з версій, щоб загартувати сина, купала його у водах підземної річки Стікс, тому Ахілл мав єдине вразливе місце – п'яту, за яку його тримала, купаючи, мати. Герой Троянської війни, подолав

⁸ див. пояснення в розділі анахронізму.

найсильнішого та найхоробрішого воїна троянського війська – Гектора. Незадовго до падіння Трої, під час чергової битви, Аполлон спрямував стрілу брата Гектора Паріса у єдине вразливе місце Ахілла – праву п'яту, і той загинув в страшних муках.

- **Гермафродит (грец. Ερμαφρόδιτος).** *Гермафродитизм* (від Гермафродит (грец. Ερμαφρόδιτος)) – одночасна або послідовна наявність в організмі чоловічих і жіночих статевих ознак і репродуктивних органів. Гермафродит – син Гермеса та Афродіти.

Був настільки вродливим юнаком, що в нього закохалась німфа Салмакіда. Але ці почуття не були взаємними, тому вона попросила богів, навіки з'єднати її з коханим. Боги змилювалися над невітійною та об'єднали їх тіла, внаслідок чого утворилась двостатева істота – напівжінка-напівчоловік).

- **Гермес (грец. Ἑρμῆς).** *Птеріон* (грец. pterion, від грец. pterygo – «крило») – область на поверхні черепа людини в місці з'єднання клино-лускового та клино-тім'яного швів, зазвичай має форму літери «Н». Гермес (грец. Ἑρμῆς) – син Зевса та Маїї, бог-покровитель мандрівників, торгівлі та спритності, посланець богів та провідник душ померлих у підземне царство Аїда. Зображався в крилатому капелюсі – петасі – який був прикрашений парою невеличких крил (іноді цей капелюх відсутній і замінений на невеличкі крильця які підіймаються з його волосся в ділянці скронь).

- **Гіганти (грец. Γίγαντες).** *Гігантизм* (від дав. – грец. γίγας р. в. γίγαντος – «нефілім, велетень, гігант») дуже великий зріст. Розлад, що виникає в осіб з відкритими епіфізарними зонами зростання (у дітей і підлітків) за надмірної секреції передніми частками гіпофіза гормону росту (СТГ). Гіганти (грец. Γίγαντες) – жахливі велетні із зміїними хвостами замість ніг, сини Геї та Урана. Вони володіли великою силою та

могутністю, але, на відміну від титанів, були смертними. Гіганти хотіли забрати у олімпійських богів владу, але були переможені, коли Зевсу та його союзникам на допомогу прийшов Геракл.

- **Гіменей** (грец. *Ύμῆν*). *Гімен* (лат. *hymen*, від дав. – грец. *ὕμην* – «шкірка», «перетинка») або дівоча пліва (гімен) – це м'який, еластична перетинка біля входу в піхву (вагіну). Гіменей (грец. *Ύμῆν*) – бог подружжя, супутник Афродіти, що летить із факелом попереду весільної ходи. Хори дівчат співають пісню на його честь, а Гіменей благословляє шлюб на щасливе життя.

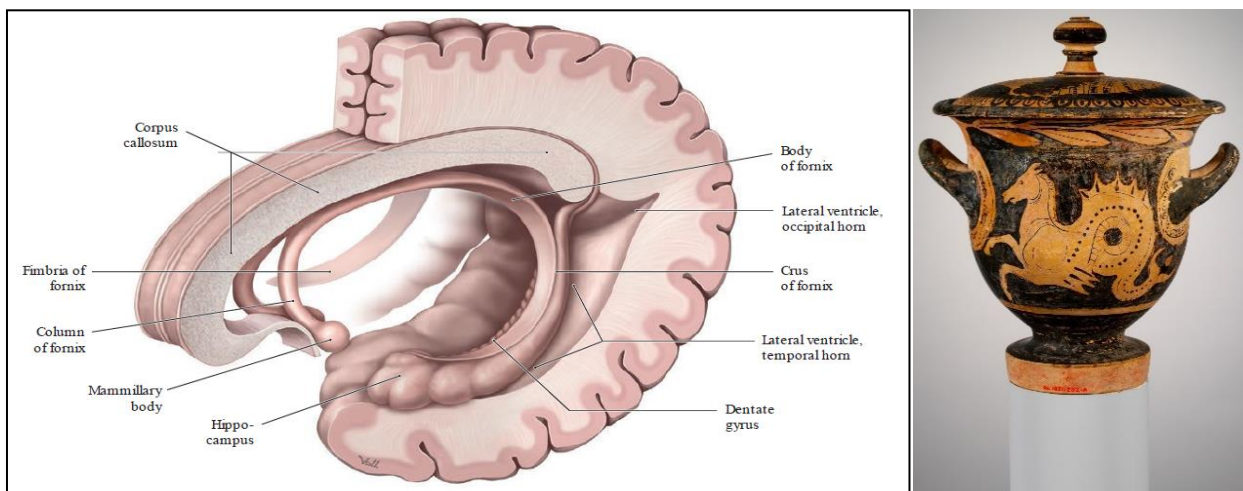

Рисунок 50. Гіпокамп і морський монстр (джерело: Michael Schuenke, Erik Schulte, Udo Schumacher (Editors): Atlas of anatomy: head, neck, and neuroanatomy: Thieme publishers New York, 2016, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Terracotta_bell-krater_\(mixing_bowl\)_with_lid_MET_DP232622.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Terracotta_bell-krater_(mixing_bowl)_with_lid_MET_DP232622.jpg))

- **Морський коник**⁹ (грец. *Ніпросампрус*, від грец. *ἵπποκαμπος* (*ἵππος* – «кінь» і *κάμπος* – «морське чудовисько») – частина лімбічної системи головного мозку (нюхового мозку). Гіпокамп – «міфологічний кінь гіпокамп або морський коник») – морський кінь з риби́ним хвостом, який разом з дельфінами слугував транспортом Тритона та nereїд, а четвірку гіпокамлів, запряжених у колісницю, часто зображували як засіб пересування Посейдона.

⁹ Інша назва Аммонів Ріг – дивись нище.

- **Дельфійський оракул.** *Дельфійський вузол* (nodus prelaryngealis) - лимфатичний вузел, де найчастіше бувають метастази при раку гортані. Дельфійський оракул – оракул при храмі Аполлона у підгір'ї Парнасу. Початково оракул, належав Геї та охоронявся драконом Піфоном, якого вбив Аполлон та заволодів оракулом. Віщунка – Піфія – в стані екстазу відповідала на запитання громадян, які трактувались кимось із жерців та мали значення пророцтв, даних самим Аполлоном.

- **Ірида (грец. Ἴρις).** *Райдужка* (грец. Iris, від. Ірида (грец. Ἴρις)) – частина судинної оболонки ока. Ірида – легкокрила богиня веселки та вісниця богів, готова швидше за думку мчати на райдужних крилах будь-який куточок світу виконувати веління Гери та Зевса.

- **Медуза (грец. Μέδουσα).** *Голова Медузи* (лат. caput medusa, від Медуза (грец. Μέδουσα)) – назва, дана розширеним звивистим підшкірним венам на передній черевній стінці, які мають значення манівцевого шляху відтоку венозної крові із системи ворітної вени (vena portae). Медуза – одна з трьох сестер-горгон, які спочатку буди красунями, але перетворені Афіною на крилаті змієволосі істоти з палаючими очима, величезними зубами та довгими язиками. Медуза єдина з горгон була смертною та найстрашнішою. Одного її погляду було достатньо, щоб зачарувати та перетворити на камінь будь-кого, хто наважиться подивитися на неї. Син Зевса Персей хитрістю переміг Медузу: він дивився на її відображення у своєму щиті, який йому подарувала Афіна та відтяв голову горгоні. У подальшому Персей здійснив ще багато подвигів за допомогою голови Медузи, перетворюючи ворогів на каміння та передав Афіні, яка розмістила її на своїй егіді.

- **Омфал (грец. ὀμφᾱλός).** *Пуп* (грец. omphalos, від Омфал (грец. ὀμφᾱλός)) – рубець на передній черевній стінці, який залишається після видалення пуповини у новонародженої дитини. Омфал – круглий камінь в храмі Аполлона в Дельфах. Рея, бажаючи врятувати від свого чоловіка Кроноса новонародженого Зевса, дала йому замість немовляти загорнутий в пелюшки камінь, який Кронос і проковтнув.

Коли ж той його виригнув назад, цей камінь був розміщений в Дельфах як центр землі і був названий «Пупом землі».

- **Сатири (грец. σάτυροι).** *Вухо сатира* (від *Сатири* (грец. σάτυροι)) – характерне потовщення та неприродне підвищення найвищої горизонтальної частини завитка з розширенням човноподібної ямки на цій ділянці. Вушна раковина виглядає витягнутою догори. Сатири – лісові й гірські божества нижчого рангу, які уособлювали первісну, грубу силу природи; демони родючості, постійні супутники Діоніса. Зображалися як чоловіки з рогами, загостреними вухами, кирпатим носом, часто з козлиним чи кінським хвостом та тваринними ногами.

- **Сирени (грец. Σειρήνες).** *Сиреномелія* (від *Сирени* (грец. Σειρήνες)) аномалія розвитку у вигляді зрощення нижніх кінцівок. Кінцівки зростаються таким чином, що стають схожі на хвіст риби, а сама дитина на русалку або сирену (звідси назва). Сирени – демонічні істоти, напівжінки-напівптахи, діти бога рік Ахелоя та однієї із муз. Мешкали на окремому острові, засипаному людськими кістками та зваблювали своїми чарівними голосами кожного, хто пропливав повз, а коли моряки висаджувались на берег, сирени їх вбивали. Зображення сирен у вигляді русалок з риб'ячим хвостом та крилами з'явилося вже в післягомерівську епоху.

- **Химера (грец. Χίμαιρα).** *Химéрізм* (від грец. Χίμαιρα — «чудовисько», «Химера») – наявність у тварини або рослини, у геномі яких є отримані з двох або більше зигот клітини з генетично різнорідним матеріалом. Химера (грец. Χίμαιρα) – вогнедишна потвора з головою та шиєю лева, з тулубом кози і з хвостом дракона. Була породженням Тифона і Єхидни, а вбита Беллерофонтом за допомогою Пегаса.

- **Циклопи, або кіклопи** (грец. Κύκλωπες). *Циклопія*, від циклопи, або кіклопи (грец. Κύκλωπες) – вроджений дефект у хребетних, при якому очні яблука повністю або частково зрощені і поміщені в одній очниці, яка розташована по середній лінії обличчя. Циклопи – дикі люті велетні із одним оком в центрі лоба, діти Урана й Геї. Під час боротьби олімпійських богів з титанами, працювали в небесній кузні Гефеста, виковуючи громи та перуни для Зевса.

Рисунок 51. Циклопія і міфічні Циклопи (джерело: <https://en.wikipedia.org/wiki/Cyclopia#/media/File:Cyclopia.JPG>, https://en.wikipedia.org/wiki/File:Polyphemus_Eleusis_2630.jpg)

5.2. ТЕРМІНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З РИМСЬКОЮ МІФОЛОГІЄЮ

- **Венера (лат. *Venus*).** Лобкове підвищення (*горбок Венери*) (лат. *mons pubis*, від *Венера* (лат. *Venus*))¹⁰. Венера – давньоримська богиня любові, краси, бажання, сексу, фертильності, весни, садів, процвітання і перемоги. Зображалася у супроводі трьох грацій – богинь вроди, радості і жіночої привабливості).

- **Амур (лат. *Cupido, Amor*).** Лук *Купідона* (від *Купідон* або *Амур* (лат. *Cupido, Amor*) – форма верхнього краю червоної кайми губи. Купідон – божество кохання, що відповідає грецькому Еросу, син Венери. Традиційно Амур зображається як хлопчик з крильцями за спиною і луком. Своїми стрілами він вражає людей в серце, викликаючи кохання.

Рисунок 52. Лук Купідона і червона кайма губ.

- **Лімфа (лат. *Lympha*).** Лімфа (лат. *lympha*) – рідина лімфатичної системи. Лімфа – давньоримська богиня прісної води. Вона входить до списку дванадцяти сільськогосподарських божеств-покровителів римських землеробів, адже «без води все землеробство сухе й бідне». Лімфи часто пов'язані з Фонсом, богом фонтанів та колодязів. Лімфа являє собою «функціональну суть» прісної води або, загалом, вологу.

¹⁰ див. пояснення в розділі нежива природа

- **Палес (лат. pales).** *Піднебіння* (лат. palatum, від лат. pales) – верхня стінка ротової порожнини. Латинське найменування походить від імені італійської богині скотарства Палес (лат. Pales). Одне з місць її культу знаходилося на Палатинському пагорбі, що до заснування Риму служив місцем випасу худоби. На Палатині були вигодовані вовчицею і виховані пастухом Фаустулом Ромул і Рем. Тут же Ромул заклав місто. Палатин – центральний із семи пагорбів Риму заввишки сорок метрів. На Палатині було збудовано багато палаців та культових споруд, наприклад: палац Августа Октавіана, храм Аполлона. У зв'язку з цим Палатинум латинською став ім'ям загальним і став позначати будь-який палац. Від Палатинума у його номінальному значенні у слов'янській мові походять палати князівські чи царські.

5.3. ТЕРМІНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ЄГИПЕТСЬКОЮ МІФОЛОГІЄЮ

- **Амон (єг. imn).** *Амонів ріг (гіпокамп)* (лат. Cornu Amonii)¹¹. Амон – прихований бог небес, жерці ототожнювали його з богом сонця Ра, називаючи Амон-Ра. Священними тваринами Амона були гусак та баран. Саме тому його іноді зображали у вигляді людини з головою барана із закрученими рогами.

5.4. ТЕРМІНИ БІБЛЕЙСКОГО ПОХОДЖЕННЯ

- **Адам (івр. אָדָם, грец. Αδάμ).** *Гортанне підвищення (Адамове яблуко)* (грец. prominentia laryngea (promum Adami), від Адам (івр. אָדָם, грец. Αδάμ))- підвищення в передній ділянці шиї. Адам – в авраамічних релігіях, перша людина, батько роду людського. Створення Богом Адама та пізніше його дружини Єви завершило творіння світу. Адам і Єва задумувалися Богом як досконалі істоти та були поселені в Едемі, щоб розмножитись і створити людство. За порушення Божої заборони не їсти плоду Дерева пізнання добра і зла, вони були вигнані з Едему.

- **Диявол (др.-грец. διάβολος — «наклепник»).** **Укус Диявола (лат. Morsus Diaboli).** *Торочки маткової труби* (лат. fimbriae tubariae, стара назва «укус диявола» за схожість із коренем комонника лучного) – відростки маткової труби, які захоплюють яйцеклітину. Укусом диявола називали рослину комонник лучний (до речі англійською мовою вона називається Devil's-bit Scabious), яка окрім використання у побуті в якості барвника, широко використовувалася для

¹¹ див. гіпокамп.

лікування, корости, екземи, гнійних ран, гарячки, ба навіть сифілісу та чуми. За легендою, це дуже не сподобалось Дияволу і він, щоб знищити таку універсальну рослину, відкусив її корінь. І дійсно, кореневище комонника лучного з віком починає гнити знизу вгору та виглядає так, нібито хтось відкусив його знизу. Латинська назва цієї рослини (*Succisa pratensis*) походить від латинського «succidere», тобто «зламати знизу» або «пожинати».

Диявол або Сатана (євр. שָׂטָן;) – духовне створіння, яке є головним супротивником Бога та всіх, хто поклоняється правдивому Богові. Його було названо Сатаною, тому що він став противником Богові. Сатана також знаний як Диявол, оскільки він є головним наклепником, який опоганює Бога перед людьми. Він названий правічним змієм, тому, що його фальшиве слово як зміїна отрута і з цієї причини назва «змій» стала означати «підступний». У біблійній книзі «Об’явлення» Сатана також символічно зображений як дракон, що пожирає.

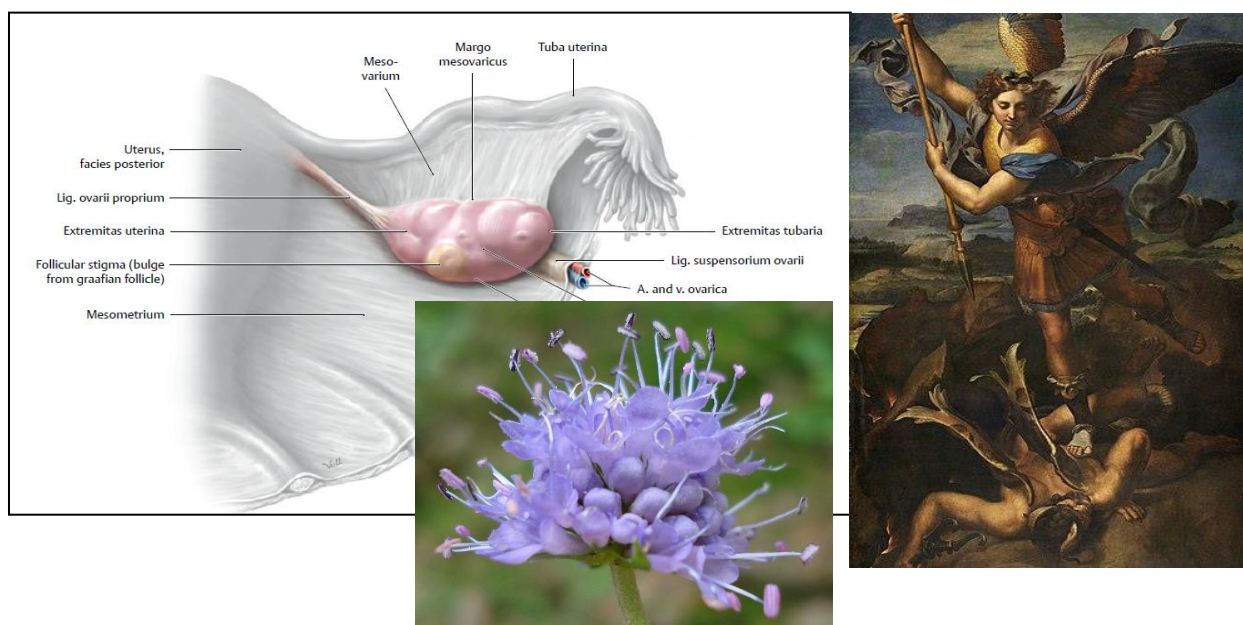
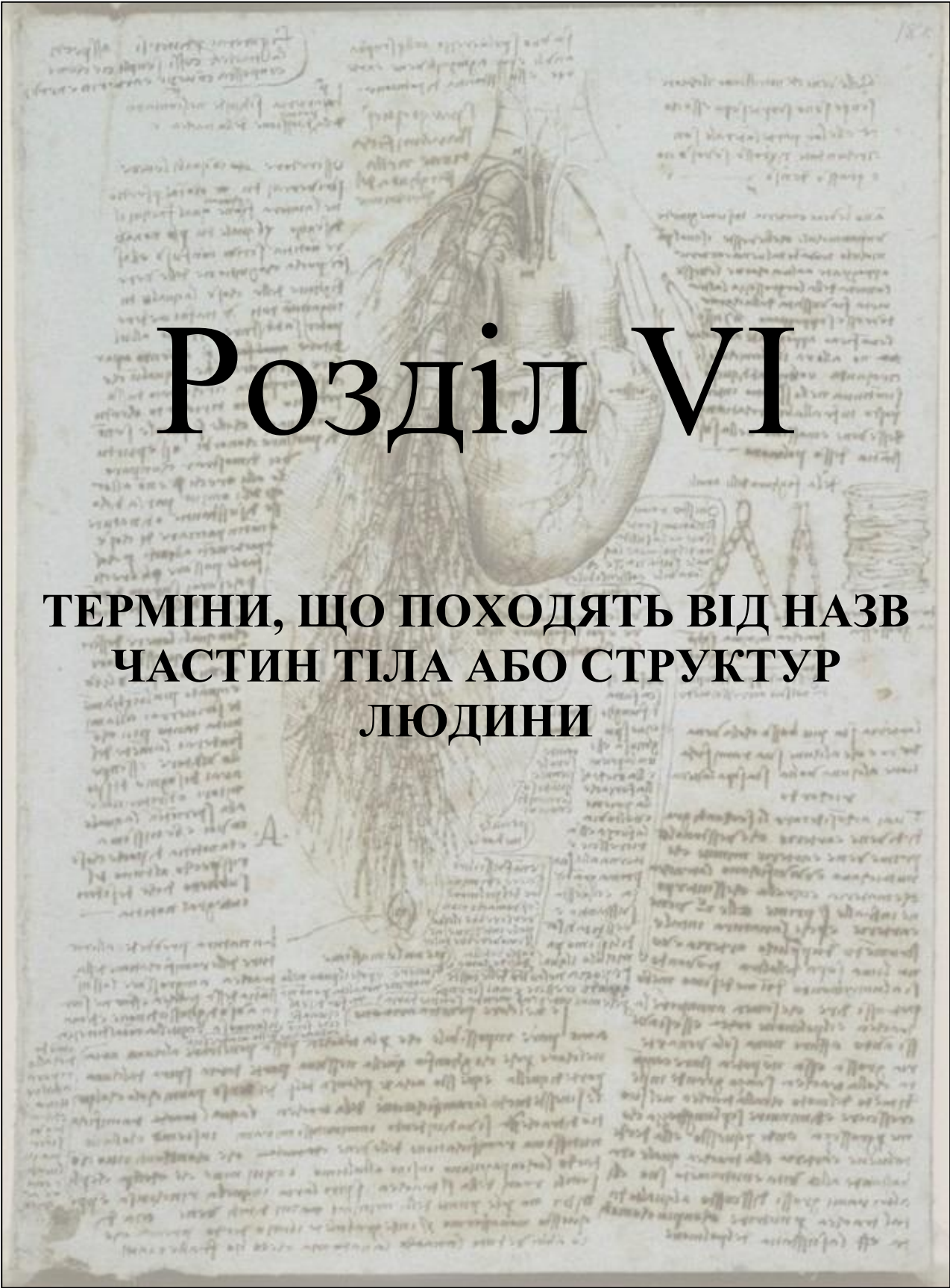

Рисунок 53. Торочки маткової труби, Комонник лучний та Сатана. (джерело: Schünke Michael et al. Thieme Atlas of Anatomy Internal Organs. Internal Organs. Third edition Latin nomenclature ed. Thieme 2021. , https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Succisa_pratensis3_W.jpg, Raphael, Saint Michael Vanquishing Satan)

Розділ VI

**ТЕРМІНИ, ЩО ПОХОДЯТЬ ВІД НАЗВ
ЧАСТИН ТІЛА АБО СТРУКТУР
ЛЮДИНИ**

- **Волосся (лат. capillaries).** *Капіляр* (лат. capillaeo, capillaries – «волосся, волосяний») – дрібна судина серцево-судинної системи. У 1661 р. італійський біолог і лікар Марчелло Мальпігі, використовуючи лінзи зі сто вісімдесятикратним збільшенням, вперше спостерігав найтонші судини, що зв'язують артерії та вени. Відкриті їм судини він назвав капілярами.

- **Вухо (лат. auris).** *Вушкоподібна поверхня* (лат. facies auricularis, від лат. auris – «вухо») – суглобова поверхня крижової кістки.

- **Голова (грец. kephale).** *Головна вена* (лат. vena cephalica, від грец. kephale (cephale) – «голова»), що вливається в пахвову вену. У лікарів Середньовіччя було прийнято при головних болях пускати кров із цієї вени, «quia abstrahit sanguinem e capite», тобто «бо вона відволікає кров від голови».

- **Груди (лат. mamma).** *Сосочкові тіла* (лат. corpora mammillaria, від лат. mamma – «маленькі груди») – підвищення в ділянці гіпоталамуса.

- **Зморшка (лат. ruga).** *Піхвові зморшки* (лат. ruga vaginalis, від лат. ruga – «зморшка»).

- **Кулак (лат. condylus).** *Виросток* (грец. condylus, від лат. condylus – «кулак») – округлений відросток довгої трубчастої кістки.

- **Палець (лат. dactylon).** *Дванадцятипала кишка* (лат. duodenum – давньогрецькі лікарі назвали найближчий до шлунка відділ тонкої кишки dodecadactylon enteron [гр. dodeca «дванадцять» + dactylos "палець", enteron «кишка»], не зовсім точно нарахувавши в ньому 12 поперечних пальців. Українською мовою це було перекладено як «дванадцятипала». Латинське слово duodenum [лат. duodenus «дванадцятиразовий»] було створено штучно як переклад із давньогрецької) – ділянка тонкої кишки після шлунку.

- **Палець (лат. digitus).** *Пальцеподібні втиснення* (лат. impressiones digitatae, від лат. digitus- «палець», від праіндоевр. *deik- «вказувати») – заглиблення на кістках черепа.

- **Ребро, бок (лат. πλευρά).** *Плевра* (лат. pleura, від давн.-грецьк. πλευρά – «ребро, бок, сторона») серозна оболонка грудної порожнини.

- **Рот (грец. stoma).** *Анастомоз* (лат. anastomosis, від грец. ana – «кожного»+ грец. stoma – «рот», звідси наскрізна безперервність) – з'єднання між двома судинами (або порожнистими органами).

- **Сосок (лат. papillo).** *Сосочкові м'язи* (лат. mm. papillares, від лат. papillo – «сосок») – м'язи на стінці шлуночка серця, утворені міокардом.

- **Стегно (франц. cuisse).** *Тазова кістка* (лат. os coxae) – назва досить молода раніше її називали безіменною кісткою, os innominatum, через те, що вона формується з трьох кісток, самостійних при народженні: клубової, сідничої та лобкової. Безіменною (гр. ανωνυμον (анонімон)), її називав ще Гален, як вважає Спігелій (Spigelius, 1578-1625) з тієї простої причини, що в ті часи не було у цієї кістки назви. Однак одна з назв цієї кістки «тазова» вказує на її участь у формуванні тазу, то в латинській анатомічній номенклатурі їй власного імені так і не знайшлося, фактично залишивши її безіменною. «Соха» – це старолатинське слово (франц. cuisse) – означає стегно, стегна. В анатомії цей термін зберігся лише для позначення тазової кістки та кульшового суглоба, звідси його запалення і обзивається кокситом. Os coxae – термін Везалія, а наприклад, Цельс (Celsus Cornelius, жив у Римі) так називав всю область стегна, Пліній (Plinius G. – старший) – стегнову кістку.

- **Череві (грец. gaster).** *Черевце м'язу* (лат. venter, грец. gaster – «череві») – м'язова частина скелетного м'язу. Литковий м'яз (лат. musculus gastrocnemius, від грец. gaster – «череві»+ грец. kneme – «гомілка» – «опуклість ноги») – м'яз задньої групи гомілки.

Розділ VII

НЕСИСТЕМНІ ТЕРМІНИ, ТЕРМІНИ НЕВИЗНАЧЕНОГО ПОХОДЖЕННЯ ТА АНАХРОНІЗМИ

7.1. НЕСИСТЕМНІ ТЕРМІНИ, ТЕРМІНИ НЕВИЗНАЧЕНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Ця досить чисельна група складається з термінів, походження яких має загальний характер – наприклад це терміни які походять від назв частин тіла (головна вена верхньої кінцівки або пеніс), або термінів несистемного характеру, які дуже важко віднести до якої-небудь з наведених груп (губний жолобок). Сюди ж віднесено терміни, зміст яких в різних мовах несе дещо інший характер (наприклад: м'яз гордіїв). Також до цієї групи віднесено і деякі анахронізми – терміни, які раніше використовували, а потім вони були видалені з офіційної номенклатури (хоча збереглись в історичному аспекті).

Рисунок 54. Анатомічна табакерка, нюхальний тютюн та стародавня табакерка (джерело: https://dccdn.de/www.doccheck.com/data/kq/hu/cl/ne/6t/8k/fovea_radialis_lg.jpg, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/5/5d/Snuffbox_with_Elizabeth_of_Russia.jpg/640px-Snuffbox_with_Elizabeth_of_Russia.jpg)

«*Анатомічна табакерка*» (tabatiere anatomique [франц. tabatiere anatomique] анатомічна табакерка) – ямка (лат. fossa arteria radialis), що утворюється при відведенні великого пальця між сухожилками довгого відвідного м'яза великого пальця і короткого м'яза-згинача великого пальця з одного боку і довгого м'яза-розгинача великого пальця – з іншого. Анатомі, що нюхали за модою XVIII-XIX ст. тютюн, щоб не брати його забрудненими руками, насипали тютюн у цю ямку.

- **Біле і волокнисте (лат. *neiron*).** *Нерв* (лат. *nervus*, від гр. *neiron* – «все біле і волокнисте: сухожилок, зв’язка», *nervosus* – «жилястий»; в анатомії «нервовий») – структура периферійної нервової системи. У Середні віки цим терміном позначали все, що в даний час називають фіброзним, з’єднувальним.

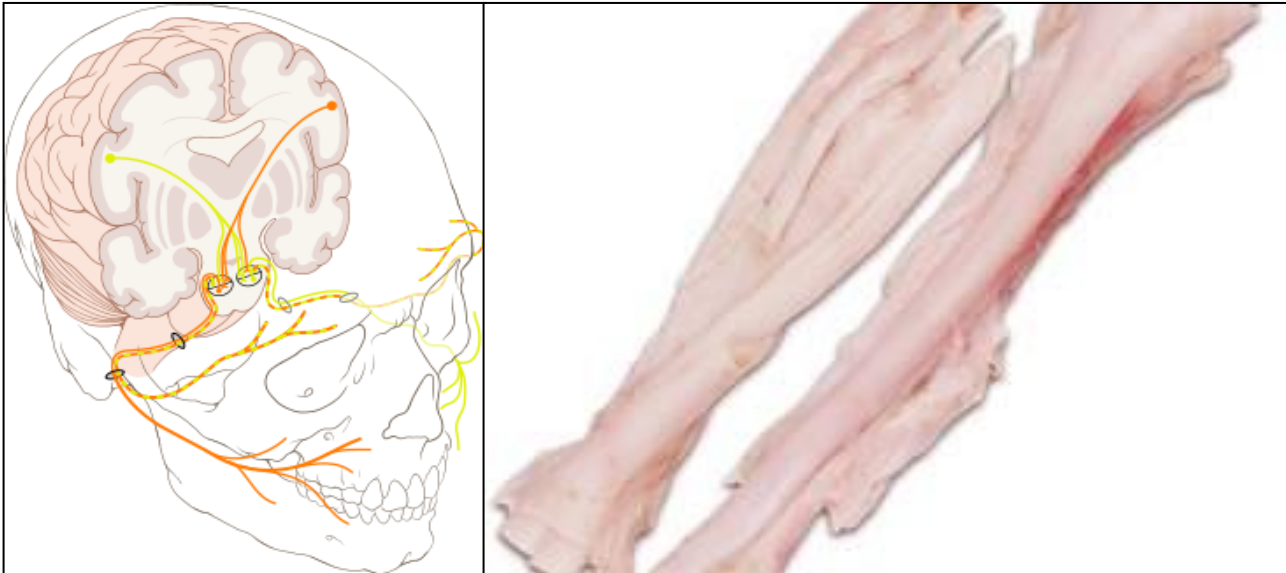

Рисунок 55. Нерви і сухожилки (джерело: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/1f/Cranial_nerve_VII.svg/274px-Cranial_nerve_VII.svg.png, https://img01.flagma.ua/photo/kuplyu-subprodukti-zhila-stanovaya-aorta-penis-17507585_medium.jpg)

- **Близнюк (лат. *gemelus*).** *Близнюкові м’язи* (лат. *musculi gemelli*, від лат. *gemelus* – «близнюк») – м’язи тазу.

- **В’ялий (лат. *flaccidus*).** *Ненатягнута частина барабанної перетинки* (лат. *pars flaccida*, від лат. *flaccidus* – «в’ялий, обвислий, слабкий»).

- **Важкий (лат. *gravis*).** *Жовте тіло вагітності* (лат. *corpus luteum graviditatis*, від лат. *gravida* – «вагітність», від лат. *gravis* – «важкий») – гормонпродукуюча структура яєчника.

- **Вена (лат. *vena*).** *Вена* (лат. *vena* – «вена, жила») – дослівно судина, що несе кров. Лікарі давнини коли розтинали і препарували трупи виявили дві системи судин: одні були заповнені темною кров’ю, їх і назвали венами, інші були порожні – артерії.

- **Вздовж (від грец. dia).** *Діафрагма* (грец. diaphragma, від грец. dia – «поперек» + phrasso «відгороджую, розділяю перегородкою») – так званий куполоподібний м'яз, що розмежовує грудну і черевну порожнини.

- **Високий, стрункий (лат. procerus).** *М'яз гордіїв* (лат. procerus – «довгий», «високий, стрункий») – мімічний м'яз обличчя. Українська назва не відповідає латинській.

- **Висохлий (лат. skeletum).** *Скелет* (лат. sceleton, від лат. skeletum – «висохлий») – сукупність кісток людини.

- **Вістря циркуля (грец. kentron).** *Сухожилковий центр* (грец. centrum tendineum, від грец. centrum, в свою чергу від – «вістря циркуля», а потім — «точка, в яку ставлять його, щоб описати коло») – центральна частина діафрагми.

- **Гладкий (лат. glaber).** *Надперенісся* (лат. glabella, від лат. glabellus – «безволосий, гладкий», в свою чергу від лат. glaber – «гладкий») – ділянка між бровами.

- **Голодний (грец. νῆστις).** *Порожня кишка* (лат. jejunum, ще один латинський термін, запозичений у Герофіла. Він називав цю кишку грецькою νῆστις («голодний, що поститься») – проксимальний відділ тонкої кишки. Це слово було, однак, відомо вже Гомеру, використовували його і Гіппократ, і Аристотель. Слово νῆστις, можливо, походить із заперечення «не» і дієслова зі значенням «є», не виключена субстантивація форми *νῆστι «він не їсть» Пізньолатинське jejunum семантично повністю аналогічно грецькому слову і походить від ieunus («праїндоевропейського кореня *Hueh -, що означає «жертвувати». Логічно припустити, що назва терміна jejunum пов'язана з тим фактом, що часто при розтині цей відділ кишківника виявляється порожнім. Як писав Гален, «jejunum intestinum, quia ubique est vacuum», тобто «кишка худа, тому що вона завжди порожня».

- **Грубий (лат. trachys).** *Трахея* (лат. trachea, від лат. trachys – «грубий, шорсткий») – греки дихальне горло називали arteria tracheia – шорстка артерія. Цельс і Цицерон також називали його шорстким, aspera arteria. А кровоносні судини – (артерії), Аристотель, на противагу шорсткій артерії, називав artetia leia – гладка артерія.

- **Десяток (від грец. decussis).** *Перехрест пірамід* (лат. decussatio pyramidum, від грец. deccusatio, від decussis – «десяток» – decem – «десять», виглядає як «х» – «перехрест») – волокна низхідного кірково-спинномозкового (пірамідного) тракта.

- **Жорсткий (лат. callosus).** *Мозолисте тіло* (лат. corpus callosum, від лат. callosus «товстошкірий, жорсткий», в свою чергу з лат. callum «мозолиста шкіра») – комісуральні волокна.

- **Зрілість (лат. pubes).** *Лобкова кістка* (лат. os pubis від лат. pubes – «змужніння, зрілість» і буквально – «рослинність на лобку»). Зрілість у стародавньому світі навряд чи асоціювалася зі зрощенням трьох тазових кісток у 14-16 років, а ось з появою волосся в лобковій ділянці, що відбувається в цьому ж віці, цілком.

- **Ім'я (грец. pomen).** *Безіменна артерія* (лат. arteria anonyma seu innomenata, від грец. pomen – «ім'я») – безіменна артерія, яка роздвоюється на праву і ліву загальні сонні артерії.

- **Лисий (лат. calva).** *Склепіння черепа* (лат. calvaria cranii, від лат. calva – «лисий») – верхня частина черепа.

- **Літера дельта (грец. δέλτα).** *Дельтоподібний м'яз* (лат. musculus deltoideus, від грец. δέλτα – Δ, δ) – м'яз плечового поясу.

- **Літера сигма (дав.- грец. σῖγμα).** *Сигмоподібна кишка* (лат. colon sigmoideum, від дав.- грец. σῖγμα – «ς (сигма фінальна)») – передкінцевий відділ товстої кишки. Інша назва «S-romanum» походить від того, що кишка вигнута у двох напрямках, як літера S латинського алфавіту – римська S (звідси «ректороманоскопія»).

- **М'яка мати (лат. *pia mater*).** *М'яка мозкова оболонка* (лат. *pia mater* – від лат. «благочестивий, ніжний»; *mater* – не тільки «мати», а й взагалі «джерело, основа»). У перекладі українською мовою — «м'яка мати». На противагу *dura mater cerebri* (*encephali*). Так у Середньовіччі були переведені латинською мовою арабські терміни, що позначали ці оболони; в арабській мові деякі поняття визначалися в термінах спорідненості і слово «мати» означало також «народження, зміст, годування». Цей арабський термін увійшов до анатомії під час перекладу в XI ст. латинською мовою зведеного медичного твору "Liber regius" («Царська книга») лікаря X ст. Галі Аббаса з Іраку. Греки розрізняли дві оболони мозку: *meninx sclera* (*pachia*) і *meninx lepte*. Грецькі найменування оболонок збереглися в назвах їх запалення: *lepto-* і *pachymeningitis*. Повний термін: *pia mater cerebri* (*encephali*). У цьому терміні всупереч правилам латинської мови прикметник стоїть перед іменником.

- **Налите поруч (лат. *parenchima*).** *Паренхіма* (лат. *parenchima*, від давн.-грец. *παρέγχυμα*, від гр. *para* – «поряд» + *chime* – «сік». буквально — «налите поруч») — тканина внутрішнього середовища багатоклітинних організмів, що складається з приблизно однакових неполяризованих клітин. Також використовується для опори. Тканини, що класифікуються як паренхіматозні, зустрічаються у судинних рослин, у представників ряду груп багатоклітинних тварин і губок.

- **Обхід (лат. *dēvertō*).** *Дивертикул* (лат. *dēverticulum* – «відхилення», від лат. *dēvertō* – «обхід») – виріст тонкої кишки.

- **Одноокий (праінд.*káukos).** *Сліпа кишка* (лат. *intestinum caecum*, від лат. *caecus* – «незрячий, сліпий») – початковий відділ товстої кишки. Сам термін походить від праінд. кореню *káukos «одноокий» (звідки і *ціклоп*). Везалій називав сліпою кишкою червоподібний придаток. А греки називали початковий відділ товстої кишки *typhlon enteron* – сліпа кишка. Від цієї грецької назви і

утворився клінічний термін, що позначає запалення сліпої кишки: «тифліт» (typhlitis).

- **Опуклий (лат. torus).** *Трубний валок* (лат. torus tubarius, лат. torus – «опуклий») – підвищення навколо глоткового отвору слухової труби.

- **Палець (грец. digitus).** *Палець* (грец. digitus, від грец. digitus – «палець», далі з праіндоевр. deik- «вказувати». digitus — палець (складається з трьох кісток, так званих фаланг). Перший палець кисті (лат. pollex, від лат. polleo – «мати силу», «володіти»). Грецькою цей палець називається anticheir (від грецьк. anti – «проти» + cheir – «рука»), тобто «протиставлений руці». Перший палець стопи (лат. hallux, -ucis, -m). Другий палець кисті (лат. index, від лат. indico – «вказувати»). Третій палець (лат. digitus medius, від лат. medius – «середній»). Римляни називали його також «digitus impudicus», оскільки саме їм вказували на непристойне (від лат. impudicus – «безсоромний»). Четвертий палець (лат. digitus anularis, від лат. anulus – «перстень, кільце» або digitus medicus, тому що на цьому пальці лікарі носили кільце із зображенням символу медицини (змії, Ескулапа – бога лікування та ін), використовуючи це кільце як особисту печатку лікаря. П'ятий палець (лат. digitus minimus, від лат. minimus – «найменший» або digitus auricularis, від лат. auricula – «вушна раковина»), через те, що він зручний для очищення вуха. Слово «мізинець» утворене від прикметника мизинний, тобто менший, незначний.

- **Пізно (лат. sero).** *Зуб мудрості* (лат. dens serotinus, від лат. sero – «пізно») – третій великий кутній зуб людини.

- **Податок (грец. τέλος).** *Ателія* (лат. atelia, від дав. грец. ἀτέλεια; альфа привативум + τέλος — «податок» — в давньої Греції звільнення від всіх податків та зобов'язань) – відсутність, недорозвинення сосків грудної або молочної залози.

- **Прихований (лат. saphenus).** *Мала підшкірна вена* (лат. vena saphena parva – від лат. «saphena» – походить від середньовічної латини, в свою чергу від арабського «сафін». Анахронізм – vena occulta – прихована вена – від лат. occulo –

приховую), а у Авіценни (Avicenna, 980-1037) зустрічається термін «al-safin», можливо, навіть єврейського походження.

- **Прямий (грец. orthos).** *Аорта* (лат. aorta – цю судину Гален називав arteria megiste або a. orthe – найбільша або пряма артерія. від грец. orthos – «прямий, прямо стоїть, вертикальний»). Таким чином, пряма артерія – arteria orthae – a. orthae – a+orta=aorta.

- **Прямий (лат. rectus).** *Пряма кишка* (лат. rectum, від лат. rectus «прямий») – дистальна частина товстої кишки. У людини вона, втім, не пряма, а утворює вигини крижовий і куприковий (flexurae sacralis et cossygea). Пряма вона у тварин, яких Гален використовував для своїх анатомічних досліджень. Деякі анатоми вважають, що краще було б назвати цей відділ кишківника intestinum terminate.

- **Розірваний (лат. lacerus).** *Рваний отвір* (лат. foramen lacerus, від лат. lacerus – «розірваний») – отвір на основі черепа.

- **Священний (лат. sacer).** *Крижі, крижова кістка* (os sacrum, від лат. sacer – «священний») – крижові хребці, що зрослися. Інші застарілі назви – широка кістка (лат. os latum), сіднична кістка (лат. os clunium, від clunis – «круп, зад, дупа»), великий хребець (лат. vertebra magna). Пояснення атрибуту «священний» або «святий» у минулому включали неправильне тлумачення грецького слова hieron, використання кістки у жертвних обрядах, роль кістки у захисті геніталій (які самі вважалися священними) та необхідність цілісності цієї кістки як «nidus» для воскресіння у Судний день. Більш правдоподібним поясненням може бути те, що святість крижової кістки була атрибутом, запозиченим у стародавніх єгиптян, які вважали цю кістку священною для Осіріса, бога воскресіння та землеробства.

- **Стискувальна сила (грец. періста́лтікῃ).** *Перистальтика* (від грец. δύναμις περισταλτικῇ – «обхоплювальна, стискувальна сила») — хвилеподібне скорочення стінок порожнистих трубчастих органів (кишок, шлунка, сечоводів та ін.), сприяє пересуванню їх вмісту в каудальному напрямі (у тварин) або зверху вниз (у людини).

- **Сувора мати (лат. *dura mater*).** Тверда мозкова оболона (лат. *dura mater*, від лат. *durus* – «твердий» + *mater* – не тільки «мати», але і загалом «джерело, основа») – зовнішня мозкова оболона. У перекладі українською мовою – «тверда мати». Так у Середньовіччі були переведені латинською мовою арабські терміни, що позначали ці оболони; в арабській мові деякі поняття визначалися в термінах спорідненості і слово «мати» означало також «народження, зміст, годування». Цей арабський термін увійшов до анатомії при перекладі в XI ст. латинською мовою зведеного медичного твору «*Liber regius*» («Царська книга») лікаря X ст. Галі Аббаса з Іраку. Греки розрізняли дві оболони мозку: *meninx sclera* (*pacheia*) та *meninx lepte*. Грецькі найменування оболонок збереглися в назвах їх запалення: *lepto-* та *pachymeningitis*. У цьому терміні всупереч правилам латинської мови прикметник стоїть перед іменником. Повний термін: *dura mater cerebri* (*encephali*) та *medullae spinalis*.

- **Твердий (грец. *skleros*).** *Склера* (лат. *sclera*, від грец. *skleros* – «твердий») – частина фіброзної оболонки ока.

- **Товстий (грец. *pakhys*).** *Тверда мозкова оболона* (грец. *pachymeninx*, від грец. *pakhys* – «товстий» в свою чергу від індоевр. кореня **bhngk-* «об'єднаний, загальний», від цього кореня походить і лат. *pinguis* – «гладкий»).

- **Тонкий (лат. *gracilis*).** *Тонкий пучок* (лат. *fasciculus gracilis*, від лат. *gracilis* — «тонкий, стрункий») – пропріоцептивні провідні шляхи спинного мозку.

- **Трійня (лат. *trigeminus*).** *Трійчастий нерв* (лат. *nervus trigeminus*, від лат. *trigeminus* – «третій близнюк», «трійня») – п'ята пара черепних нервів.

- **Фалос** (грец. φαλλός). *Фалос* (грец. φαλλός) — збуджений чоловічий статевий орган або його фігуральне зображення. Фалічні символи в давнину вказували на культ родючості і були тісно пов'язані з поклонінням сексу.

Рисунок 56. Губний жолобок і любовний напій (джерело: <https://www.flickr.com/photos/shock-value/5725740513/>)

- **Фільтр** (грец. φίλτρον). *Анатомічне утворення «губний жолобок»* (грец. philtrum) отримало свою назву від грецького φίλτρον «любовний напій». В анатомії термін з'явився в 1703 р., так назвали місце з'єднання частин обличчя людини в ході розвитку людського ембріона. У більшість ссавців фільтрум – це вузька щілина, по якій волога за рахунок капілярності поверхні потрапляє на кінчик носа, тим самим зберігаючи його вологим. Це допомагає визначати положення джерела запаху. «Згідно з Каббалою, людський плід — великий мудрець. Вже в утробі матері він знає всі секрети світу. Але за мить до народження на нього сходить ангел мовчання. Він прикладає до його губ палець і каже: "Тсс-с ..." З цього моменту плід все забуває. Тільки його підсвідомість ледве пам'ятає про якісь туманні «великі таємниці». Саме через цей ангельський дотик у нас усіх є вм'ятинка під носом: та сама улоговинка над верхньою губою» (Вербер, Бернар «Імперія ангелів»). До XVII ст. носові виділення вважали виділеннями з мозку, які через нижній придаток мозку (гіпофіз) стікали до продірявленої

пластини решітчастої кістки, через яку потрапляли в носову порожнину, а звідси по цій борозні (яка виконує роль фільтрувального апарату) до рота.

- **Хрест (грецьк. *chiasma*).** *Зорове перехрестя* (грец. *chiasma opticum*, від грец. *chiasma* – «косий хрест» – греки помічали на полях рукописів помилки позначкою у вигляді косоного хреста (хіазми)) – перехрестя зорових нервів.

- **Хрест (лат. *crux*).** *Хрестоподібна зв'язка атланта* (лат. *ligamentum cruciformis*, від лат. *crux* – «хрест») – зв'язка атланта-осьового суглобу.

- **Царський (лат. *basilicus*).** *Основна вена* (лат. *vena basilica*, від лат. *basilicus* – «царський») – підшкірна вена верхньої кінцівки. За Гіртлем це слово не має відношення ні до латинської, ні до грецької мов і знову-таки результат спотворення Герардом Кремонським (*Gerardus Cremonensis*, 1114-1187), перекладачем з арабської, праці Авіценни, арабської "*al-basilic*". Так араби називали внутрішню підшкірну вену передпліччя і плеча. Макалістер вважає, що цей термін взятий арабами все-таки з грецької мови від *basileus* – цар. Цю вену на правій руці теж часто розтинали для кровопускань, але вже при хворобах печінки, яку називали «*princeps organon significationis*» «головним органом зв'язку» (Й. Гіртль).

- **Час (лат. *tempus*).** *Скронева кістка* (лат. *os temporale*, від лат. *tempus* – «час») – кістка мозкового черепу. Найчастіше сивина в людини вперше з'являється на скронях. Тому і зветься скроня в латинській мові «кісткою часу».

- **Широкий (лат. *latus*).** *Пластина* (лат. *lamina*, від лат. *latus* – «широкий», всвою чергу від праіндоевр.*stelh – «широкий»).

- **Я тисну, стискаю (грец. *eileō*).** *Клубова кишка* (лат. *ileum* – термін введений в латину Цельсом і запозичений з грецької *εἰλεός* (*eileos*) – слово, яке спочатку означало невідкладний стан (і його назва досі збереглася – «паралітичний ілеус»). Саме *εἰλεός* походить від *eileō*, тобто «я тисну, стискаю»). Можливо, Цельс вважав, що саме тут найчастіше зустрічається гостра кишкова непрохідність і тому дав кишці таке найменування.

7.2. АНАХРОНІЗМИ

- **«Крила кажана»** (лат. анахр. *alae vespertilionis*). *Широкі маткові зв'язки* (лат. *lig. latum uteri*, анахронізм лат. *alae vespertilionis* – «крила кажана») – зв'язковий апарат матки.

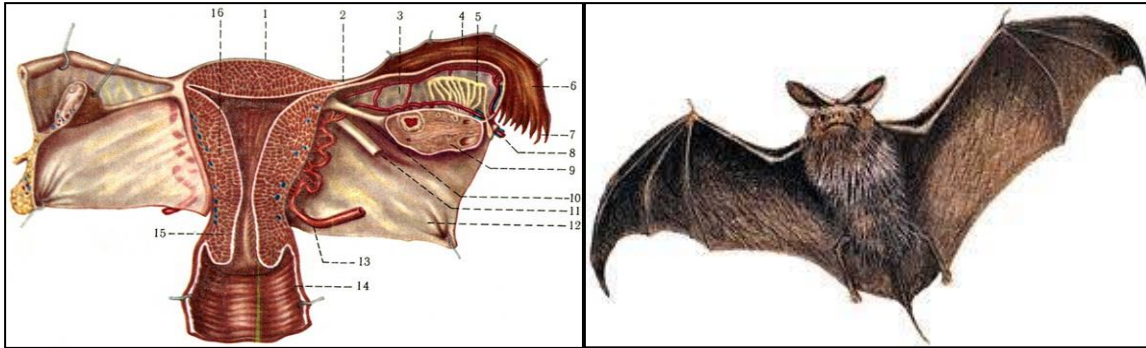

Рисунок 57. Широкі зв'язки матки та крила кажана. (джерело: <https://medical-enc.com.ua/uterus.jpg>,
https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQHy8UoOGh9DQeZesOCDWvCDK_ip2-RZbO1KA&usqp=CAU)

- **«Сірі крила»** (лат. анахр. *ala cinereum*). *Трикутник блукаючого нерва* (лат. *trigonum nervi vagi*) – проекція дорзального ядра блукаючого нерву.
- **Багатокутна кістка** (лат. анахр. *os multangulum*). *Кістка-трапеція* (лат. *os trapezium*, анахронізм лат. *os multangulum*) – кістка дистального ряду зап'ястка.
- **Вузечка** (лат. анахр. *vinculum*). *Вузечка сухожилків* (анахронізм лат. *vinculum breve tendinis* від лат. *vinculum* – вузечка) – з'єднання сухожилків пальця.
- **Губа** (лат. анахр. «*labrum*»). *Суглобова губа* (лат. *labrum glenoidale*, від лат. анахронізма «*labrum*», що з часом змінився до «*labium*» – губа) – хрящ, який оточує суглобову западини лопатки.
- **Долонний** (лат. анахр. *volaris*). *Долонний* (лат. *palmaris*, анахронізм лат. *volaris*, від лат. *vola* – «долоня») – той, що знаходиться на передній поверхні кисті.
- **Другий кутній зуб** (лат. анахр. *dens quinetuberalis*). *Другий кутній зуб* (лат. *dens molaris secundus*).

- **Жіночі статеві органи** (лат. **organa genitalia muliebria (BNA)**, від лат. **mulier** – «жінка»). *Жіночі статеві органи* (лат. **organa genitalia feminine**) – комплекс органів, основна функція яких – розмноження.
- **Маткова труба** (лат. анахр. **oviductus**). *Маткова труба* (лат. **tuba uterina**) – орган жіночої статеві системи.
- **П'ятковий сухожилок** (анахр. лат. **chorda Achillis (seu tendo Hippocrati, tendo Achilesi)**). *П'ятковий сухожилок* (лат. **tendo calcanei**) – сухожилок триголового м'язу гомілки.
- **Пальмоподібні складки** (лат. анахр. **lyra uterina**). *Пальмоподібні складки* (лат. **plica palmetae**) – складки шийки матки.
- **Печінка** (лат. анахр. **iesur**). *Печінка* (лат. **hepar**, від лат. **hepar** – «печінка»). Довгий час використовували латинське «**iesur**» яке згодом замінили на грецьке «**hepar**») – велика травна залоза. У сучасній медицині споконвічно латинське **iesur** ніде не згадується, окрім словосполучення **oleum iesoris** – поєднання **oleum iesoris Aselli**, що означає «риб'ячий жир» та дослівно перекладається як «олія печінки тріски».
- **Підшкірний м'яз шиї** (лат. анахр. **m. latissimus coli**). *Підшкірний м'яз шиї* (лат. **platysma**) – поверхневий м'яз шиї.
- **Рот лина** (лат. анахр. «**os tincae**»). *Вічко матки* (лат. **ostium externum uteri**) (застаріла лат. назва **os tincae** – «рот лина») – у жінки, що не народжувала має округлий вигляд (схожий на рот маленької риби).
- **Скронева кістка** (анахр. лат. **os lapidosa (seu crotaphitica)** від лат. **lapis** – «каміння»). *Скронева кістка* (лат. **os temporale**) – кістка мозкового черепа.

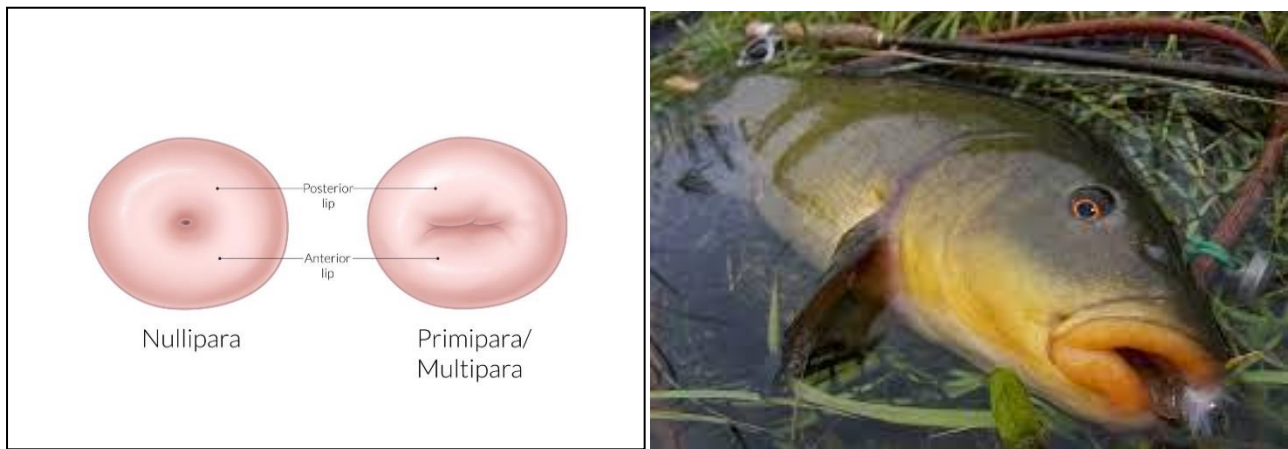

Рисунок 58. Вічко матки і рот риби. (джерело: https://media-us.amboss.com/media/thumbs/big_5ad89c7dc875a.jpg, <https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcRnGQmfteMmsymtxv4bTT2KLIZtj0VHGiGRYq3e2NnQTtM8y35SiozLczZFE9uFu5jDpmU&usqp=CAU>)

- **Соромитися (лат. pudere).** Жіноча соромітна ділянка (лат. vulva або pudenda feminina, від лат. pudendus – ганебний (від лат. pudere – соромитися), багато років назви зовнішніх статевих органів жінки та їх артерій та нервів українською мовою перекладалися, як сором, похідне від «сорому», але нині ця назва визнана застарілою і рекомендовано користуватися терміном «статеві», хоча латинська термінологія залишилася.

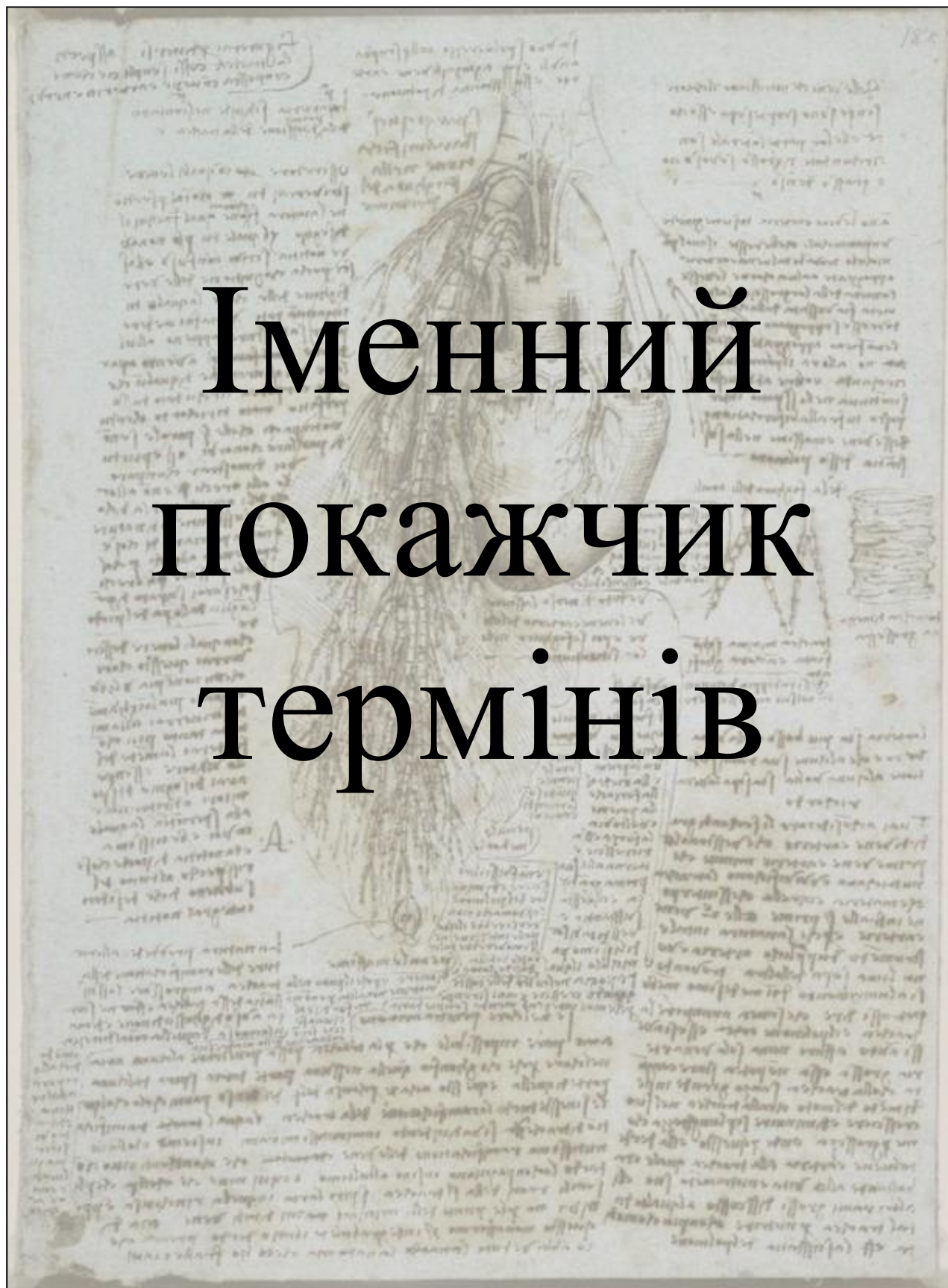
- **Сечівниково-піхвовий м'яз-замикач (лат. musculus sphincter uretrovaginalis, анахронізм лат. musculus constrictor cunei)** – м'яз промежини у жінок.

- **Мотузкове тіло (лат. «corpus restiforme»).** Нижня мозочкова ніжка (лат. pedunculus cerebellaris inferior) – біла речовина довгастого мозку.

- **Химус (грец. chimus (BNA))** – травна кашиця.

- **Цибулина спинного мозку (лат. анахр. bulbus medullae spinalis).** Довгастий мозок (лат. myelencephalon, medulla oblongata) – нижня частина стовбура головного мозку, що безпосередньо переходить у спинний мозок і значною мірою зберігає риси його сегментарної будови.

- **Чоловічі статеві органи (лат. organa genitalia virilia (BNA), від лат. virilis - «чоловічий», від лат. vir – «чоловік»).** Чоловічі статеві органи (лат. organa genitalia masculina) – комплекс органів основна функція яких – розмноження.

Іменний показчик термінів

- А -

«Анатомічна табакерка» (фр. tabatiere anatomique.)

- Б -

Бабки, гральні кістки (грец. astragalos).

Багатокутна кістка (лат. анахр. os multangulum).

Багатокутник (лат. multangulus).

Багатоповерховий будинок (лат. insula).

Балка (лат. trabs).

Барабан (грец. timpanon).

Бачити (грец. blérō).

Бездня (можливо) (грец. χάος).

Бігати, вертіти (лат. trochao).

Біле і волокнисте (лат. neiron).

Білий (лат. albus).

Білий (лат. albicans).

Білий (лат. albugineus).

Близнюк (лат. gemelus).

Блідий (лат. pallidus).

Блок (грец. trochilea).

Блукати (лат. vagare).

Брамник (грец. pylōrós).

Брошка (гр. peroneus).

Брязкальце (грец. crotaphitica).

Булава (лат. clava (BNA)).

Бурдюк (лат. uter).

- В -

В'ялий (лат. flaccidus).

Важкий (лат. gravis).

Вал (лат. vallus).

Вал, загородження (лат. лат. agger).

Вдаряти (грец. thenio).

Вена (лат. vena).

Веретено (лат. fusus).

Верхівка (лат. apex).

Верхівка (лат. culmen).

Веселка (лат. iris).

Весло (грец. palame).

Вздовж (від грец. dia).

Видовблювати (лат. sinuare).

Вили (лат. furca).

Виноград (лат. uva).

Виноградина (гр. ūva).

Високий, стрункий (лат. procerus).

Висохлий (лат. skeletum).

Вихор (лат. vortex).

Виштовхувати (лат. detrudere).

Відкривати (лат. aperire).

Віконце (лат. fenestra).

Вінець (лат. corona).

Вістря циркуля (грец. kentron).

Вісь (грец. axis).

Вітрило (лат. velum).

Вішаю, підвішую (лат. cremao).
Вода (лат. aqua).
Водогін (лат. aquaeductus).
Водоспад (грец. καταρράκτης).
Волосся (лат. capillaries).
Волочити (лат. trahere).
Ворон (лат. corax).
Ворота (грец. porta).
Ворота (лат. hilus).
Воротар (грец. pylōrós).
Втулка колеса (лат. modius).
Вуздечка (лат. frenulum).
Вуздечка (лат. анахр. vinculum).
Вузол (лат. ganglion).
Вусик (лат. rarpinus).
Вухо (лат. auris).
Вхід (лат. aditus).
Вхід в дім (лат. ostium).

- Г —

Гак (лат. hamus).
Гачок (лат. uncus).
Гачок (лат. uncus).
Гілка (лат. ramus).
Гірський хребет (лат. jugum).
Гладкий (лат. glaber).
Глиняний посуд (лат. testa).
Гніздо (лат. nidus).

Гнути, вигинати (лат. *curvare*).
Голова (грец. *kephale*).
Головнокомандувач (давн. грец. *prostatis*).
Голодний (грец. *νηστικός*).
Гора (лат. *mons*).
Горіх (лат. *nux*).
Горох (лат. *pisum*).
Гребінець (лат. *pecten*).
Гриб (лат. *fungus*).
Гроно (лат. *acinus*).
Грубий (лат. *trachys*).
Груди (лат. *mammila*).
Груша (лат. *pirum*).
Губа (лат. *анахр.* «*labrum*»)
Губка (гр. *σπογγος*).
Гусак (лат. *anser*).

- Д -

Дах (лат. *tegmen*).
Двері (гр. *thura*).
Дверна стулка (лат. *valva*).
Дерево (лат. *dendron*).
Дерево (лат. *arbor*).
Десяток (від грец. *decussis*).
Джерело (лат. *fons*).
Дзеркало (грец. *glene*).
Дзьоб (лат. *beccus*).
Дзьоб (лат. *rostrum*).

Дивуватися (лат. mirare).

Диск (дав.-греч. δίσκος).

Діжка (лат. cūpula).

Дно (лат. fundus).

Долина, діл (лат. valles).

Долонний (лат. анахр. volaris).

Дорога, шлях (лат. via).

Дошка (лат. tabula).

Драбина (лат. scala).

Другий кутній зуб (лат. анахр. dens quinetuberalis).

Дудка (лат. tibia).

Душити (грец. karoun).

- Е —

Еліпс (лат. elipsys).

- Ж —

Жіночі статеві органи (лат. анахр. organa genitalia muliebria (BNA)).

Жовтий (грец. ξανθος).

Жовтий (лат. flavus).

Жовтий (лат. luteus).

Жолудь (або каштан) (грец. βάλανος (в'ялянос)).

Жолудь (лат. gland).

Жом (лат. torquere).

Жорнова (lapis molaris).

Жорсткий (лат. callosus).

Жувати (лат. лат. masasthai).

- 3 -

З'єднувати (лат. compingere).

З'єднувати разом (лат. comittere).

З'єднувати разом (лат. conjunctivus).

Заєць (лат. lepus).

Заколка, застібка (лат. fibula).

Закривати (грец. kleio).

Западина (лат. cavitas).

Засувка (лат. obex).

Засувка (лат. clavis).

Затока (франц. lacune).

Збирати до купи (лат. aggregare).

Зворотня течія (лат. reflux).

Здирати шкіру (лат. dero, dairo).

Зелений (лат. viridus).

Зернятко (лат. granulatio).

З'єднувати ярмом (лат. zygos).

Зірка (лат. stella, грец. astra).

Зливати (лат. confluere).

Зморшка (лат. ruga).

Знаходитися у зв'язку (лат. communicare).

Зозуля (грец. κόκκυξ).

Зрілість (лат. pubes).

Зябра (грец. branchus).

- I -

Ім'я (грец. nomen).

- К -

Каблучка (грец. κρίκος).

Калатало (лат. malleus).

Камбала (лат. soleus).

Каміння (лат. petra, lithos).

Канал (грец. ductus).

Канал (лат. emissarium).

Канат (лат. funis).

Квадрат (лат. quadratus).

Квасолина (лат. faba).

Кермо (лат. gubernare).

Керувати (лат. gubernare).

Килим (від лат. tapes).

Кишення (лат. recessus).

Кіль (лат. rostrum).

Кільце (грец. κρίκος).

Кільце (лат. anulus).

Кінь (лат. equus).

Клей (лат. glia).

Клин (грец. cuneus).

Клин (грец. gomphos).

Кліщата (лат. forceps).

Клубок (лат. glomeris).

Ключ (лат. clavis).

Коваделко (лат. incus).

Ковбаса (грец. ἀλλαντοειδής).

Ковдра (грец. operimentum).

Ковдра (лат. *integumentum*).
Козел (грец. *tragos*).
Козел (лат. *hircus*).
Колесо, коло (лат. *orbis*).
Коло (лат. *circulus*).
Колона (від лат. *stylus*).
Комірка (грец. *celo*).
Конус (лат. *cōnus*).
Кора (лат. *cortex*).
Корито (лат. *alveus*).
Корінь (лат. *radix*).
Корона (лат. *corona*).
Коса (лат. *obliqua*).
Кошик (лат. *tarsos*).
Кравець (лат. *sartorius*).
Крапка (грец. *punctum*).
Крапля води (грец. *hydatis*).
Крива (лат. *arca*).
Крила кажана (лат. анахр. *alae vespertilionis*).
Крило (грец. *pteryx*).
Крило (лат. *axilla*).
Крипта (грец. *crypto*).
Крутити (грец. *eilien*).
Куб (лат. *cubus*).
Кулак (лат. *condylus*).
Куля (грец. *sphera*).
Кунжут (араб. *sesam*).
Кут (лат. *angulus*).
Кухоль (лат. *arytaenos*).

- Л —

Лабіринт (грец. λαβύρινθος).

Леміш (лат. vomer).

Лещата (лат. prelum).

Лизати (лат. lingo).

Лисий (лат. calva).

Листки (лат. folia).

Лити (грец. cheo).

Лити (лат. fundere).

Лійка (лат. fundere).

Лідер (лат. princeps).

Лінія (лат. linea).

Літера дельта (грец. δέλτα).

Літера сигма (дав.- грец. σῖγμα).

Ложе (лат. lectulus).

Лоза (лат. rampinus).

Лопата (нім. spathula).

Луска (лат. squama).

Лушпина (лат. putamen).

Льон (лат. linum).

Лялька (лат. pupilla).

- М —

М'якоть (лат. pulpa).

М'ясо (грец. κρέας).

М'ясо (лат. caro).

Маткова труба (лат. анахр. oviductus).

Меч (грец. ξίφος).

Меч (лат. ensis).
Мигдаль (грец. amygdale).
Мис (лат. promontorium).
Миша (лат. musculus).
Міст (лат. pons).
Місяць (лат. luna).
Мішечок, гаманець (лат. scrotum).
Мішок (лат. follis).
Мішок (лат. saccus).
Мішок (лат. uter).
Молот, калатало (лат. malleus).
Мушля (лат. concha).
М'яка мати (лат. pia mater).

- Н -

Налите поруч (лат. parenchima).
Намет (лат. tentorium).
Народжувати (лат. gignere).
Насіння (грец. σπέρμα).
Насіння (лат. semen).
Насміхатися (лат. risor).
Нести (грец. phérō).
Нитка (лат. filum).
Нюхати (лат. olere).

- О -

Обвід (лат. circumferentia).
Обладунок (гр. thorax).
Облямівка (грец. ora).

Обручка (лат. *anulus*).

Обід (лат. *colon*).

Обхід (лат. *dēvertō*).

Овал (лат. *ovalus*).

Огорожа (лат. *claudere*).

Одноокий (праінд. *káykos).

Озеро, ставок (лат. *lacus*).

Олива (лат. *oliva*).

Опочивальня (гр. *thalamos*).

Опуклий (лат. *torus*).

Орати (лат. *sulcare*).

Оса (грец. *sfíka*).

Очерет (грец. *kálamos*).

Очерет (лат. *canna*).

- П -

П'ятковий сухожилок (анахр. лат. *chorda Achillis (seu tendo Hippocrati, tendo Achilesi)*).

Пагорб (лат. *tuber*).

Палець (лат. *dactylon*).

Палець (лат. *digitus*).

Палець (грец. *digitus*).

Пальма (лат. *palma*).

Пальмоподібні складки (лат. анахр. *lyra uterina*).

Панцир (грец. *thorax*).

Папір, папірус (лат. *papyrus*).

Перев'яз (лат. *ligament*).

Перегородка (лат. *septum*).

Перетинка (лат. *membrana*).

Перо (лат. penna).
Пестити (лат. palrō).
Петля (лат. ansa).
Печера (лат. antrum).
Печера (лат. caverna).
Печера (лат. cavum).
Печінка (лат. анахр. iecur»).
Пила (лат. serra).
Пиріг (грец. πλακόεις).
Пити (грец. brocho).
Півень (лат. gallus).
Підвішувати (лат. suspendere).
Підшкірний м'яз шиї (лат. анахр. m. latissimus coli).
Пізно (лат. sero).
Піраміда (лат. pyramida).
Плавати (проінд. *pleu).
Плащ (лат. palla).
Плести (лат. plectere).
Площина (лат. planum).
Плуг (лат. vomer).
Повідок (лат. habena).
Повітря (лат. aer).
Повітря, вітер (грец. πνεῦμα).
Податок (грец. τέλος).
Подушка (лат. pulvinar).
Поле (лат. area).
Полюс (лат. polus).
Поріг (лат. limen).

Порося (грец. hys, hyos).
Посередник (лат. mediastinus).
Посуд для оцта, оцетниця (лат. acetum).
Пояс (грец. zone).
Пояс військовий (лат. cingulum militare, грец. beltus).
Прикордонні камені (лат. spina).
Присінок (лат. atrium).
Присінок (лат. vestibulum).
Прихований (лат. saphenus).
Причальний стовп (лат. tonsilla).
Прозорий (лат. diaphanus).
Прозорий (лат. pellucidus).
Промінь (лат. radius).
Просо (лат. trīticeus).
Прохід (від лат. fauces).
Проходити (лат. meare).
Пряма (лат. recta).
Прямий (грец. orthos).
Прямий (лат. rectus).
Пташина шпора (грец. calcar).

- Р -

Равлик (грец. kochlos).
Ребро, бок (лат. πλευρά).
Решето (грец. ethmos).
Решето (лат. cribrium).
Ріг (лат. cornu).
Рідкий бруд (лат. saliva).

Різати (лат. incision).
Різати (проінд. *reyh).
Річка, струмок (лат. rivus).
Роздягати (грец. lérbō).
Розірваний (лат. lacerus).
Розсікати (лат. findere).
Розщеплювати (лат. findere).
Ромб (лат. rombus).
Рослинність (лат. vegetatio).
Рот (грец. stoma).
Рот лина (лат. анахр. «os tincae»).

- С -

Сало (лат. sebum).
Свідок (лат. testis).
Світло (лат. lumen).
Світло (лат. lux).
Священний (лат. sacer).
Середній (лат. medius).
Сережки півня (можливо) (лат. palea).
Серп, коса (лат. falx).
Сечівниково-піхвовий м'яз-замикач (лат. анахр. musculus constrictor cunei).
Синій (лат. caeruleus).
Сідло (лат. sella).
Сірі крила (лат. анахр. ala cinereum).
Сірий (лат. cinereum).
Сірий (фр. gris).
Сітка (лат. rete).

Сіяти (грец. σπέρμα).

Склепіння (лат. fornix).

Скло (грец. hyalos).

Скло (лат. vitrem).

Скронева кістка (анахр. лат. os lapidosa (seu crotaphitica) від лат. lapis – «каміння»).

Скручувати (лат. contorquere).

Слиз (лат. pituita).

Слонова кістка (лат. ebur).

Слухати (від лат. audire).

Собака (лат. canina).

Сонце (лат. solis).

Соромитися (лат. pudere).

Сосна (лат. pinea).

Сосок (лат. papillo).

Сочевиця (лат. lens).

Спис (лат. cuspis).

Спіраль (грец. helix).

Спіраль (грец. σπείρα).

Стеблина (лат. petiolus).

Стегно (франц. cuisse).

Стискувальна сила (грец. περισταλτική).

Стінка (лат. parietā).

Стічна труба (лат. cloaca).

Стовбур (лат. truncus).

Стовп (лат. columna).

Стремено (лат. stapes).

Стріла (гр. sagitta).

Стрічка (лат. lemniscatus).

Стрічка (лат. *tenia*).
Струна (лат. *chorda*).
Сувора мати (лат. *dura mater*).
Судина (лат. *ampulla*).
Судина (лат. *vas*).
Сумка (лат. *bursa*).
Схил (лат. *clivus*).

- Т -

Таз (лат. *pelvis*).
Таран (лат. *talus*).
Твердий (грец. *skleros*).
Течія (від лат. *flumen*).
Тканина (лат. *tela*).
Товстий (грец. *pakhys*).
Тонкий (лат. *gracilis*).
Торочка (лат. *fimbria*).
Трапеція (лат. *trapezia*).
Тремтіти, тремчу (лат. *vibro*).
Трикутник (лат. *trigonum*).
Тримати, затримувати (лат. *retinere*).
Тринога (лат. *tripus*).
Трійня (лат. *trigeminus*).
Тріщина (можливо) (лат. *rima*).
Труба (грец. *salpinx*).
Труба (лат. *buccina*).
Туніка (лат. *tunica*).
Тюрбан, шапка (грец. *мітра*).

Тягнути (лат. *tendere*).

Тягнути (лат. *trahere*).

- У –

Ущілина (грец. *φάραγξ*).

- Φ –

Фаланга (грец. *phalanx*).

Фáлос (грец. *φάλλος*).

Фільтр (грец. *φίλτρον*).

Фундамент (лат. *basis*).

- Χ –

Хвіст (лат. *cauda*).

Хвіст (лат. *pēnis*).

Химус (грец. *chimus* (BNA))

Ходити (лат. *meare*).

Хрест (грец. *chiasma*).

Хрест (лат. *crux*).

Хустка (лат. *pannus*).

Хутро (лат. *villus*).

- Ц –

Царський (лат. *basilicus*).

Цвях (грец. *gomphos*).

Цемент (грец. *caementum*).

Цибулина (лат. *bulbus*).

Циліндр (лат. *cylindrus*).

Цистерна (лат. *cisterna*).

- Ч -

Чабрець (лат. thymos).

Час (лат. tempus).

Чаша (лат. patena).

Чаша, кубок (грец. κοτυληδών).

Чашка (лат. calyx).

Черв'як (лат. lumbricus).

Черв'як (лат. vermis).

Червоний (лат. ruber).

Черевко (грец. gaster).

Черезплічник (лат. ligament).

Черпак (лат. haustum).

Човен (грец. scapha).

Човник (лат. cymba).

Човник (лат. navicula).

Чоловічі статеві органи (лат. анахр. organa genitalia virilia (BNA)).

Чорний (грец. melas).

Чорний (лат. niger).

Чубчик (лат. crista).

- Ш -

Шило (грец. stylos).

Широкий (лат. latus).

Шити (грец. raphē).

Шити (грец. sutura).

Шкаралупа (лат. lobos).

Шків (грец. trochilea).

Шкіра (грец. meninx).

Шов (грец. r̥haphē).

Шов, шити (грец. sutura).

Шовковиця (лат. morum).

Шолом (грец. kranos).

Шолом (лат. galea).

Шухляда, скринька (лат. capsula).

- Щ -

Щит (грец. thyra).

- Я -

Я тисну, стискаю (грец. eileō).

Ягня (лат. amnos).

Яйце (лат. ovum).

Яма (лат. fossa).

Ярмо (лат. jugum).

Ясла (лат. alveus).

Ящірка (лат. lacerta).

Епоніми

Белл Чарлз (англ. Sir Charles Bell)

Бер Карл Максимович (нім. Karl Ernst von Baer)

Бец Володимир Олексійович

Біша́ Марі́ Франсуа́ Ксав'є (фр. Marie François Xavier Bichat)

Веза́лій (Вітті́нгс) Андрéас (лат. Andreas Vesalius)

Ві́лліс То́мас (англ. Thomas Willis)

Гаймор (Хаймор) Натаніель (англ. Nathaniel Highmore)

Герофі́л (грец. Ηρόφιλος)

да Ві́нчі Леона́рдо (іт. Leonardo da Vinci)

Дюбуа́ Жан (Сільві́ус Якобу́с). (фр. Jacobus Sylvius)

Євста́хій Бартоломе́о (іт. Eustachi (Eustachio, Eustachius) Bartolomeo)

Мейнерт Теодор Герман (нім. Theodor Hermann Meynert)

Меккель Йо́ган Фрідрі́х молодший (нім. Johann Friedrich Meckel der Jüngere)

Моганьї́ Джованні́ Батті́ста (іт. Giovanni-Battista Morgagni)

Монро Олександр II

Нокс Роберт (англ. Robert Knox)

Пирогов Микола Іванович

Рамон-і-Кахаль Сантья́го (ісп. Santiago Ramón y Cajal)

Ретці́ус Андерс Адо́льф (нім. Anders-Adolph Retzius)

Рюйш́ Фредері́к (нід. Frederik Ruysch)

Стено́ Ні́колас (лат. Nicolas Steno) або Ні́льс Стенсен (дан. Niels Stensen)

Фабри́цій Ієроні́м (іт. Girolamo Fabrici d'Acquapendente)

Фалло́піо Га́бріеле (іт. Gabriele Falloppio)

фон Га́ллер Альбрехт (нім. Albrecht von Haller)

фон Ге́те Йо́ганн Во́льфганг (нім. Johann Wolfgang von Goethe)

фон Лу́шка Губе́рт (Hubert von Luschka)

Форе́ль Огю́ст А́нрі (фр. Auguste-Henri Forel)

Хантер Джон (John Hunter)

Μίφίчні терміни

Адам (івр. אָדָם, грец. Αδάμ)

Амон (єг. imn)

Амур (лат. Cupido, Amor)

Арахна (грец. Αράχνη)

Атлас (грец. Atlas (грец. Άτλας))

Ахілл (грец. Αχιλλεύς)

Венера (лат. Venus)

Гермафродит (грец. Ερμαφρόδιτος)

Гермес (грец. Έρμης)

Гіганти (грец. Γίγαντες)

Гіменей (грец. Έμμήν)

Гіпокамп

Дельфійський оракул

Діавол (др.-грец. διάβολος — «наклепник»)

Ірида (грец. Ίρις)

Лімфа (лат. Lympha)

Медуза (грец. Μέδουσα)

Омфал (грец. όμφαλός)

Палес (лат. pales)

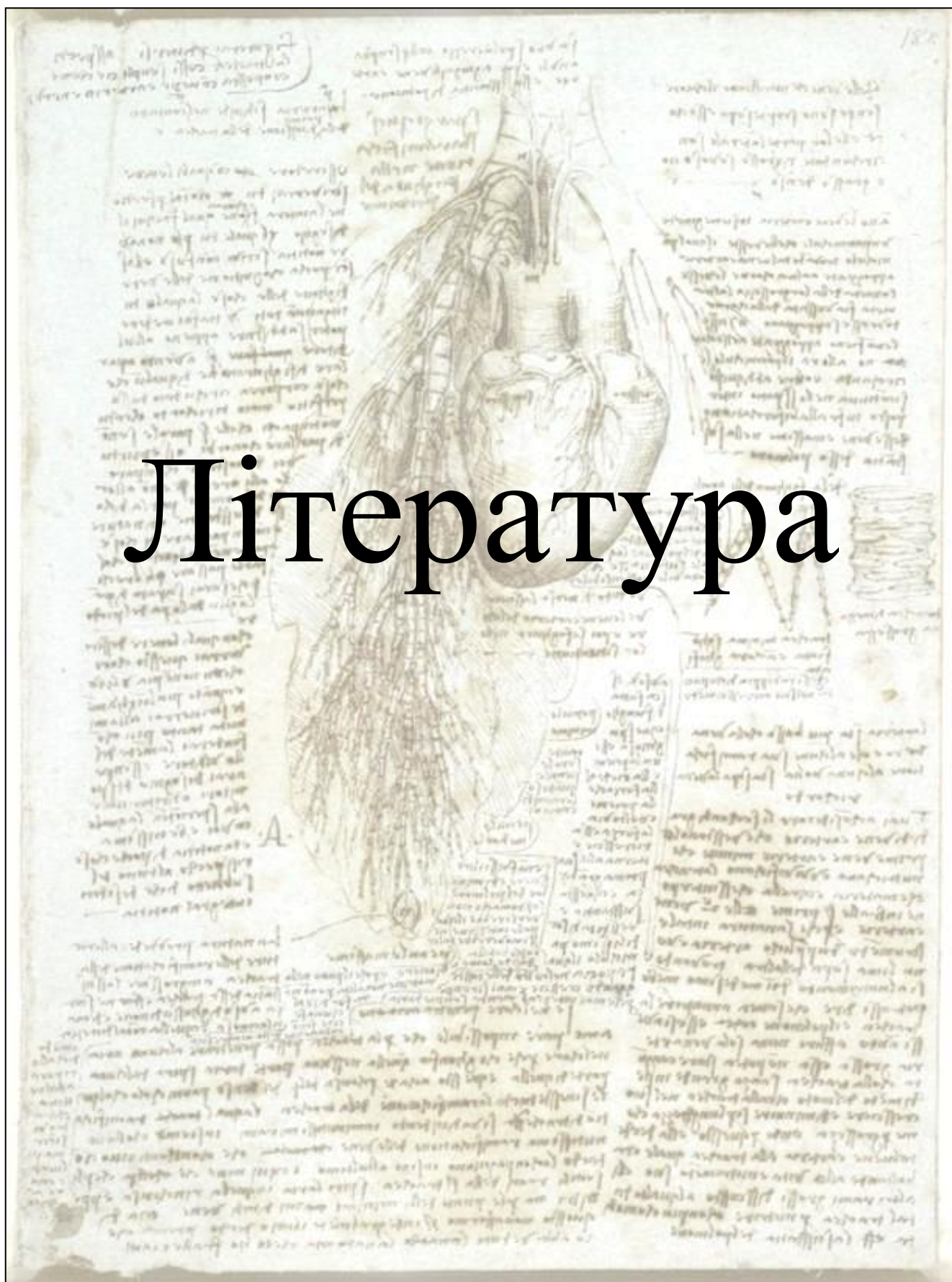
Сатири (грец. σάτυροι)

Сирени (грец. Σειρήνες)

Химера (грец. Χίμαιρα)

Циклопи, або кіклопи (грец. Κύκλωπες)

Література

1. Dorland, W. A. N. (2020). Dorland's illustrated medical dictionary (33rd edition). Elsevier.

2. Lisowski, F. P., & Oxnard, C. E. (2007). *Anatomical terms and their derivation*. World Scientific.

<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&scope=site&db=nlebk&db=nlabk&AN=203826>

3. Walker-Esbaugh, C., McCarthy, L. H., Sparks, R. A., & Dunmore, C. W. (2023). *Dunmore and Fleischer's medical terminology : exercises in etymology* (Fourth Edition). F.A. Davis Co.

<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&scope=site&db=nlebk&db=nlabk&AN=3506746>

4. Bostwick, P. M. (2024). *Medical terminology : learning through practice* (Second edition). McGraw Hill LLC.

Додаткова

1. FIPAT. Terminologia Anatomica. 2nd ed. FIPAT.library.dal.ca. Federative International Programme for Anatomical Terminology, 2019.

2. Міжнародна анатомічна термінологія. Черкасов В.Г., Бобрик І.І., Гумінський Ю.Й., Ковальчук О.І. / за ред. В.Г. Черкасова – Вінниця: Нова книга, 2010. – 392с.

3. Brassett, C., & Fay, I. (2018). *The secret language of anatomy : an illustrated guide to the origins of anatomical terms*. North Atlantic Books.

4. Міжнародна анатомічна номенклатура. / Ред. І. І. Бобрик, Ред. В. Г. Ковешніков. — К. : Здоров'я, 2001. — 328 с.

5. Michiel de Vaan *Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages*. Boston: Brill, 2008

6. Turmezei T. D. (2012). The linguistic roots of Modern English anatomical terminology. *Clinical anatomy* (New York, N.Y.), 25(8), 1015–1022.

7. Lysanets, Y. V., & Bieliaieva, O. M. (2018). The use of Latin terminology in medical case reports: quantitative, structural, and thematic analysis. *Journal of medical case reports*, 12(1), 45.
8. Ghosh S. K. (2022). The evolution of epistemological methodologies in anatomy: From antiquity to modern times. *Anatomical record* (Hoboken, N.J. : 2007), 305(4), 803–817.
9. Sakai T. (2007). Historical evolution of anatomical terminology from ancient to modern. *Anatomical science international*, 82(2), 65–81.
10. Karakis I. (2019). Neuroscience and Greek mythology. *Journal of the history of the neurosciences*, 28(1), 1–22.
11. Світлицький А.О. Епоніми в нейроанатомії: клітини, судини та оболони центральної нервової системи / А.О. Світлицький, А.В. Чернявський, Т.М. Матвейшина, М.С. Щербаков, О.Л. Зінич, С.В. Чугін // *Morphologia*. – 2024. – Том 18, №3. – С. 174-180.
12. Svitlitsky AO, Chernyavskiy AV, Matvieishyna TM, Shcherbakov MS, Zynych OL. [Eponyms in neuroanatomy:central nervous system]. *Morphologia*. 2023;17(3):17-24. Ukrainian.
13. Paluzzi, A., Fernandez-Miranda, J., Torrenti, M., & Gardner, P. (2012). Retracing the etymology of terms in neuroanatomy. *Clinical anatomy* (New York, N.Y.), 25(8), 1005–1014. <https://doi.org/10.1002/ca.22053>
14. Woo, P. Y. M., Au, D., Ko, N. M. W., Wu, O., Chan, E. K. Y., Cheng, K. K. F., Wong, A. K. S., Kirollos, R. W., Ribas, G., & Chan, K. Y. (2022). Gods and monsters: Greek mythology and Christian references in the neurosurgical lexicon. *Surgical neurology international*, 13, 67. https://doi.org/10.25259/SNI_70_2022
15. Орешко О. Українська медична термінологія (розвиток і сучасний стан) / Ольга Орешко. - Brno: MASARYKOVA UNIVERZITA, 2010. - 146 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу chrome-

extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://is.muni.cz/th/110609/ff_m/diplom00.pdf

16. Кривецький В. В. Особливості застосування сучасної медичної та анатомічної термінології / В. В. Кривецький, О-М. В. Попелюк [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://www.bsmu.edu.ua/blog/5807-osoblivosti-zastosuvannya-suchasnoi-medichnoi-ta-anatomichnoi-terminologii/>

17. FIPAT. Terminologia Neuroanatomica. FIPAT.library.dal.ca. Federative International Programme for Anatomical Terminology, February 2017

18. Donkelaar H. J. ten Kachlik D. & Tubbs R. S. (2018). An illustrated terminologia neuroanatomica : a concise encyclopedia of human neuroanatomy. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-64789-0>.

19. Band, K.R. (2006). The Names of the Parts. The quest for a unified anatomical terminology.

20. Portus R.M. [Dictionary-reference book on clinical anatomy - Russian-Ukrainian-Latin]. Zaporozhzhia: Poligraf; 2005. 560 p. Ukrainian.

21. Tubbs, R. S., Shoja, M. M., Loukas, M., & Agutter, P. S. (2019). History of anatomy : an international perspective. John Wiley & Sons, Inc. <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&scope=site&db=nlebk&db=nlabk&AN=1985259>.

22. Dziedzic M, Ostrowski P, Ghosh S, Balawender K, Koziej M, Bonczar M. Exploring the evolution of anatomy: From historical foundations to modern insights. *Translational Research in Anatomy*. 2024 Jun;35:100286.

23. Neumann P. E. (2024). What's in a name? Is an anatomical term only a name?. *Clinical anatomy* (New York, N.Y.), 37(4), 390–396. <https://doi.org/10.1002/ca.24085>

Підписано до друку 21.07.2025 р.
Папір офсетний. Друк - ризограф.
Умов. друк. арк 7,2
Наклад 50 прим. Зам. № 10 397.
Оригінал-макет виконаний в ЦВЗ ЗДМФУ
69035, г. Запоріжжя, бульвар Марії Примаченко, 26

Видавництво ЗДМФУ
69035, Запоріжжя, бульвар Марії Примаченко, 26